

קובץ גליונות

לפרשת דברים וט' באב

גיליון מס' 343 בין הזמנים
תשע"ט שנה שביעית

גליון זה יוצא לעילוי נשטות רבינו הגדול
בעל ה"קהילות יעקב"
מחן רבי יעקב ישראל ב"ר חיים פרץ קניבסקי וצלה"ה
אביו של רבינו שיכלחט"א
נלב"ע כ"ג מנחם אב תשמ"ה תנצב"ה
ולזכות ידידיו
ר' חיים ברוך בן שרה פעשא
לברכה והצלחה בכל העניינים

דברי שי"ח

ממרן רשכבה"ג שר התורה הגר"ה קניבסקי שליט"א

נודב ע"י בני הרה"צ רבי נח חפץ שליט"א ממקורבי רבינו שליט"א לרפואתו השלמה במהרה

הודעות מיוחדות לימי חודש אב

תפילות ליל יום ט' באב

ערבית ליל תשעה באב, יתפלל רבינו וכן ישמע
את מגילת איכה מתוך קלף בביתו פנימה. גם
בבוקר ומנחה של תשעה באב יתפלל במנין
מצומצם, ואי"ה אחרי שחרית יצא לבית החיים
להעתיק על צרות הגלות ולבקש על גאולת עמו
ישראל ברחמים.

ט"ו באב

יום ט"ו נתפרסם כיום המסוגל לזיווגים הגונים.
במערכת הגליון 'דברי שי"ח' נערכים לכך,
ואי"ה נשתדל להביא את השמות שיגיעו אלינו
עד ליל ט"ו באב לזיווגים הגונים לברכתו של
מרן שליט"א, ונקווה לה' שנשמע ונתבשר
בשורות טובות בקרוב.

אל תמנע טוב מבעליו! בחסדי ה' רבים
מהשמות שהבאנו שנה שעברה למרן שליט"א
להתפלל לזיווגים, נושעו כבר בחסדי ה' יתברך.

הנופש של מרן שליט"א

בדרך כלל יש מספר ימים בהם אינו מקבל קהל
בחודש אב, כי אצל רבינו שליט"א זהו המנוחה
הגדולה ביותר, שעל ידי זה יוכל לשקוד יותר
זמן על התורה והעבודה. מוזמין למי שבא
מרחוק לברר היטב על זמני קבלת קהל!

יומא דהילולא

בלי שבת קודש פרשת ראה כ"ג אב יחול יום
היארציט השלושים וארבע לאביו של מרן
שליט"א, רבינו הקדוש בעל הקהילות יעקב
זי"ע, וכמידי שנה ימסור מרן שליט"א שיעור
קצר לעלי נשמתו (על זמן ומקום השיעור יש
להתעדכן סמוך ליום היארציט) כמדי שנה אי"ה
בפרשת שופטים נביא בגליון 'דברי שי"ח' את
שיעורו של רבינו שליט"א.

יום רביעי כ"ז באב

היום יתקיים המעמד האדיר של רבבות ילדי
ישראל המתכנסים למעמד הסיום על מסכת
תרומות, שנלמד במסגרת תוכניות הארגון של
מפעל המשניות הארצי 'זכרון חנה', אי"ה רבינו
שליט"א יפאר את מרכז המעמד ויפיע בהדרו.
פרטים בהנהלת זכרון חנה, הכניסה על פי
כרטיס אישי בלבד אותו יקבלו חברי ומשתתפי
הארגון.

הגליון הבא

יצא לקראת פרשת שופטים

עלי שי"ח

'הטיול' היחיד שערך רבינו

רבינו שליט"א חס על כל רגע מזמנו וניצל אותו עד תום לתורה ועבודת השם. גם בימים
בהם לא התקיימו הלימודים כסדרם, הוא למד כהרגלו מבלי לבזבז אף רגע. אמנם, מפעם
לפעם היה נוסע לים לשאוף אויר, לשם גם צירף את הילדים.

יוצא מכל זה עובדא נפלאה שאירע פעם אחת ויחידה.

היה זה באחת השנים, רעייתו הרבנית הצדקנית ע"ה רצתה שהילדים יסעו לראות את גן
החיות בתל אביב. רבינו, כמובן, לא רצה להצטרף. בני הבית ניסו לחשוב כיצד ניתן לגרום
לו לבוא, ואז פנה אליו ר' מרדכי שבשובין (הוא היה מהמקורבים הגדולים באותם שנים,
ואף זכה ללמוד איתו בקביעות במשך כמה שנים) עם 'שכנוע' מתאים: "בגמרא נאמר כי
כאשר רואים קוף, מברכים 'משנה הבריות'. וכי אינך רוצה לברך ברכת 'משנה הבריות'?"

בפני טענה כזו לא יכול רבינו לעמוד. דינא דגמרא... הוא הסכים.
את המשך הסיפור אנו משלימים מתוך הספר המונוטוני רב המכר 'בית אימי' - הספר
המקיף ביותר על קורות חיי משפחת ובית רבינו שליט"א, שנכתב על ידי בתו הרבנית
צביה:

...נסענו כולנו לגן החיות, הגענו ואכן ראינו את הקוף ואת הפיל, בירכנו עליהם את ברכת
משנה הבריות.

כיוון שכבר אבא מרן שליט"א ביקר שם, סבב עמנו אבא בין הכלובים, וליד כל בעל חיים
אמר לנו היכן הוא נזכר בתנ"ך ובחז"ל, כאשר שאר המבקרים בגן החיות שומעים ונהנים,
ומתלוצצים אלינו כדי להוסיף ולשמוע... כך הלכה וגדלה הפמליה מכלוב לכלוב... היה זה
מחזה שלא נשכח במהרה.

ואגב, הנהג היה ר' מרדכי שבשובין, קראנו לו מוטי, היה חברה'מן גדול, והוא היה מנסה
לשכנע את אבא לפוש ולהחליף כוחות. פעם שכנע את אבא לנסוע לים אחרי ותיקין,
באומרו כי גם החזון איש היה עושה כן, והרי זה סימן כי הדבר חשוב לבריאות. כשראה
כי דבריו נושאים פרי, ניסה להשפיע על אבא שייסע לצפת, באמתלה שגם החזון איש
היה נופש בצפת... אבל אבא לא השתכנע ונשאר בבני ברק. בחופש היינו נוסעים רק לים,
ובפעם הראשונה היינו מברכים 'עושה מעשה בראשית'.

[במאמר מוסגר, מובא שם בספר הנ"ל: כיצד נעשה מוטי חברותא של אבא? בבחרותו
התייתם מאביו, והיה מתפלל בקביעות בכולל 'חזון איש'. פעם ביקש מאבא שילמד עמו
בחברותא, אבל אבא השיב כי זמנו עמוס ואינו יכול להתחייב לקביעות נוספת. ואז הציע
מוטי: "הלא הדרך מן הכולל ועד הבית נמשכת מספר דקות. אסיע את הרב ברכבי, ובזמן
שיתפנה נשב ונלמד בצוותא..." אבא חיך לשמע הבקשה הממוזלחת והסכים (גם בגלל
יתמותו של מוטי)]. המשך בעמוד הבא

סברכת וקווי' יחסיפו כח יצחק 053-3145900

ט"ו באב

ידוע מהספרים הק' גודל מעלת יום ט"ו באב המסוגל להרבה דברים ובפרט לזיווגים הגונים, ואנו
שמחים להודיע לקוראנו הנאמנים אי"ה, כי נשמח להכניס שמות עם הבקשה ביום המסוגל, בעבור
שותפות בהוצאת הגליונות בסך מאה שקל בלבד.

ניתן לתרום ולהעביר שמות במס': 053-3145900

כשרות מיוחדת עבור השותפים כל השמות שיעטברו ויזכרו גם בערב שבת זו ובכל ערב שבת עד
ל"ט באב (החל השנה בער"ש) אצל מרן לברכה וישועה שיחיה בקרוב ממש אי"ה.

נציין שבשבות האחרונים הכנסנו בקודש פנימה בערב שבת קודש את כל השמות ואכן כולם זכו
לברכה. ואי"ה זכות הפצת התורה וברכת מרן שליט"א תעמוד לכל המסייעים שיוזכו למצוא את
זיווגם-אבידתם בקרוב ונשמח לשמוע על ישועתם במהרה.

להצטרפות לרשימת מקבלי הגליון במייל ניתן לשלוח בקשה לכתובת: divreysiach+subscribe@googlegroups.com

ניתן לתרום ולהקדיש ע"ג הגליון לע"ג, לרפואה ולהצלחה וכד', נשמח לקבל עובדות, הנהגות, וש"ת מרבינו.

יפה מראה

בתמונה:

תמונה נדירה שלא נתפרסמה מעולם, מארכיונו של ר' מרדכי שבסוביץ, בערך בשנת תשכ"ד: רבינו שליט"א מגיע לגן החיות בתל אביב, לברך ברכת 'משנה הבריות' על הקוף ועל הפיל, עם ילדיו שיחיו. ניתן לראות ברקע התמונה את כלובי החיות. חדי עין גם יבחינו בקוף המטפס על ענף העץ בתוך הכלוב (תודתנו לר' מרדכי על התמונה ופירוט העובדות, ולחתנא דבי נשיאה הגאון רבי יהושע צביון על הרשות בעין יפה לפרסם) (ובהזדמנות זו נודה מאד לר' מוטי הי"ו על טרחתו בהפצת הגליון בעיר מגוריו בארה"ב מדי שבוע)

עניני בין הזמנים

הרה"ג ר' אליעזר ליברמן שליט"א מצפת שזכה להיות בעל האכסניא של רבינו והרבנית בחודש אב במשך כמה שנים, סיפר דברים נפלאים ונכתוב קצת מהם. פעם רצו להחליף את הדירה בה התאכסן אצלו רבינו כשהיה בצפת, לדירה במקום אחר, שיש יותר אור ופחות חם. שאלו רשותו ואמר, אם לרבינו יותר טוב, הוא מסכים. כשבאו לשאול את רבינו אמר, שלא מסכים לשנות, כמבואר בחז"ל שאדם לא ישנה מאכסניה שלו.

בזמן שהיה רבינו בצפת, כתב כל היום את ספרו [דרך אמונה], ואמר שכותב שם בשבועיים מה שכותב כאן [בב"ב] בשלושה חודשים. הרבנית סיפרה, שהיה פעם בערב בסוף היום שהיו לרבינו כאבי עינים מרוב שאימץ אותם כל היום בכתיבה. כשהרבנית היתה בשנת אבל על אמה, רבינו לא הסכים לנסוע לצפת. אמר, לא נוסעים בשנת אבל. באחד השנים שבא רבינו לצפת, הביאו מזגן חלון והתקינו אותו באופן עראי וכמדומה אחר שכבר עבד, נוצרה תקלה, ובזמן שהפועלים תיקנו את התקלה אמר רבינו, הכל [דהיינו, הסבל מהחום] מפריע עד שמתחילים ללמוד, אבל משעה שמתחילים, און מליגט אין לערנענן [שכבר שקוע בלימוד], אין שום דבר שמפריע.

אמר רבינו, פעם כשהייתי עם החזו"א בצפת אמר לי, אלמד עמך. שאלני, איזה גמרא אתה לומד, וחששתי מלומר גמרא קשה אז אמרתי לו תענית, למד עמי כמה ימים ושאל אותי על כל תוס' כמה שאלות, וכתבתי אותם ונמצא מהם בשיח השדה חלק ג', אבל הייתי ילד, לא יכלתי לענות על שאלותיו...

סיפר רבינו שפעם אחת החזו"א נתן לו דבר שלא נתן לאף אחד: "מכה"... המעשה היה שהייתי עמו בצפת, ביחד עם אמי, אבא לא נסע, ולכן החזו"א הרגיש אחריות עלי. והשתובבתי וזרקתי שם אבנים, ונתן לי מכה. ואמר לי שזה פעם ראשונה שנותן. אחר חמש דקות ישבתי על ברכיו ואמר לאמי: תראי ילדים צדיקים מקבלים מכה וכבר אחר חמש דקות יושב על רגלי.

בחור שאל לרבינו, איזה קבלה מומלץ לקבל לימי בין הזמנים של חודש 'אב'? והשיב לו: "ללמוד בהתמדה". חזר השואל והקשה, האם קבלה זאת מומלצת דווקא לחודש אב אבל בבין הזמנים של חודש ניסן טוב שיקבל גם לעזור בבית או לנקות לפסח וכדו'? השיב רבינו: אם ההורים מבקשים ממנו שיעזור, בודאי תמיד צריך לעזור, ואם לא מבקשים שישב ללמוד בהתמדה.

אחד שאל לרבינו, בתקופת חודש אב רבים נוסעים לנופש, והוא זוכה להסתופף בצילו של אדם גדול מידי יום ביומו, ומשום שאינו רוצה לוותר על זכות זו אפילו פעם אחת, אינו נוסע לנופש מחוץ לעיר [אם לא שמוכרחים], ואמר רבינו "המחשבה נכונה".

בחור ישיבה שהתחיל ללמוד דף היומי בבין הזמנים שאל את רבינו האם להמשיך גם באמצע הזמן ללמוד דף היומי? שאלו רבינו: כמה זמן זה לוקח לך? אמר כשעה, וא"ל א"כ אז אתה יכול להמשיך.

אחד שאל לרבינו מה עדיף לבחור ישיבה בבין הזמנים, ללמוד עזרה ראשונה או לצאת לטיולים השיב לו רבינו: לשבת ללמוד בהתמדה.

אמר רבינו, השבוע [אף שבין הזמנים], היה כל יום יותר מחמישים מכתבים.

אמר רבינו, בזמן שלמדתי בפתח תקוה הייתי פוגש את החזו"א רק בשבת, אבל בבין הזמנים הייתי אצלו כל יום.

סיפר רבינו, כשהגרי"ז היה חולה בסוף ימיו, ביקש מאבא ומרן הגרא"מ שך זצ"ל וממני לנסוע למירון להתפלל שיהיה לו רפו"ש. (מנחת תודה)

ש"ק פ' בלק "ב תמוז תשנ"ו. בני רוצים ללמוד שחיה, מהו, והאם בבין הזמנים או בזמן? למה לא, ועדיף בימי בין הזמנים. [ולדינא, לגבי חיוב ללמד שחיה לבנו, אין היום חיוב ללמד את בנו לשחות, כי אנו לא פוסקים כהך מאן דאמר, ולא מובא דבר זה בפוסקים].

אברך מתעתד לעבור דירה, ואם יעבור באמצע הזמן? זה ביטול תורה, ואם ימתין לבין הזמנים יהיה הפסד 8.000 ₪ מה יעשה? חבל על הכסף שלו [ולא ימתין לבין הזמנים].

בין הזמנים

בחור מאמריקה שאל את רבנו. כמה שעות צריך ללמוד בבין הזמנים? בדיוק כמו בזמן א.ה. וכמובן שאם יש צורך במנוחה ינוח. וכמה שעות ללמוד בזמן? 24 שעות, רק מה שישן ואוכל הרי הוא גם כן לצורך הלימוד, ואם כן לומד 24 שעות.

הוא הוסיף לשאול מענין לענין, כמה זמן שינה לבחור ביום? לפי איך שמרגיש.

האם ללמוד משנה ברורה או ספר קיצור שולחן ערוך? משנה ברורה הוא פוסק אחרון.

מה חשיבות זמירות בשולחן שבת שכל ישראל כל כך מקפידים בזה? זה כתוב ומובא בהלכה, לכן זה חשוב, עי' מגילה "ב ב' ומ"ב סי' רפ"ט סק"ה.

ז' דפסה תשס"ד. בחור אחד שאל כמה זמן צריך ללמוד בבין הזמנים? כמו בזמן - כמה שיכול. והמושג בין הזמנים משמעותו - שבימים אלו יכול ללמוד מה שרוצה ולא משועבד לסדרי ישיבה. אני למדתי בבין הזמנים יותר טוב מהזמן.

בחור מעדת תימן שאל את רבנו לפני כשנתיים (תש"ס), כי מעוניין לארגן בבין הזמנים מנין של תימנים בני תורה, ואמר לו רבנו כי תפקידו של בחור - לשבת וללמוד.

ועתה הוא שואל: מתקיימת ישיבת בין הזמנים בפתח תקוה, אבל בבני ברק קיימת ישיבה טובה יותר שבה לומדים שש שעות רצופות, ויש היתמדות איכותית, ולכן הוא נוסע לשם לבני ברק, אך רצונו לארגן כך גם בפתח תקוה כזה סגנון של ישיבת בין הזמנים, האם לעשות כך, שהארגון הזה הוא לצורך עצמו וגם יחסוך את הנסיעות לעיר אחרת. הקמת הנושא וכל הסובב, יכול לקחת לו ימים ולילות שלימים. זה לא בשביל בחור. שיתחנך מוקדם, ואז בתור אברך יכול לעשות את זה.

אבל בסך הכל יתכן שבסכום של השעות העסק יגזול ממנו פחות זמן, כיון שעתה מידי יום הוא נוסע לבני ברק והנסיעות הם כשעה בשני הכיוונים יחד. בדרך כלל, בחור שנכנס לעסקנות הענין הזה מוציא אותו מהלימוד [ואין זה רק ענין לכמות שעות, וגם בסופו של דבר כמות הזמן תלך ותגדל ויפסיד הרבה].

ו' עש"ק כי תצא ח' תמוז תש"ס. הרב... עושה מסיבת שמחת סיום של ישיבת בין הזמנים, שע"ז נקבע ומתפרסם ענין ישיבת בין הזמנים והוא כבודה של תורה, האם זו סעודת מצוה שנעשית לגמרה של תורה ל זמן בין הזמנים מצוה יש בזה אבל להתיר בשר בט' ימים לא. רבנו בענין שיש לו כאבי ראש גדולים דרש ברופאים ואין להם עצה, רבנו אמר לו שילך 10-20 פעמים לים, אבל שכח לומר שהוא לומד בקול תורה בירושלים, אפשר שישנה עצה אחרת? זה נכון, ועצה של ים היא בדוק ומנוסה, בעיקרא דמילתא הרי יש בין הזמנים. אך מסתמא קשה לו להמתין עד אז, כעת אין לי עצה אחרת לומר לו. אבל שייך עוד שהעצה הראשונה היא תפלה והים זו עצה שניה. שיעבור לזמן מה לבני ברק ויהיה כאן וילך לים. וילך לפחות עשרה פעמים. החז"ר היה רבע שעה במים וחצי שעה בחול והכי נמי יעשה כך. [ואם ילך פעמיים ביום אחד איני חושב שיש בכך תוספת תועלת, וילך פעמיים בשבוע, ויהיה את השיעור הנ"ל, ואם נמצא הרבה יותר משיעור רבע שעה במים וחצי שעה בחול הרופאים אומרים שזה לא מוסיף עוד]. רבנים אסרו חוץ שרתון מה יעשה? שילך בבקר מוקדם לפני שבאים אנשים, ודי בפעמיים בשבוע.

ב' ואתחנן ו' אב תשנ"ט. נכנס אברך ושאל: האם לנסוע לים אחרי ט"ב? מי שצריך וכואב לו הראש שישע. תפסתי את ההזדמנות ושאלתי לגבי בחור שקדן ולא כואב לו הראש והוא מרגיש רגיל האם זה ביטול תורה? אם רוצה יכול לנסוע. ושוב שאלתי על בחור פלוני שקדן (שרבנו מכירו) ואביו אומר לו כי כעת בבין הזמנים ראוי לו לנסוע לים אך הוא השיב כי אינו מעוניין, כי חבל לו על הזמן. ורבנו הגיב: צריך לנסוע זה בריא. ואדרבא מי שלומד הרבה הוא הצריך לנסוע. אבא היה לוקח אותי לים וזה היה אחרי בר מצוה, זה בריא. להחזירא אמרו לו רופאיו שישע לים. אחר החתונה יעשה כרצונו אבל לפני החתונה צריך לשמוע בקול אביו. עש"ק עקב י"ז מנ"א תשנ"ט. קבלתי פני רבנו בחזרו מעיה"ק צפת והתעניינתי האם נח קצת? איך האב גילערנט! והספקתי שם בשבוע מה שאני מספיק כאן בכמה חודשים.

ושוב בש"ק אמרתי לרבנו כי ניכר עליו שנח בצפת, ורבנו חזר ואמר: כי למד והספיק כהנ"ל, ושאלתי עד כדי כך - כמות של כמה חודשים? כאן לא נשאר לי זמן לעצמי כי ממש לא נותנים ללמוד [בעיון] ונשאר לי רק כשעה ביום, אחרי הבריתות והמכתבים ומה שאני לומד עם ילדי והלימוד הקבוע [של הדפוס בש"ס, התנ"ך, המדרשים, ש"ע רמב"ם ושאר סדרי הלימוד] נשאר לי שעה לכתוב את החידושי תורה. ושם, סיימתי לכתוב על פרק ז' דפאה, ואם היה לי שבוע נוסף הייתי מסיים פרק נוסף.

שאלתי, אולי היה צריך לחשוב על שבוע נוסף? הרי צריכים לחשוב מה רצון ה'. (פירוש שרצון ה' שיהיה כאן לעזרה ליהודים).

מה הדין יחוד עם אחותו, והאם יש אופן שמותר? בסימן כ"ב בפתחי תשובה כתב שמותר בלא קביעות. בילדותי נסעתי עם החז"ר ואמא לצפת, רציתי לחזור לשבת לבני ברק ואמא תשאר, אמר לי החז"ר אם אתה חוזר אני גם חוזר, כי החמיר על יחוד עם אחותו, כנראה סבר ששבת אחת זה קביעות.

בביקור החזון איש בצפת

ש"ק אמור ו"ט אמור תשס"א. מרן הגרא"ל סיפר כי פעם אחת היה בחור אחד עם החז"ר א בים ועבר שם אחד, ושאל על החז"ר מי הוא זה? ואמר לו שזה מוכר ספרים, והחז"ר אמר מאד נהנה.

החז"ר היה בדרך בחזרה מהים והאיש ראה שהולכים אנשים לצדו, ושאל מי זה, ואמרתי: יהודי מבני ברק. ושאלני מה פרנסתו ועל זה אמרתי: מוכר ספרים, שכך האמת. והחז"ר נהנה.

עוד סיפר מרן הגרא"ל שכאשר החז"ר היה בצפת ירד גם לבית החיים, ובקבר הב"י התעכב קצת ובקבר האר"י היה קצר מאד, והסביר הגרא"ל כי לב"י הרגיש יותר קשר. אני הייתי שם ואיני זוכר פרטים. אבל נכון שהחז"ר כשהיה בצפת היה גם בבית החיים שם.

האם אצל רשב"י היה, והאם האבא היה אצל רשב"י. כי מרן הגרא"ל צוק"ל סיפר שפ"א היה אצל רשב"י כאשר שלח מרן הגרי"ז שיתפללו עליו.

ר' זליג לקח את החז"ר אז מצפת לרשב"י, וגם אבא כאשר נסע לצפת להחז"ר, נסע אה"כ לרשב"י.

(כל משאלותיך)

בשנים עברו היה הולך רבינו בימי בין הזמנים ללמוד ולכתוב כל היום בבית מחותנו הגר"ד מלינובסקי זצ"ל, והיה יושב שם ימים שלמים ומעתיק הספר. ופעם אחת התבטא שכבר כמה שעות יושב על בה"ל אחד כדי להבין מה היתה כוונתו בשעה שכתב את הדברים. (הספרים)

בחור שלומד בישיבת בין הזמנים ומקבל מלגה על לימודו האם הכסף שנותנים לו שייך לבחור או להוריו.

תשובה: עי' חו"מ סי' ע"ר ס"ב ובחידושי רעק"א שם. (ברעק"א שם מבאר דמעשה ידיהם בבניו אפי' הסמוכים על שולחנו הם של האב. ועי' במחנה אפרים מתנה סי' ג'). (אשיחה)

חידודי התורה שמשמעם בהם רבינו עם נכדיו

רשימה זו קיבלנו מאחד מנכדי רבינו ששאל לרבינו במשך סעודות שבת, ורשם הדברים לעצמו בילדותו. ואע"פ שבמשך הזמן הגיעו מעט הערות על הדברים, מ"מ כיון שאינו ענין של הלכה רק להראות חידודי התורה במה משמע רבינו עם נכדיו, הבאנו הדברים כמות שהם ללא שינוי.

המילה הקטנה ביותר במנין הגימטריא שהוא שם של אמורא מהירושלמי הוא: ר' בא ואחריו ר' אבא.
המילה הגדולה ביותר באותיותיה ממגילת אסתר היא: והאחשדרפנים - י"א אותיות.
הפסוק הקטן בתיבותיו מהתנ"ך: אדם שת אנוש - דברי הימים.
המשנה הקטנה שבש"ס בבלי: "סתם נזירות ל' יום" (נזיר ה' א'), ואחריו פסחים (ק"ט ב') "אין מפטירין וכו'", ואחריו ב"ק (ק"ז ב') "שטפה נהר א"ל הרי שלך לפניך".
המשנה הגדולה בבבלי: זבחים (ק"ב א') שהוא תל"ט תיבות, ואחריו סנהדרין (ב' א') שהוא שפ"א תיבות.
הפרק הקטן בתהלים הוא: פרק ק"ז.
הפרק הגדול בתהלים הוא: פרק ק"ט.
נביא הקטן שבנביאים הוא: עובדיה כ"א פסוקים.
הפרק הקטן שבמשנה הוא: פרק החלו (תמיד פ"ו).
הפרק הגדול שבמשנה הוא: כלים פ"ז - שיש בו י"ז משניות, ואחריו אהלות פ"ט - שיש בו ט"ז משניות.
הפרק הקטן שבגמ' הוא: פכ"א משבת - נוטל וכו'.
הפרק הגדול שבגמ' הוא: פ"ק דקידושין - האשה נקנית.
הפרק בבבלי שהוא בלי תוס': פרק בתרא דסנהדרין - פרק חלק.
עמ' גמ' הקטן שבש"ס הוא: ב"ק (ע"ז א').
עמ' תוס' ללא גמ' ורש"י - נזיר (ל"ג ב').
המסכת הקטנה ביותר שבמשנה היא: קנים - ז' עמודים קטנים.
המסכת הגדולה ביותר שבמשנה היא: כלים - ל' פרקים.
המסכת הגדולה ביותר בתלמוד בבלי היא: בבא בתרא ואחריה שבת, ולהגר"א זצ"ל מסכת ברכות בתיבות [א"ה י"א שהגר"א לא אמר כן, כי במציאות מסכת שבת היא יותר גדולה].
המסכת הקטנה ביותר שבירושלמי היא: מכות.
המסכת הגדולה ביותר שבירושלמי היא: ברכות.
הסדר הקטן ביותר בששה סדרי משנה הוא: זרעים.
הסדר הגדול ביותר בששה סדרי משנה הוא: טהרות.
בבבלי יש ל"ו מסכתות.
בירושלמי יש ל"ט מסכתות.
הפסוק הכי ארוך באסתר הוא: פ"ח פס' ט', ואחריו פ"ג פס' י"ט.
המילה הקטנה ביותר בתנ"ך היא: "ה" שבתחילת האזינו.
אשה חולקת עם תנא: מצינו בתוספתא כלים ב"ק פ"ד מ"ט.
סיפור המשתרע ע"ג עמ' שלם ברש"י - סנהדרין מ"ד ב'.
תוס' הכי גדול - ב"ק ק"ז א' ד"ה עירוב.

(הספרים)

בריאות ושמירת הגוף

החודש יחול יום היארצייט ה"ד להסתלקותו של רבן של ישראל מרן הסטייפלר בעל ה"קהילות יעקב", וראיתי בספר תולדות יעקב שכותב: "רבינו הזהיר מאד על ענין שמירת הגוף ובריאותו, מצוה גדולה היא לשמור על בריאות הגוף דכתיב ונשמרתם מאד לנפשותיכם", לאחד ממכריו הוא כותב "ושמירת הבריאות אצל מע"כ הוא המנוחה וההרגעה, לא להתאמץ ביותר על שום דבר, רק יהא בשויון נפש לכל מה שיארע, כי הלא הכל הוא מהשי"ת...", (קריינא דאיגרתא ח"ב סי' כ"ט) במכתב נוסף הוא מציין, שאם כי "אינני רגיל לכתוב בחול המועד, אך בענין של פיקוח נפש מחוייב אני למהר לכתוב, צריך לדעת דכמו שמחוייב מן התורה לישב בסוכה וליטול לולב וכל תר"ג מצות, כך הוא חיוב גמור מן התורה לשמור על בריאותו" (שם סי' ל'). "אני כותב לו, שעל פי ההלכה מחוייב לשמוע אל כל מה שהרופאים מצוים עליו, ויקבל התרופות מה שהם נותנים וגם מחוייב לאכול כל שנותנים לו בבית החולים, כי זהו פיקוח נפש ממש". (שם סי' ל"ד) במכתב נוסף הוא כותב "בודאי ראוי ונכון לטייל כל יום, כדי להרחיב את דעתו ולשאוף אויר יפה - וכל זה בכלל מצות ונשמרתם..." (שם סי' ל"ג). אחד שלמד לאור היום בשעת שקיעת החמה, ניגש אליו רבינו וסגר את ספרו, ונשמרתם לנפשותיכם - גער בו רבינו. (הרצ"י)
כשנתיים לפני פטירתו כשמצב בריאותו הי' רופף, וסבל מאד על רגליו, התעקש אחד מבאי ביתו להביא לו רופא, רבינו שמאד לא החזיק מרופאים כידוע, לא רצה לפגוע בו והסכים שיראה את רגליו, כששאלו הרופא מה כואב לו, השיבו רבינו "זה כארבעים שנה שאני סובל יסורים ברגליי", ורמז בזה לרופא שאין כדאי לטרוח ולטפל בו, למרות הפצרות הרופא, התעקש רבינו לשלם לו עבור ביקורו.
יהי רצון שנזכה שיהיה מליץ יושר על כל כלל ישראל ויהיו דברים אלו לעילוי נשמתו הטהורה.

ליצירת קשר: ✉ ig0533145900@gmail.com

✡ רבי יהודה הנשיא 52 בני ברק
☎ 077-2092005 ☎ 053-3145900

ניתן לתרום גם במכשירי "קהילות" ו"נדרים פלוס" בבתי הכנסת,
יש ללחוץ על לחצן 'קופות נוספות' ובחיפוש 'דברי שי"ח', או בטלפון:

נדרים פלוס 03-7630585 שלוחה - 1586
קהילות 073-2757000 שלוחה - 4310

ארבעה צריכים חיזוק (ברכות לב:) – שיתחזק אדם בהם תמיד בכל כחו (רש"י)

416

שיחת מרן ראש הישיבה הגר"ג אדלשטיין שליט"א • פרשת דברים תשע"ט

ממעטים בשמחה – לא בתורה ותפילה

יש לנו שני עניינים כעת, הא' תשעת הימים, שהם ימי אבלות על החורבן, והב' ימי בין הזמנים שיהיו לאחר מכן.

ועל תשעת הימים אמרו חז"ל (תענית כו, ב) משנכנס אב ממעטין בשמחה, אמנם יחד עם זה עסק התורה והתפילה צריך להיות בשמחה, וכמו שכתב המשנה ברורה בסימן א' על מה שכתוב בשולחן ערוך שם ראוי לכל ירא שמים שיהא מיצר ודואג על חורבן בית המקדש "אבל התורה והתפילה יהיו בשמחה".

והנה מה שהזכיר שעסק התורה צריך להיות בשמחה, זה דבר מובן, כי באמת לימוד התורה משמח, וכפי שרואים במציאות ששמחים כשלומדים, אבל תפילה בשמחה זו מדרגה.

ואמנם מצינו כן במדרש, הובא במסילת ישרים פרק י"ט: "כשתהיה עומד להתפלל יהא לבך שמח עליך שאתה מתפלל לאלוקים שאין כיוצא בו", היינו שיש שמחה בתפילה שזוכים להתפלל לפני מלך שאין כמוהו ועומדים ומדברים עם מלך מלכי המלכים הקב"ה.

וכמו שכתב המסילת ישרים באותו הפרק שם "מי שהוא בעל שכל נכון במעט התבוננות ושימת לב יוכל לקבוע בלבו אמיתת הדבר איך הוא בא ונושא ונותן ממש עימו יתברך ולפניו הוא מתחנן ומאתו הוא מבקש והוא יתברך שמו מאזין לו מקשיב לדבריו כאשר ידבר איש אל רעהו ורעהו מקשיב לו שומע אליו", והיינו שאמנם זוהי מדרגה, אך מי שהוא בעל שכל נכון יכול להגיע למדרגה זו.

ידוע שבעלי מדרגה הגיעו בתפילתם להתפשטות הגשמיות, כמו שכתוב בשולחן ערוך (צח, א) "וכך היו עושים חסידים ואנשי מעשה, שהיו מתבודדים ומכוונים בתפילתם עד שהיו מגיעים להתפשטות הגשמיות ולהתגברות כוח השכלי, עד שהיו מגיעים קרוב למעלת הנבואה", וכבר סיפרנו בזה עובדות ממרן החזו"א והגרי"י זצ"ל איך שהתפללו בהתפשטות הגשמיות, שבשעת התפילה לא הרגישו כלל במה שנעשה סביבם, וכן בספר הכוזרי (ג, ה) מדבר מזה.

וכל זה צריך להיות מתוך שמחה, עסק התורה והתפילה בשמחה, ולא על זה נאמר ממעטין בשמחה, אבל יש שמחה אחרת שאדם שמח גם כשאינו לומד ואינו מתפלל, שהוא מרגיש טוב ומרוצה מעצמו ולא חסר לו כלום, ועל זה אמרו משנכנס אב ממעטין בשמחה, כי יש חורבן, ואין לנו בית המקדש, והרגשת החורבן מונעת שמחה.

ירידת הדורות בהרגשת החורבן

ואמנם במציאות אין אנו בעלי מדרגה כזו, ולא מרגישים עד כדי כך צער על החורבן, אבל כך צריך להיות.

ובשולחן ערוך (או"ח קפ, ה) כתב שלא תהיה סכין גלויה על השולחן בשעת ברכת המזון, והטעם בזה הביא המשנה ברורה שם בשם רבינו שמחה "לפי שפעם אחת הגיע אחד לברכת בונה ירושלים ונזכר חורבן הבית ותקע סכין בבטנו", עד כדי כך הייתה הרגשת הצער על החורבן בדורות הראשונים. ובימינו לא ידוע דבר כזה.

ועוד מובא בגמרא (כתובות סב, א) מעשה ביהודי וגוי שהלכו בדרך, והיהודי הלך יותר מהר מהגוי, והגוי לא רצה ללכת לבד, אך הוא לא הצליח להשיג את היהודי, ומשראה שאינו משיגו, הזכיר לו את חורבן בית המקדש, כדי שעל ידי זה ייאנח ויחלש ולא יהיה לו כוח ללכת, ובאמת היהודי נזכר בחורבן ונחלש!

ואמנם אף על פי כן עדיין לא הצליח הגוי להשיגו, ושאל אותו הגוי, הרי אתם אומרים שהאנחה על חורבן בית המקדש משברת גופו של

אדם, ומדוע אינך נחלש יותר? ואמר לו היהודי, כי מאחר שכבר עברו שנים רבות מהחורבן, כבר התרגלנו לזה, ואין אנו מרגישים את הצער כל כך כמו בדורות הקודמים.

ובאמת הרי מדינת דגמרא כל דיני האבלות הם רק משנכנס אב וכן שבוע שחל בו תשעה באב, ורק בדורות יותר מאוחרים הוסיפו את מנהגי האבלות כבר משבעה עשר בתמוז, שלא נושאים נשים ולא מסתפרים בכל ימי בין המצרים, והטעם לזה מפני ירידת הדורות בהרגשת הצער על החורבן, שבמצבנו כעת אם לא יתחילו עם מנהגי אבלות כבר משבעה עשר בתמוז, אזי גם אחר כך משנכנס אב לא ימעטו בשמחה, ולא תהיה האבלות כראוי.

וענין זה רואים גם ממה שנוהגים לומר קינות בתשעה באב, והרי רוב הקינות נתחברו בתקופת הראשונים, ובזמן הגמרא לא מוזכר שאמרו קינות בתשעה באב, והטעם לזה כנ"ל, מפני שאז לא היה צורך באמירת הקינות, כי גם בלי זה היו ממעטים בשמחה והרגישו כראוי את צער החורבן, ורק בדורות מאוחרים יותר, מפני ירידת הדורות, הוצרכו לתקן לומר קינות כדי להרגיש את החורבן.

ואמנם גם לאחר שכבר אומרים קינות, וכי באמת אנו מרגישים את החורבן כראוי!! – אאמו"ר זצ"ל סיפר כי הוא זוכר איך שרבי ברוך בער זצ"ל היה בוכה בתשעה באב, והוריד דמעות מצער על החורבן, כי הוא באמת הרגיש את החורבן, וזה כאב לו.

הרגשת החורבן על ידי התבוננות

ובמשנה ברורה סוף סימן תקנ"א הביא מהאר"י שבימי בין המצרים יש לבכות בכל יום כחצי שעה על חורבן בית המקדש. ושמעתי על רבים שקיימו ועשו כן, גם בדורות האחרונים. והרי בכייה באה מתוך הרגשת הצער והכאב, ואם לא כואב לא בוכים, ושייך שתהיה הרגשה כזו של צער אמיתי, שמביא לידי בכייה, לבכות על החורבן!

ומסתבר שגם בזמננו יכולים להגיע לזה, על ידי התבוננות במה שהיה בזמן שהיה בית המקדש קיים ומה שחסר לנו עכשיו.

כמו שאמרו חז"ל (ברכות ג, א) אוי לבנים שגלו מעל שולחן אביהם, היינו שבזמן בית המקדש הייתה הרגשה כזו של בנים הסמוכים על שולחן האב, הרגשה נעימה כל כך, ובהיותנו רחוקים מן החורבן אין אנו מבינים מה זה, כמו שאמרו (נדרים ג, ב) "אבותינו אמרו נשינו טובה, אנו אפילו בעינינו לא ראינו" – אנחנו לא ראינו בעינינו את גודל הטובה שהייתה בזמן בית המקדש, ולכן איננו מרגישים כל כך את החיסרון ולא מצטערים כראוי, אבל עם התבוננות זה שייך.

וזהו הענין של "ממעטין בשמחה", להתבונן ולהרגיש את צער החורבן, וכגון מה שהזכרנו שהתורה והתפילה צריכים להיות בשמחה, הנה תפילה בשמחה היא מדרגה, ובמציאות אין כל כך תפילה בשמחה, אבל מסתבר שבזמן בית המקדש הייתה התפילה בשמחה אצל כל אחד ואחד, ולא רק בעלי מדרגה זכו לכך, ורק מפני שחרב בית המקדש ופסקה השפעתו יש רק בעלי מדרגה שתפילתם בשמחה.

אלו הם העניינים הנוגעים לימי בין המצרים.

החיזוק הנצרך בבין הזמנים

ונדבר עתה מה שנוגע לימי בין הזמנים הקרבים ובאים. הנה כפי ששמעתי כבר מורגש "ריח בין הזמנים", וכן הוא טבע האדם להיות כתינוק הבורח מבית הספר, כמו שנאמר בדור המדבר (במדבר י, לג) ויסעו מהר השם, ואמרו חז"ל (שבת קטז, א) שהייתה שם פורענות,

שו"ת הדרכה להורים ומחנכים בת"ת דרכי יושר

לרגל פתיחת הסניף החדש בשכונת אחיסמך

ש. איזו הדרכה אפשר לומר להורים כשבאים למקום חדש?

ת. שיהיה קשר עם המלמדים. ואם יש ויכוח של המלמד עם הילד צריכים לסמוך על המלמד, לפעמים הילד לא מרוצה מהמלמד בגלל שהמלמד לא מרוצה ממנו... ומאשים את המלמד, וההורים מאמינים לילד ומצדיקים אותו, אבל זה לא נכון!

ש. אנחנו עדים היום לכך שילדים, בפרט בגיל ההתבגרות, מכירים הרבה דברים מחוץ לכתלי בית המדרש, מה צריך לעשות כדי שיהיה להם יותר "זיסקייט" בעולם התורה?

ת. לתת להם טעם בלימוד, שהלימוד יהיה מעניין, שיהיה בפשטות ובנעימות, ולא להכביד עליהם, וכן כתב באגרת הגר"א שכאשר לא מכבידים אזי הלימוד ברור אצלם ונקבע בלבם.

ורמת השיעורים צריכה להיות שכל תלמיד יקבל תועלת מן השיעור, כידוע שבכל שיעור יש כמה רמות של תלמידים: מצוינים, בינוניים, וחלשים, וצריכים לומר את השיעור ברמה כזו שהמצוינים יבינו הכל מהר ובקלות, ויוכלו להמשיך מעצמם את מה שהמלמד רוצה לומר, והבינוניים לאחר מאמץ גם כן יבינו הכל, ואילו החלשים יבינו חלק מהשיעור, שגם הם ייצאו עם משהו לפי רמתם.

ש. כמה צריך המלמד לדאוג לחלשים, הרי אם יטרח להסביר להם כל דבר, למצוינים לא יהיה מה לעשות והם עלולים להפריע...

ת. צריכים שתהיה יראת הרוממות מהמלמד, ואכן בדרך הטבע יש יראת הרוממות, רק צריך שהמלמד לא יקלקל את זה, שלא יהיה "חבר" של התלמידים, וכאשר יש לתלמידים יראת הרוממות הם ימשיכו להקשיב ולא יפריעו.

ש. מה לעשות עם ילדים שקשה להם להתפלל?

ת. ללמוד איתם פירוש המילות, ועל ידי זה מסתמא יקבלו טעם.

ש. כמה דגש צריך להיות במהלך היום על חינוך למידות ודרך ארץ?

ת. מידות טובות זה חשוב מאד, אבל עיקר ההשפעה היא בהנהגת המלמד עצמו, כמו שכתב החזון איש (באמונה וביטחון פ"ד) שהמלמד צריך להיות דוגמא למידות טובות, שלא יראו שהוא כועס, ואם המלמד כועס זה מחנך את התלמידים לכעס...

ש. ומהו שאמרו (כתובות קג, ב) זרוק מרה בתלמידים?

ת. בלי כעס. אפשר על ידי מבט עין...

ש. מה לעשות עם תלמיד שמאריך מאד בתפילה, נניח עשרים דקות, והדבר מפריע למהלך התפילה.

ת. לומר לו שלא זו הדרך, אל תצדק הרבה...

ש. אם מלמד גער בתלמיד ברבים, ואחר כך התברר לו שזו הייתה טעות, האם נכון להתנצל בפני התלמיד ברבים?

ת. הוא צריך להתנצל ביחידות, ואחר כך התלמיד בעצמו כבר ילך ויפרסם זאת לחברים...

ש. זה לא יפריע לתלמיד שהמלמד פגע בו ברבים ומתנצל ביחידות?

ת. באמת צריכים מתחילה להיזהר מאד מזה, פגיעה ברבים היא הלבנת פנים, וצריכים מאד להיזהר מזה. יש פתגם באידיש "א קלאפ פארגייט א ווארט באשטייט", מכה עוברת אך מילה נשארת...

שיהיה סייעתא דשמיא בזיכוי הרבים!

וכתב הרמב"ן בפירושו על התורה שם: "ענין המדרש הזה מצאו אותו באגדה שנסעו מהר סיני בשמחה כתינוק הבורח מבית הספר, אמרו שמא ירבה וייתן לנו מצוות, וזהו ויסעו מהר השם, שהיה מחשבתם להסיע עצמן משם מפני שהוא הר השם וכו', וקרא החטא פורענות אף על פי שלא ארע להם ממנו פורענות", וזה טבע האדם שרוצה לחיות חיים קלים בלי עול, ואינו רוצה להתאמץ.

אבל ידוע שבכל השנים בימי בין הזמנים אירעו דברים מאד לא רצויים, אי אפשר לומר לא טובים, כמו ששמעתי מאממו"ר שהחפץ חיים בזמן שהיו קשיים לא היה אומר "ס' איז ניט גוט" (זה לא טוב) אלא "ס' איז ביטער" (זה מר), כי כל דעביד רחמנא לטב עביד, ואי אפשר לומר לא טוב, אבל זה מר, ס' איז ביטער. וכך גם בבין הזמנים בכל השנים היו תמיד דברים מרים, אינני זוכר עכשיו את הפרטים, אבל בדקתי וראיתי זאת, **היו דברים מרים מאד בבין הזמנים, מפני שחסרה אז זכות התורה, וכל אחד שעוסק בתורה הרי הוא מזכה את עצמו ומזכה את הציבור ומגין על הכלל כולו.**

ושמעתי שגם החזון איש אמר שבבין הזמנים יותר קשה לו ללמוד, מפני שחסרה אז השפעת קדושת התורה של כל הציבור, שכאשר כל הציבור עוסקים בתורה הרי זה משפיע קדושה על כל אחד ואחד, וגם החזון איש היה לו יותר קל ללמוד, ואילו בבין הזמנים יותר קשה, ואמנם הוא למד עם כל הקשיים, אבל הקושי יותר גדול.

לכן צריכים חיזוק לעסק התורה בבין הזמנים, ואמנם צריכים גם מנוחה, אבל מנוחה לפי הצורך ובלי פריקת עול.

מנוחה לצורך התורה – עבודת השם

וכאשר המנוחה היא לצורך התורה, הרי זה הכשר לתורה, ונחשב כעוסק בתורה, כמו שכתב הרמב"ם בהלכות דעות (ג, א) שמי שישן לשם שמים כדי שיהיה לו כוח לעשות את כל מה שהתורה מחייבת "נמצאת שינה שלו עבודה למקום", והוא עובד השם בשינתו. וזה אפילו בשינה, בשב ואל תעשה, כל שכן מי שאוכל עם כוונה כזו, אכילה בקום ועשה, ודאי שזה נחשב לעבודת השם, כמו שמסופר על גדולים איך הייתה נראית אכילתם, אכילה שהיא לשם שמים.

וכך גם בבין הזמנים, אם המנוחה היא עם כוונה לצורך חיזוק בתורה הרי זה כעסק התורה, וידוע מגדולי ישראל שהיו נוסעים לדאציה לנוח בבין הזמנים, אך גם במקום המנוחה דיברו בלימוד כל הזמן, ורק לא התעמקו כהרגלם, אבל דיברו בלימוד ולא הסיחו דעת מתורה.

ויש תשובה מהגאון רבי שלמה איגר (שנדפסה בשו"ת רע"א מהדו"ק סימן רכ"א) שהוא כותב בתחילת דבריו שהיה זמן שהיו לו הפרעות בסדרי לימודו, ולא היה לו כוח להתרכז, והוצרך לנוח וללמוד בצורה יותר קלה, וחזר אז על כל הרי"ף והנימוקי יוסף במסכת יבמות, ונתחדשו לו שם הרבה חידושי תורה, וכתב מהם במכתב ארוך לאביו (ובתשובה שאחרי זה משיב הגרע"א על מכתבו), וכל זאת בזמן **שהיה צריך לנוח, זו הייתה המנוחה שלו!** בלי פריקת עול.

והרי אמרו (באבות ג, ה) כל המקבל עליו עול תורה מעבירין ממנו עול מלכות ועול דרך ארץ, וכל הפורק ממנו עול תורה נותנין עליו עול מלכות ועול דרך ארץ, היינו שמי שהיה עליו עול תורה ופרק מעצמו את העול, במקום זה יתנו לו מן השמים עול אחר יותר גרוע, עול מלכות ודרך ארץ, שהוא עול קשה יותר, ולא ירוויח כלום מזה.

ואילו עול התורה הרי זה חיים מאושרים, אשריך בעולם הזה כמו שאמר התנא בפרקי אבות (ו, ד), וכן רואים במציאות שאלו שעוסקים בתורה הם תמיד מאושרים ושמחים בחלקם, והם מסתפקים במוטע, ולא חסר להם כלום, אבל אם ח"ו פורקים עול תורה אזי יש קשיים אחרים בלי שמחה, זו המציאות.

וכל מי שמנצל את ימי בין הזמנים כמו שצריך, בלי פריקת עול, הרי הוא מזכה את עצמו ומזכה את כלל ישראל, שלא כולם בעלי מדרגה, והוא מזכה ומגין בתורתו על כולם.

אלו הם שני דברים שצריכים חיזוק עכשיו, להרגיש את החורבן וחסרון בית המקדש, וכן להיות מוכנים לבין הזמנים לנצל את הימים בלי פריקת עול. יהי רצון שנוכח כולנו להתחזק!

לעילוי נשמת הגאון הצדיק

רבי **משה בן עישא מלכה** זצוק"ל

מייסד וראש ישיבת אהל משה ב"ב וענפיה

נלב"ע י"א אב תשע"ב - תנצב"ה

פניני חשוקי חמד

מאוצרותיו המתוקים של מרן הגאון הגדול רבי יצחק זילברשטיין שליט"א
חבר מועצת גדולי התורה. רבה של שכונת 'רמת אלחנן' ב"ב. זראש כולל 'בית דוד' חולון

קיבל על עצמו שלא ליהנות מן הצדקה

האם ביד יתנו לו זמן לשלם לבעל דינו

וְאֶצְוָה אֶת שְׁפִטְיֶכֶם בְּעַת הַהוּא לֵאמֹר שְׁמַע בֵּין אֲחֵיכֶם וּשְׁפִטְתֶּם צֶדֶק בֵּין אִישׁ וּבֵין אֲחִיו וּבֵין גֵּרָו (א-טז).

שאלה:

ראובן קיבל על עצמו שלא ליהנות מן הצדקה, אפילו אם יפסיד הרבה, והנה ראובן עמד בדין עם שמעון, וראובן התחייב לשמעון בדין, וביקש ראובן זמן ביד שלושים יום כדי לשלם את מה שהתחייב לו, אמר לו שמעון, הלא שמעתי שקבלת על עצמך שלא ליהנות מן הצדקה, לכן תשלם מיד, האם במקרה כזה נותנים לו ביד שלושים יום?

תשובה:

כתב רש"י (בספר הפרדס בליקוטים שבסוף הספר) ח"ל: השופט שטעה יכול לחזור בו, וה"מ אם טועה בדבר משנה, אבל בשיקול הדעת, אינו חוזר, וחייב לשלם באותו היום, עכ"ל.

וכתב על כך הגליוני הש"ס בסוגין ותיבות באותו היום צריכים ביאור, ואולי כוונתו על פי מה שכתב הספר היראים (סימן רלז) צוה הקב"ה בפרשת דברים ושפטתם צדק. פירוש שיעשה הדיין צדקה בדין. כיצד, נתחייב אדם, אל יאמר מכור שדך מיד ותן לו, שנמצא מוכר בזול ומפסיד, ומכאן למדו הא דאמרין בב"ק בפרק הגזול תלתין יומין קמא לא נחתין לנכסי דאמרין קא טרח בזוהי, עכ"ל היראים. ומבואר שהמתנת התשלומין הוא ענין צדקה, שהטילה התורה על הדיין חובת צדקה זאת, לעשות עם המתחייב, וענין צדקה שייך רק עם הזולת, אבל לא שיעשה אדם צדקה עם עצמו. ולכן כל שהדיין עצמו מתחייב מחמת הדין, צריך למכור חפציו אף בזול ולשלם מיד באותו היום, עכ"ל.

וכעין זה כתב הקצות החושן (סימן עג סק"ב) שאם יש תביעה בין המלוה והלוה, על כמה זמן היה ההלוואה שהמלוה אומר היום הוא יום הפרעון, והלוה אומר בעוד עשרה ימים, אף אם הפרש ימים כזה אינו שוה פרוטה, מכל מקום בית דין נזקקין לדין זה, כיון שאין המלוה רוצה להלוות לו כעת, שאין המלוה רוצה שישתמש במעותיו, עכ"ד. לאור דבריו הוא הדין כאשר בית דין מחייבין אותו ממון, יכול הבעל דין לומר תשלם לי מיד, כי איני רוצה שתשתמש במעותי, והטעם שבית דין נותנים זמן הוא מדין צדקה, שחייבה התורה את הדיין לפסוק על פיו כמבואר ביראים.

ולפי זה מי שאינו רוצה ליהנות מן הצדקה, אולי גם בענינו חייב לשלם מיד, ולא להמתין שלושים יום, כי המתנת שלושים יום אינו אלא צדקה שנותנים לו בית דין כדי שלא יפסיד נכסיו, ומעיקר הדין חייב לשלם

מיד, אף כשיפסיד נכסיו, כי למה אתה מחזיק בממון חבירך בלא רשותו.

ולולא דברי הגליוני הש"ס נראה דדברי הפרדס הם כפשוטם, שהרי הדיין שטעה והוציא ממון שלא כדין, הרי הוא חייב מדין מוֹזֵק, והרי מבואר בבבא קמא (דף צא ע"א) אין נותנין זמן לחבלות, וכתב הש"ך (חרי"מ סימן תכ סק"ד) משמע אפילו זיל נכסי דנתבע. וא"כ כיון שהדיין נתחייב לשלם, חייב לשלם באותו היום, אפילו אם זילי נכסי.

[ויעוין בישועות ישראל (הלכות דיינים סימן י) שהקשה דלספר יראים, שנתנית זמן הוא מצוה דאורייתא מדכתיב ושפטתם צדק, למה אין נותנין זמן לחבלות, ותירץ, דכיון שאינו אלא מדרך צדקה, בקנסות יש לאו של לא תחוס, ולכן כל מה שנוהג מדין צדקה, אינו נוהג בחבלות].

ויתכן שמה שאין נותנין זמן לחבלות, היינו דוקא בחבל גופו, אבל בהזיק לממונו, נותנין זמן שלושים יום. (חש"ח

סנהדרין ו ע"א).

בעל התוקע הכריז שהוא מכוין להוציא כולם, פרט לבעל קטטה

וְתִרְגְּנוּ בְּאֵהֱלֵיכֶם וּתְאִמְרוּ בְּשִׁנְאָת ה' אֲתָנוּ הוֹצִיאָנוּ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לָתֵת אֶתָּנוּ בְּיַד הָאֱמֹרִי לְהַשְׁמִידָנוּ (א-כז).

שאלה:

מעשה בבית כנסת שהתפלל שם אדם בעל קטטה ריב ומדנים ולא אהוב על הציבור, וכשהיה מגיע לבית הכנסת הוא הפריע לכולם הכריז בעל התוקע ואמר אני מוציא את כולם ידי חובתם פרט לפלוני בעל הקטטות. נתעוררו כולם בשאלה אולי הם גם לא יצאו ידי חובה, שהרי מבואר ברמ"א (סימן תקפא ס"א) שצריך הש"ץ לכוין להוציא כל אדם ידי חובתו ואם יש לו שונא ומכוין לא להוציא גם אוהביו אינם יוצאים?

תשובה:

נאמר בשלמת חיים (ח"א פ"ד ובנדר"ח סימן שמח): מותר לבעל תוקע לכוין שאינו מוציא ידי חובת הנשים הלוכשות פריצות. ויעוין בהנהגות ופסקים של הגרי"ח זוננפלד (הלכות ראש השנה ס"ז) משום דנשים לא חייבות בתקיעת שופר. וציין שם לדברי החוות יאיר (סימן קפו) דבאופן שחלק מהציבור מסרבים לשלם שכר לבעל התוקע, יכול בעל התוקע לכוין לא להוציאם והשאר יצאו. ואפשר דס"ל דכל הקפידא של הרמ"א נאמרה רק בשונא, אבל אם יש לבעל תוקע טעם צודק לכך יכול לכוין לא להוציאם. או שהחוות יאיר סובר דקפידת הרמ"א נאמרה רק בש"ץ ולא בבעל תוקע, ע"ש. ובענינו מאחר ומדובר בבעל קטטה שפיר דמי. והנה טעם הרמ"א שגם השאר לא יוצאים מבואר

בשערי תשובה (סימן תקפה סק"ה) וז"ל: דהש"ץ הוא שליח הציבור ושליח ששינה מדעת משלחו בטלה שליחותו, (ומטעם זה הקשה השערי תשובה על החוות יאיר כי בעל תוקע לא צריך להיות שליח הציבור), ובענינו מאחר וכל הציבור לא רוצים את בעל המחלוקת שפיר עבד הבעל תקיעה, וכל הקהל פרט לנרגן יצאו ידי חובתו.

ח"ל השערי תשובה (לרבינו יונה שער ג' אות רלא): החלק הששי, נרגן. אמר שלמה ע"ה: "דברי נרגן כמתלהמים והם ירדו חדרי בטן" (משלי יח ח), פירוש: הנרגן הוא האיש אשר דרכו וחוקו להתאונן ולהתרעם וימצא תנואות על חבירו תמיד, על מעשיו ועל דבריו, ואף על פי שחבירו בתומו מתהלך עמו ולא זד עליו בדבר, וידון כל דבר לחובה ולא לזכות, וכל שגגה ישם לזדון, והנה יתן עצמו כמו עשוק והלום, וכאילו כבר חטאת חבירו עליו, והוא המכה וההולם, כי דבריו יורדים חדרי בטן. כי מי שילין תלונות על חבירו כאשר לא נגעו וכאשר עשה עמו רק טוב, זה סער מתחולל על הלב, והנה הוא כיורה זיקים יורדים חדרי בטן. מלת "כמתלהמים" כמו "מתלהמים" וכמו "שמלה", "שלמה", מלשון (משלי כג לה): "הלמוני בל ידעתי", וכאילו אמר "דברי נרגן כמתלהם", ואמרו "מתלהמים" לשון רבים, כי נרגן כולל הנרגנים, כמו (ירמיה יא טו): "ובשר קדש יעברו מעליך", (ישעיה מוה ח): "ויפרו ישע".

עוד אמר שלמה המלך עליו השלום (משלי טו, כח): "ונרגן מפריד אלוף", רצונו לומר: כי יפריד מעליו אוהב וריע, כי לא יוכלון שאת חברתו. ואמרו רבותינו (מסכת דרך ארץ זוטא פרק ט): אל תרבה בתרעומות שלא תבא לידי חטא. ופעמים רבות הנרגן כפוי טובה, גם יחשבה לרעה וישיב רעה תחת טובה, ונאמר (משלי יז יג): "משיב רעה תחת טובה לא תמוש רעה מביתו". ופעמים יחשוב על חסדי ה' כי הם לנקם ושלם, כענין שנאמר (דברים א, כז): "ותרגנו באהליכם ותאמרו בשנאת ה' אותנו הוציאנו וגו'". על כן התרחק מדרך הנרגנים, כי נתיבותיהם עקשו להם, כל דורך בה לא ידע שלום, ולדון לכף זכות למד לשונך, והיה צדק אזור מתניך, עכ"ד. (חש"ח פסחים עא ע"ב).

❦ ❧ ❦

תשעה באב

חולה הצריך לאכול בתשעה באב,

האם יאכל בשר ועל ידי כן יחסוך באכילה

שאלה: חולה הצריך לאכול בתשעה באב ואם יאכל לחם יצטרך לאכול חמש כותבות במשך היום, ואם יאכל בשר יספיקו לו ג' כותבות, האם יאכל בשר ועל ידי כך יסתפק באכילות מועטות של ג' כותבות, כמבואר בשו"ת חתם סופר (סימן קנז) שחולה הצריך לאכול כותבת בתשעה באב, אסור לו לאכול עוד כותבת אם אין צריך לזה.

תשובה: כתב בחידושי הגרי"ז על הרמב"ם (הלכות תעניות) דאיסור אכילת בשר מעיקר הדין הוא רק בסעודה המפסקת, כיון שאז חשוב כמתו מוטל לפניו, אבל בתשעה באב בעצמו לא חשיב כמתו מוטל לפניו, ומותר מעיקר הדין לאכול בשר ולשתות יין, ולפי"ז

יאכל בשר ג' כותבות, ואל יאכל חמש כותבות לחם.

אולם מו"ח מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל (קובץ תשובות סימן נו) אמר שבאור זרוע (סימן תטו) איתא בהדיא שאף בתשעה באב, דומה למתו מוטל לפניו, ואסור באכילת בשר מדינא, וגיסי הגר"ח קניבסקי שליט"א נוטה לאסור לאכול בשר אפילו שעל ידי כך יצטרך לאכול יותר לחם. אך גם אם נאמר כך, עדיין אני מסתפק באופן שיספיק לו חצי ככותבת בשר ואם יאכל לחם יצטרך לאכול ככותבת שלימה. והרי מבואר בביאור הלכה (סימן תקנז ס"ו ד"ה דבמקום), ששיעור אכילה בט"ב הוא גם ככותבת הגסה כמו ביום הכיפורים, ואולי בכה"ג ראוי לאכול בשר, כי האוכל פחות מככותבת עדיין שם מתענה עליו, כמבואר בשולחן ערוך (סימן תקסח ס"א). (חש"ח יומא עג ע"ב).

❦ ❧ ❦

נדר ללמוד ברציפות כל יום

חצי שעה, ואחר הימים הוא תשעה באב

שאלה:

בחור נאנס ב"ז תמוז, ואיחר לקום, וכשקם הבחין שכבר עבר זמן קריאת שמע, הבחור היה שבור מאד מזה, וקיבל על עצמו ללמוד במשך ארבעים יום ברציפות לפחות חצי שעה את המסכת הנלמדת בישיבה 'נדרים'.

לאחר כמה ימים תפס את עצמו, שאחד הימים הוא תשעה באב והרי בתשעה באב אסור ללמוד, ומאידך הוא נדר ללמוד רצוף כל יום חצי שעה, ומסכת הנלמדת, מה יעשה?

תשובה:

כתב הרמב"ם (נדרים פ"ג ה"ט) הנודר שיצום בשבת או ביום טוב חייב לצום, שהנדרים חלים על דברי מצוה, וכן הנודר שיצום יום ראשון או יום שלישי כל ימיו, ופגע בו יום זה, והרי הוא יום טוב או ערב יום הכפורים, הרי זה חייב לצום ואין צריך לומר ראש חדש, פגע בו חנוכה ופורים ידחה נדרו מפני הימים האלו, הואיל ואיסור הצום בהם מדברי סופרים, הרי הן צריכין חזק, וידחה נדרו מפני גזירת חכמים.

ובכסף משנה הקשה על הרמב"ם והרי אין כח ביד חכמים לעקור דבר מן התורה בקום ואכול. ובשו"ת הר צבי (ח"ב סימן פב) הביא מה שתיירץ לו הרב אברהם אליהו בורנשטיין, וז"ל: ולענ"ד כיון דקיימא לן לזה אדם תעניתו ופורע, כדאמר לא יהא אלא נדר, הלכך אין זו עקירה, וכמו שכתב האשרי (סימן טז) וז"ל: ויראה כיון דצריך לפרוע לא נתבטל הנדר, וכן כתב במגן אברהם (סימן תקנב ס"ק טז) שלצורך גדול יכול ללות יום ולפרוע, וכה"ג כתב מהרי"ט (סימן מז) שמא לא אמרו אין שבועה חלה על דבר מצוה, אלא כשהמצוה מתבטלת לגמרי. ויער"ש בהר צבי מה שהאריך לדון בזה.

על כל פנים בענינו שלא הוי בקום ועשה, אלא בשב ואל תעשה, שאינו לומד יתכן שלכולי עלמא כיון שנדר ללמוד ופגע ביום שאסרו חכמים ללמוד, יפרע את נדרו ביום אחר. (חש"ח נדרים ח ע"א).

"ממעין החיים"

מאמרי מוסר מהמשגיח הגה"צ רבי חיים וואלקין שליט"א

"דרכי ציון אבלות" – ביטוי עמוק לחסרון והעדר ביהמ"ק

בוטל חלקו ותפקידו של כל אחד ואחד מישראל בבניין ועבודת ביהמ"ק, אז ודאי שתפקידנו היום הוא: לדאוג למשמעות עמוקה של ה'אבלות', בליבנו, ובליבו של כל יהודי ויהודי, 'אבלות' - על חורבן ביהמ"ק, ו'אבלות' - על העדר תפקידנו שבביהמ"ק, עד לבנין ביהמ"ק במהרה בימינו.

בגמ' בברכות (ג.) מובא: "א"ר יוסי פעם אחת הייתי מהלך בדרך, ונכנסתי לחורבה אחת מחורבות ירושלים להתפלל וכו' א"ל בני מה קול שמעת בחורבה זו? ואמרתי לו, שמעתי בת קול שמנהמת כיונה ואומרת: אוי לבנים שבעוונותיהם החרבתי את ביתי ושרפתי את היכלי והגליתים לבין האומות וכו' בשעה שישראל נכנסין לבתי כנסיות ובתי מדרשות ועונין יהא שמייה הגדול מבורך, הקב"ה מנענע ראשו ואומר: אשרי המלך שמקלסין אותו בביתו כך, מה לו לאב שהגלה את בניו, ואוי להם לבנים שגלו מעל שולחן אביהם". הקב"ה אומר כל יום - שהוא 'הגלה את בניו', ו'גלות' פירושו: 'לא במקום' - שהאדם יוצא ונעתק ממקומו הטבעי, ועלינו לשאול את עצמנו: האם אנו באמת מרגישים את אי הנוחות הזו כמו שצריך להרגיש בגולה?! האם אנו מרגישים שאנחנו 'לא במקום' הטבעי שלנו - ביהמ"ק?! או שמא טוב לנו במצבנו, ואנו מרגישים קבועים ומושרשים במקומנו?! ובאמת, זוהי טענה גדולה, ועלינו לראות ולהבין את משמעות ימים אלו לתקופת הגלות בכלל, עד שבאמת נרגיש את ה"אוי להם לבנים שגלו מעל שולחן אביהם".

אבי ז"ל סיפר שפעם הגיע אורח לביתו של הח"ח, והעיר שהריהוט בבית ישן ושבור, ומדוע לא טורח הח"ח להחליפו?! השיבו הח"ח: 'והאם אצל אבא שבשמים יותר טוב?!' וא"כ איך הבן יוכל להיות יותר מסודר מהאבא?!', הח"ח ממש חי את הגלות והחורבן, הוא הרגיש ממש ב'גלות' - הוא הרגיש 'לא במקום', כי אם האבא שבשמים מצטער ואבל על החורבן, אז איך יתכן שיהבן יהיה יותר מסודר מהאבא, כך נשמו וחיו בדורות עברו את הגלות, הם הרגישו שלא במקומם, כי מקומם הטבעי הוא: בירושלים, בביהמ"ק.

אחד מגולי שנחאי דיבר וסיפר על איך שבעיירות של פעם חיו בצל החורבן, שהסבתא היתה מכינה ריבה ואח"כ שמה את הריבה בצנצנת מעל הארון, ואם היה ילד חולה - אז הסבתא היתה מורידה את הצנצנת ונותנת לו כפית מהריבה, ופעם אחת חשקה גם הסבתא

נמצאים אנו עתה בעיצומם של ימי בין המצרים - תקופה של צער ואבלות על חורבן ביהמ"ק, ועלינו להרהר ולחשוב בימים אלו - מה מוטל עלינו בתקופה זו ומהו תפקידנו?! ובעיקרו של דבר נראה: כי חובתנו היא להתבונן מה חסרנו, להרגיש את הגלות והחסור שבא בעקבות החורבן, ובזה רצינו להרחיב ולבאר במאמר זה.

במגילת איכה (א' ד') כתוב: "דרכי ציון אבלות מבלי באי מועד", ולכאורה לשון זה תמוה הוא ביותר, כי מהי השייכות והעניין של 'אבלות' ל- 'דרך', ולכאורה רק באדם שייך 'אבלות', ומדוע כתוב בפסוק על 'דרכי ציון' שהם 'אבלות'!!

ובאמת במדרש רבה מובא על פסוק זה: "דרכי ציון אבלות - אמר רבי הונא, הכל מבקשין תפקידן". שבאמת הענין של 'אבלות' אינו שייך רק באדם, כי המהות והמשמעות של פעולת ה'אבלות' הוא: 'ביטוי עמוק על חסרון והעדר', ומשום כך באה תמיד פעולה זו של 'אבלות' - על קרוב משפחה שנפטר ונעדר מאיתנו, כי זהו בדיוק 'ביטוי עמוק על חסרון והעדר'. וא"כ בדומה לזה, מובן משמעות ושייכות הפסוק 'דרכי ציון - אבלות', וכדברי המדרש, כי מכיון ש'הכל מבקשין את תפקידם', ואפילו ל'דרך' יש תפקיד, כי ל'דרכי ציון' תמיד היה תפקיד גדול בבריאה, והוא: להביא את העולים לביהמ"ק, ועכשיו משנחרב ביהמ"ק נלקח ממנו תפקידו הנעלה, וא"כ בודאי ששייך גם ב'דרך' לשון אבלות, כי אין ביטוי ומשמעות יותר חזקה למושג 'אבלות', מאשר על - 'דרכי ציון', שהיה להם תפקיד גדול ונעלה בבריאה בהבאת עולי הרגל לביהמ"ק, ומשנחרב ביהמ"ק 'דרכי ציון' - 'אבלות' ממש, כי נחסר ונעדר מהם מעלה גדולה ביותר, והוא: תפקידם הנעלה, וא"כ בודאי ששייך ומוכרח לשון הפסוק: "דרכי ציון - אבלות", דוקא.

רואים ולומדים אנו מדברי המדרש, כי לכל ואחד יש תפקיד בעולם - ואפילו ל'דרך', ועלינו לראות וללמוד מכאן הרגשה ברורה, שעל כל אחד ואחד בבריאה מוטל להיות ב'אבלות' על ציון, כי אם אפילו על 'דרך' הפסוק באיכה מעיד ש'דרכי ציון אבלות', אז ודאי ובודאי שמוטל עלינו - על כל יהודי ויהודי הנמצא בגלות זו - להיות ולמצוא את ה'דרכי ציון אבלות' שבתוכו, לראות ולחשוב איפה מתבטאת ההתאבלות והאבלות על חורבן והעדר ביהמ"ק, בכל חלק וחלק מחייו, ובמיוחד ש'הכל מבקשין את תפקידם' - ומשנחרב ביהמ"ק

לזכרית כתיב עוד ישבו זקנים וזקנות ברחובות ירושלים - עד שלא נתקיימה נבואתו של אוריה הייתי מתיירא שלא תתקיים נבואתו של זכריה עכשיו שנתקיימה נבואתו של אוריה בידוע שנבואתו של זכריה מתקיימת". - בית המקדש חרב ושומם, שועלים יוצאים מבית קדשי הקדשים, ר"ג ר"א בן עזריה ורבי יהושע חבריו עומדים ובוכים, ואילו ר"ע - 'מצחק', הוא תמה עליהם 'מפני מה אתם בוכים', כי ר"ע כבר היום רואה את המחר, הוא רואה כבר היום את ה'עוד ישבו זקנים וזקנות ברחובות ירושלים', את ניצני הגאולה, כי סודו וכוחו של ר"ע בכל חייו היה 'לראות את העתיד והמחר כבר היום', הוא תמיד היה אופטימי, ולכך: אין כאן מקום לעצב ובכי, אלא לשמחה וצחוק. אך זהו הסוד גם עבורנו - איך לשרוד ולעבור את תקופת גלותנו, ודוקא מתוך החושך והגלות - לראות את הגאולה ואת האור, וזאת, ע"י הכיסופים והגעגועים לגאולה ולבנין ביהמ"ק.

זאת עלינו לזכור תמיד, כי מצפים אנחנו בכל עת לבנין ביהמ"ק, ו'כל המתאבל על ירושלים זוכה ורואה בבנינה' - מי שמשלם את ה'משכנתא' הוא יהנה מהדירה, וצריך להבין את הכוונת והרצינות שבימים אלו, ולהחדיר אותם אט אט לביתנו ולילדינו, לחוות ולהרגיש תמיד, ובעיקר בימים אלו - את הצער והזכרון על החורבן והגלות, ליצור פינה חמה בליבנו לביהמ"ק ולרבש"ע, להרגיש את ה'דרכי ציון - אבלות' - את אותו הרגש וחסרון עמוק של עבודת ובנין ביהמ"ק, לכאוב את ה'אוי להם לבנים שגלו מעל שולחן אביהם', להרגיש שאיננו נמצאים במצבנו ומקומנו הטבעי, בדיוק כפי שאבותינו וסבותינו אמרו תמיד תיקון חצות, אימהותנו הוזילו דמעות, והשתדלו לחוות ולהזכיר לעצמם תמיד את החורבן והגלות. אנשים בדורות עברו חיו בצל ביהמ"ק, הם לא הרשו לעצמם להנות יותר ממה שנצרך, וכפי שאמרה הסבתא 'ביהמ"ק חרב ואני נהנית', לא תמיד צריך להיות הכי מהודר והכי יקר, ולא למלאות את כל ההנאה אלא תמיד להשאיר מעט כדי לשמר את ה'פינה' לביהמ"ק, ובעיקר עלינו לאחוז בסודו של ר"ע - לראות כבר היום את ה'עוד ישבו זקנים וזקנות ברחובות ירושלים', את האור והגאולה, כך שלמרות כל חשכת הגלות לא נתיאש - כי הכיסופין והגעגועים העזים לבנין ביהמ"ק ישמרו עלינו.

[נכתב ע"פ הבנת השומע ובאחריותו]

העלון לחודש אלול
יצא בעז"ה בשבוע פרשת שופטים

לטעום מהריבה, היא טיפסה על הכסא ולקחה כפית ריבה מהצננת, ומיד היא ספקה את כפיה ואמרה: "אוי רבש"ע, ביהמ"ק חרב, ואיך אני נהנית מהריבה?", הם כל כך חיו בצל החורבן והגלות, עד שאפילו מ'קצת' ריבה הם לא רצו להנות, כי 'ביהמ"ק חרב, ואיך אנחנו יכולים להנות?!", אפילו על טעימה של ריבה היתה להם הרגשה שהם עוברים את גבול ההנאה בצל החורבן, ועלינו לדאוג להשאיר בליבנו תמיד - פינה והרגשה חמה 'זכר לחורבן', ולכך 'משכנס אב ממעטין בשמחה', כדי להשאיר ולשמר בליבנו את אותה פינה ואת אותו חורבן.

ה"אור שמח" סיפר לאבי ז"ל ששאל אותו פעם הרב קוק זצ"ל: "שזה כבר הרבה זמן שלא ביקר אצל אביו, ומזדמן לו עכשיו להיות בעיר קרוב למגורי אביו, אבל זה יוצא בשבוע שחל בו ט' באב, אז האם מותר לו בכל זאת על אף השמחה הכרוכה בכך, לבקר את אביו?!", כך ממש חיו והרגישו בדורות עברו את החורבן והגלות, עד כדי כך שנהרו ובמיוחד בימים אלו - מכל שמחה שאולי תשכיח מהם ולו במקצת את כאב הגלות, ואף שמחה של 'לראות את אביו', לדעתו, היתה צריכה בימים אלו 'שאלת רב'.

הח"ח פעם שאל הרי כשחותמים חוזה על דירה, או כשעושים ביטוח על שריפה וכו' - ישנם הרבה סעיפים ופרטים שאנשים מכניסים לחוזה, ומדוע אנשים לא מכניסים גם סעיף על 'מה יהיה אם משיח יבוא'?! 'אלא התשובה היא' אמר הח"ח: "שלא חושבים על זה בכלל" - זה לא עומד לנו מספיק בראש, אנחנו לא חיים וחושבים על משמעות החורבן, על איך שחורבן ביהמ"ק משפיע - גם עד הדור שלנו. תשובה מפחידה, אך עלינו ללמוד ולחדד מכאן את הרגשת וצער החורבן, לחיינו אנו.

שמעתי פעם מהרב הוטנר זצ"ל שביאר והתבטא, כי "ימי האבלות על החורבן, הם כתלושי פנקסי משכנתא", שכמו שכשהאדם לוקח משכנתא - הוא צריך לשלם כל חודש וכל שנה עד שנגמר התשלום, ורק אז הוא מקבל את הדירה, כך בדיוק הם ימי בין המצרים והאבלות על החורבן - שהם כ'משכנתא' שעם ישראל צריך לשלם לאורך כל הדורות, ורק ב'גמר התשלום' - של אבלות וצער כל שנה, בט' באב ולאורך כל השנה, אז נזכה 'לקבל את הדירה' - לזכות ולראות שוב בבנין ביהמ"ק, כי 'כל המתאבל על ירושלים, זוכה ורואה בבנינה' - ורק מי שמשלם את ה'משכנתא' זוכה לקבל את ה'דירה', הוא זוכה לראות בבנין ביהמ"ק.

בגמ' במכות (כד:): מובא: "שוב פעם אחת היו עולין לירושלים, כיון שהגיעו להר הצופים קרעו בגדיהם, כיון שהגיעו להר הבית ראו שועל שיצא מבית קדשי הקדשים התחילו הן בוכים ור"ע מצחק, אמרו לו מפני מה אתה מצחק, אמר להם מפני מה אתם בוכים, אמרו לו מקום שכתוב בו והזר הקרב יומת ועכשיו שועלים הלכו בו ולא נבכה, אמר להן לכך אני מצחק וכו' באוריה כתיב לכן בגללכם ציון שדה תחרש

נתתם להצלחת התורם שיחי' - ולעילוי נשמת דבורה בת שלמה ז"ל

לקבלת העלון במייל - בעברית, אנגלית, ובספרדית, וכן לחלוקה באזורכם

ניתן לכתוב ל: memayan7@gmail.com

שיעור מורינו הגאון הגדול רבי שבח צבי רזנבלט שליט"א

רב ואב"ד בני ברק

בדין חולה, מעוברת, ומניקה בתשעה באב נדחה

בש"ע סי' תקנ"ט ס"ט, תשעה באב שחל להיות בשבת ונדחה ליום ראשון, בעל ברית מתפלל מנחה בעוד היום גדול, ורוחץ, ואינו משלים תעניתו לפי שיום טוב שלו הוא.

ובביאור הלכה ד"ה ואינו, העתיק את דברי הרעק"א שהביא מהשבות יעקב שכתב (ח"ג תשו' ל"ז) שגם בחולי קצת ומעוברת שיש מיחוש קצת מותרים לאכול [והובאו דבריו בשערי תשובה לעיל ריש סי' תקנ"ה]. ולא נתברר בדבריו אם כוונתו להתיר רק מהמנחה ולמעלה וכדין בעל ברית שהוא מתענה ואינו משלים, או שבמקום חולי ומיחוש של מעוברת אין צריך להתענות כלל.

והנה השבות יעקב שם דן במעשה שהיה שרב אחד התיר לחולה לאכול לאחר מנחה של תשעה באב נדחה, ועל זה כתב שמה שהתיר המורה לאכול אחר מנחה יפה הורה, שכן הוא הדין בכל חולי קצת וביולדת תוך שלשים או במעוברת ומיחוש קצת שאינם צריכים להשלים את הצום בתשעה באב נדחה, דהא אפילו משום כבוד המילה הקילו בה"ל כמבואר בא"ח סימן תקנ"ט סעיף ט', כ"ש במקום חשש חולי. עכ"ד. ולכא"ו היה נראה שמאחר שלמד דין זה בק"ו מבעל ברית, אין להקל בזה יותר מבעל ברית שאינו מותר אלא לאחר המנחה.

אלא שבאמת עיקר לימוד זה מבעל ברית לחולה צ"ב, דמה שנקט בפשיטות שבעל ברית חמור מחולה היינו משום שכן מצינו בדין שאר התעניות, שחולה קצת ומעוברת ומניקות אינם מתענים בהם ובעל ברית מתענה בהם, כמבואר בסי' תקנ"ט ס"א ותקנ"ד ס"ה, ועל כן כתב שאם הקלו בבעל ברית בתשעה באב נדחה כ"ש שיש להקל בו בחולה קצת ומעוברת. וסברא זו מצינו גם בבית מאיר (סי' תקנ"ט) אלא שהוא נקט להיפך, דמתשעה באב נדחה יש ללמוד לשאר תעניות להתיר לבעל ברית לאכול אחר מנחה, יעו"ש בדבריו.

ולולי דבריהם היה מקום לומר שאין ללמוד כלל מבעל ברית לחולי או להיפך, משום שבעל ברית זהו יום טוב דיחיד שאינו דוחה אבלות דרבים והוא דוחה לתשעה באב נדחה כמו שמצינו בקרבן העצים (עירובין מא.), וכמבואר במשנ"ב סי' תקמ"ט בביה"ל ד"ה חייבים בשם הריטב"א. אמנם מהשבות יעקב והבית מאיר משמע שלא חילקו בזה ולדברי שניהם יש ללמוד מבעל ברית לחולה, ולא נחלקו אלא אם ללמוד להתיר לבעל ברית בשאר צומות או להתיר לחולה בתשעה באב נדחה.

והנה הבית מאיר שם כתב לתמוה על סברת השבות יעקב, דאיך אפשר להתיר בחולי קצת ומעוברת שיש לה מיחוש בתשעה באב נדחה, והרי מה שבשאר הצומות אינם מתענים אין זה מחמת חולשתם אלא מפני שלא קיבלו עליהם, דהא מדינא דגמ' (ר"ה יח:) האידנא דאין זה לא שעת שלום ולא שעת שמד רצו מתעניין רצו אין מתעניין, ואף שכבר קיבלו עליהם כל ישראל להתענות באלו הצומות כמו שכתב הרמב"ן (תורת האדם ענין אבילות ישנה ד"ה תניא) ונפסק בש"ע ריש סי' תק"נ, מ"מ על חולים מעוברות ומניקות לא קיבלו, כמבואר ברמ"א שם ובש"ע סי' תקנ"ד, ומטעם זה הם פטורים מהתענית אף כשאין מצטערים כלל, וא"כ איך אפשר ללמוד מזה לתשעה באב שהוא מדברי קבלה ואינו תלוי ברצו.

ונראה בישב דברי השבות יעקב דהנה הבית יוסף בסי' תקנ"ד הביא את שיטת ר"ת שיוולדת תוך ל' אינה צריכה לצום בג' התעניות כיון שתל"י ברצו, וכתב הב"ח שם שה"ה גם בתשעה באב, וצ"ב כנ"ל, דמנ"ל לדמות תשעה באב לג' התעניות. וגם להלכה דקיימ"ל שאין להקל ביולדת אלא כשהיא צריכה לאכול וכן בחולה, מ"מ מבואר בש"ע סעי' ו' שאין צריך אומד אלא מאכילין אותם מיד משום דבמקום חולי לא גזרו רבנן, הרי מבואר שאף שתשעה באב אינו תלוי ברצו, מ"מ אינו נידון כדברי קבלה אלא כתקנה דרבנן.

וכן משמע קצת בגמ' שם (ר"ה יח:) בהא דאמרו גבי שאר תעניות דהאידינא תלי' ברצו, דמקשינן אי הכיתשעה באב נמי ואמר רב פפא שאני תשעה באב הואיל וכפלו בו צרות, יעו"ש.

ולפי"ז אתי שפיר סברת השבות יעקב דלעולם גם בתשעה באב היה שייך לומר שבמקום חולי לא גזרו רבנן, ואמנם מחמת חומרתו גזרו בו גם במקום חולי, אך כשהוא נדחה יש ללמוד שהקילו בזה בק"ו מבעל ברית, שאם בעל ברית אינו משלים בתשעה באב נדחה אף שבשאר הצומות הוא משלים, חולי ומעוברת שלא גזרו בהם כלל בשאר צומות כ"ש שלא גזרו בהם בתשעה באב נדחה. ועיקר יסוד זה שתשעה באב נדחה קל יותר משאר צומות מצינו גם במג"א סי' תקנ"ד סק"ט, שנקט גבי יולדת תוך ל' שאף שנהגו להחמיר בה לצום בשאר צומות, מ"מ בתשעה באב נדחה אין להחמיר בה. יעו"ש.

ומעתה לבאור זה בשבות יעקב נראה פשוט שבחולי קצת וכן במעוברת שיש לה מיחוש אינם צריכים להתענות כלל, כי מאחר שטעמו של השבות יעקב הוא משום שתענית זו אינה חמורה יותר משאר צומות, א"כ כשם שבשאר צומות אינם מתענים כלל מפני שלא גזרו עליהם ה"ה נמי בתשעה באב נדחה שאינם צריכים להתענות כלל מפני שלא גזרו עליהם. ואין להקשות מבעל ברית שהוא מתענה עד מנחה, דשאני בעל ברית שהוא חייב בתענית אלא שיש לו יום טוב, והיום טוב שלו דוחה מקצת מהתענית, משא"כ בחולי ומעוברת שהם אינם שייכים לתענית כלל מאחר שלא גזרו בהם.

וכן נראה דקיימ"ל להלכה, דאף שהבית מאיר נקט שאין להקל לחולים ומעוברות בתשעה באב נדחה, מ"מ הביה"ל העתיק את דברי השבות יעקב ונראה שהסכים עמו. וגם לגבי בעל ברית בשאר צומות נקט הביאור הלכה (תקמ"ט ד"ה חייבים, ובשער הציון תרפ"ו ס"ק ט"ז) כהשבות יעקב שהוא מתענה ומשלים, ואף שהביא שם מהגר"א שנקט שבעל ברית אינו מתענה בשאר צומות כהבית מאיר, להלכה נקט שלא כדבריו וכתב שבעל ברית בשאר צומות מתענה ומשלים, וכבר נתבאר לעיל דהא בהא תלי', וכיון דקיימ"ל כהשבות יעקב גבי בעל ברית בשאר צומות, ה"ה דקיימ"ל כוותי' גבי חולי ומעוברת בתשעה באב נדחה שאינם צריכים להתענות כלל.

ויעויין בשערי תשובה (סי' תקנ"ד סק"ז) שהביא מהבית הלל (יו"ד סי' רס"ה) שיוולדת שאינה מתענה צריכה להתענות איזה שעות, וצ"ע שם שגם באלוה רבה הובא דין זה. וצ"ע בזה מאיזה טעם הוא, והרי אין זה כמו יום כיפור שיש דין להתענות מכל אכילה בפני"ע, ומאחר שלא גזרו עליהם למה הם צריכים להתענות קצת. ובאמת שהמשנ"ב לא העתיק דין זה, וגם השע"ת סיים שם שהכל לפי הענין ומי שקשה לה קצת אינה צריכה להתענות כלל. **אלא שמ"מ מי שיכולה לצום בקלות אולי יש לה מקום להחמיר בזה ולצום קצת.**

גם לגבי **מינקת**, אף שלא נזכר שם בשבות יעקב מידי, נראה לכאוי' שגם היא כמעוברת שאינה צריכה להתענות בתשעה באב נדחה. ומה שכתב הבית מאיר שם להוכיח שמניקת מתענה ממה שכתב המהרש"ל שיוולדת תוך ל' מתענה, אף שמסתמא היא גם מניקה, וכן יש להוכיח לכאוי' גם מהפוסקים את היוולדת תוך ל', שדנו בה מטעם יולדת ולא אמרו שהיא פטורה מצד שהיא מינקת, יש לדחות כמו שכתב הב"ח (תקנ"ד ס"ב) שאפשר לומר שכוונתם אפילו כשאינה מניקה וכגון שמת הוולד וכיוצא בזה. וכן צריך לפרש גם בדברי המגן אברהם שהובא לעיל, שכתב גבי יולדת תוך ל' שנהגו שהיא מתענה בג' צומות, אף שמניקה שמצטערת קצת אינה מתענה בהם, אלא על כרחך דאיירי ביולדת שאינה מניקה.

ויעויין בשערי תשובה סי' תקנ"ד סק"ו שהביא בשם הדבר שמואל שיש מניקות שהתענית הוא ספק נפשות לוולד, וספק זה ודאי דוחה לתשעה באב. ולפי"ז אפשר לומר שהשבות יעקב לא הזכיר מינקת משום שזה ק"ו ממעוברת.

נודה מאד לכל מי
שיכול לסייע בכיסוי
הוצאות ההדפסה.
להנצחות
לע"נ וכיו"ב.
נא לפנות לטליל
d036194741@gmail.com

דברי השירה

ויזכר משה באזני כל קהל ישראל את דברי השירה הזאת עד תמס (דברים לא)

מתורת מורינו רבי יהודה אריה הלוי דינר שליט"א

רב ביהכ"נ 'דברי שיר' ואזור מרכז ב"ב

נערך ע"י א.ח.ב. • ניתן לקבל הגליון במייל d036194741@gmail.com

פרשת דברים - שבת חזון

לא להתבלבל מהדמיונות של היצר הרע

"ותרגנו באהליכם ותאמרו בשנאת ה' אותנו הוציאנו מארץ מצרים לתת אותנו ביד האמורי להשמידנו" (א' - כ"ז).

כותב רש"י (בד"ה בשנאת ה' אתנו), הוצאתו לשנאה היתה, משל למלך בשר ודם, שהיו לו שני בנים ויש לו שתי שדות אחת של שקיא ואחת של בעל, למי שהוא אוהב נותן של שקיא, ולמי שהוא שונא נותן לו של בעל. ארץ מצרים של שקיא היא, שנילוס עולה ומשקה אותה, וארץ כנען של בעל, והוציאנו ממצרים לתת לנו את ארץ כנען.

שואלים, איך בני ישראל היו יכולים להגיד לאחר כל הניסים שה' עשה עבורם, בין במצרים בין במדבר, שכל המטרה שהקב"ה הוציא אותם ממצרים היתה כדי שהאמורי ישמיד אותם?

תירץ אבי מורי זצ"ל שכתוב בגמ' (סוטה דף ג' ע"א) אין אדם חוטא אלא א"כ נכנס בו רוח שטות, זאת אומרת שכשהיצר הרע שולט על בן אדם הוא רואה דברים אחרים מן האמת, ומסוגל לומר שכל מה שעושים לטובתו ומרוב אהבה הכל נגדו מרוב שנאה, ואם היה לו קצת שכל הוא היה יכול לראות כמו שצריך, ובגלל היצר הרע הוא עושה חשבונות עקומים וזה מעביר אותו מדעתו.

כל תכלית עולם הזה הוא רק כדי להגיע לעולם הבא, כפי שכתוב בפרקי אבות (פרק ד' משנה ט"ז) "העולם הזה דומה לפרוזדור בפני העולם הבא, התקן עצמך בפרוזדור כדי שתכנס לטרקלין", וזו הסיבה שמגיע היצר הרע ומבלבל את האדם בעבודתו כדי להקשות עליו.

סיפר רבי שלום שבדרון זצ"ל שפעם פגש יהודי שאמר לו ששמע ממנו לפני יותר מעשר שנים שיחת חיזוק על תפילה ומהאז הוא מקיים למעשה את מה ששמע. רבי שלום שאל אותו במה בדיוק התחזקת? היהודי ענה לו שהוא זוכר שהרב אמר שכשבן אדם מגיע להתפלל בבית הכנסת אז קודם מתחילים בפסוקי דזמרה לאט לאט ולאחר מכן אומרים קריאת שמע וע"ז מקבלים עלינו עול מלכות שמים וכך במהלך כל התפילה האדם מתעלה ומתעלה עד שמגיע לתפילת שמונה עשרה שאז הוא מדבר עם הקב"ה באופן אישי [ביחידות] ואח"כ קדושה דסידרא שגם בזה יש השגות גבוהות, ואח"כ עלינו לשבח שהמלאכים באים להקשיב וכו', והרב הדגיש שמחמת כן לא טוב לברוח מיד אחרי התפילה אלא כדאי להגיד את השלש עשרה 'אני מאמין' שיש בסוף התפילה, משל למה הדבר דומה לבן אדם שאוכל חמין בשבת והוא מרגיש קצת כבד אבל אם ישתה כוס סודה לאחר החמין זה אחרת לגמרי, כך גם על ידי 'אני מאמין' בסוף התפילה, זה משפיע אחרת לגמרי על האדם, והוסיף היהודי "הבנתי שה'אני מאמין' לאחר התפילה זה כמו כוס סודה לאחר החמין בשבת, ומהאז ששמעתי זאת מהרב אני כל שבת שותה כוס סודה לאחר החמין וזה ממש אחרת". אותו יהודי שמע את המוסר ונשאר עם הכוס סודה... הוא לקח את המשל ועשה מזה נמשל. כמו כן, יש לדעת שהעוה"ז הוא רק משל ושלא יחשבו שזהו העיקר.

בזכות לימוד תורה מנצחים במלחמה

"רב לכם סב את ההר הזה פנו לכם צפנה" (ב' - ג').

כותב רש"י, סובו לכם לרוח מזרחית מן הדרום לצפון ופניכם לצפון, נמצאו הולכין את רוח מזרחית, וזהו שנאמר (שופטים י"א - י"ח) "ויבואו ממזרח שמש לארץ מואב".

כתוב במדרש (ילקוט שמעוני רמז תת"ו), רב לכם סב וגו' פנו לכם צפונה אם ראייתם אותו שמבקש להתגרות בכם לא תעמדו כנגדו אלא הצפינו עצמכם מלפניו, ולהיכן נברח ברחו לתורה, ואין צפונה אלא תורה שנאמר (משלי ב' - ז') "יצפון לישרים תושיה", אמר הקדוש ברוך הוא המתינו למלך המשיח שיבוא ויקוים מה רב טובך אשר צפנת.

אם אנו רואים שגויים מתנכלים לנו, יש לברוח לתורה ובזכות התורה ננצח. וכך מצינו גם אצל יהושע שבשעת המלחמה על כיבוש הארץ בא אליו מלאך והוכיחו על ביטול תורה ואחר כך כתוב (יהושע ח' - י"ג) "וילך יהושע בלילה ההוא בתוך העמק", ופירשו חז"ל (עירובין דף ס"א ע"ב) אמר רבי יוחנן מלמד שהלך בעומקה של הלכה.

חז"ל אומרים ששאלו לחכמים ולנביאים "על מה אבדה הארץ?" ולא פירשוה עד שבא הקב"ה בעצמו וביאר "על עזבם את תורת", ומפרשים חז"ל (גמ' נדרים דף פ"א ע"א) שלא בירכו בתורה תחלה.

לימוד התורה לשמה

שאל רבי ישראל סלנטר זצ"ל בספרו 'אור ישראל' (מאמר ל"א), מה פשר התאוה ללמוד ולא לברך?

ותירץ שלא רצו ללמוד תורה לשם עצם הלימוד תורה, אלא רק על מנת לדעת לקיים את המצוות, שזה דבר שהשכל מחייבו, ולפי זה נמצא שהלימוד שלהם לא היה לשם הלימוד עצמו אלא הכנה למצוות, ועל מצוה שהיא רק הכנה והכשר למצוה אין מברכים.

ושאל רבי יעקב ניימן זצ"ל בספרו 'דרכי מוסר', וכי טעות כזו תיחשב לחטא כה גדול שבגללו אבדה הארץ, הרי סוף סוף למדו תורה אלא ששגו במטרה שלשמה יש ללמוד?

ותירץ, נראה לומר שלא על ביטול הברכה נענשו אלא על הרעיון המסתתר מאחורי סירובם לברך, בברכה הראשונה על התורה אומרים אנו 'אשר בחר בנו מכל העמים ונתן לנו את תורתו' יש כאן ביטוי לגדולת ישראל, בהיות אומתנו האומה "אשר בחר" הקב"ה "בנו מכל העמים", לפיכך גם

נשמת ישראל נעלה וחשובה יותר מנשמותיהם של כל בני העמים ומהווה סוג בפני עצמו, בזה לא האמינו בני דור החורבן. מי שמאמין בגדולתה של נשמת ישראל אינו יכול לומר "נהיה ככל הגויים", אדם כזה לעולם לא יקנא באורחות חייהם של בני אומות העולם, כשם שבני אדם אינם מקנאים בבעלי חיים, מדוע אין מקנאים בבעלי חיים? לפי שהאדם הוא סוג שונה לגמרי, כך גם אין ישראל מקנא בגוי לפי שהוא סוג נבדל, וכמאמר התנא (בפרקי אבות פרק ג' משנה י"ד) "חביב אדם שנברא בצלם... חביבין ישראל שנקראו בנים למקום". מובן עתה היטב מדוע אבדה הארץ, אנו מאמינים שארץ ישראל מקודשת יותר מכל הארצות וניתנה לעם ישראל המקודש מכל העמים, אך מי שאינו מברך על התורה [ואינו מקיים את התורה] הוא אינו מאמין כי נבחרנו מכל העמים ולפי השקפתו עם ישראל הוא עם ככל הגויים. והתוצאה מכך, שנשללת ממנו הזכות לשבת בארץ ישראל המקודשת מכל הארצות ומיועדת אך ורק לעם הנבחר והמקודש מכולם.

מספרים על יהודי שהיה לו בן חולה ורצה לקנות רכב מיוחד כדי להסיע את בנו, ואשתו פחדה מזה כי חשבה שהאנשים יקנאו בו. היהודי הלך למרן ראש הישיבה הגראי"ל שטיינמן זצ"ל כדי לשאול איך להתנהג. ראש הישיבה שאל "גמרת ש"ס?" היהודי ענה שלא. ושאל ראש הישיבה "גמרת חצי ש"ס?" וענה היהודי שלא. אמר ראש הישיבה "לא יקנאו בך, וכי על רכב יקנאו?! זה חשוב?! אם היית יודע ש"ס היה להם מה לקנאות בך כי זה דבר חשוב".

~~~~~

עם ישראל זה בריאה בפני עצמה

כתוב בהפטרה של שבת חזון (ישעיהו א' - ג') "ידע שור קונוהו וחמור אבוס בעליו, ישראל לא ידע עמי לא התבונן".

שאל רבי אליהו לופיאן זצ"ל בספרו 'לב אליהו', הרי ישראל הוא שם תהילה לנו אז איך כתוב "ישראל לא ידע", היה צריך להיות כתוב "עמי לא ידע"?

ותירץ, שחוקרי הטבע מחלקים את הבריאה לארבע סוגים, דומם, צומח, חי ומדבר, אולם ה'כוזרי' מוסיף שיש בבריאה חלק חמישי והוא העם הנבחר - עם ישראל כמו שנאמר (דברים ל"ב - ט') "כי חלק ה' עמו יעקב חבל נחלתו", וכשם שישנו הבדל עקרוני בין דומם לצומח ובין צומח לחי ובין חי למדבר, כך יש הבדל עקרוני בין ישראל לעמים. להבדל זה יש גם השפעה בכיוון ההפוך, ניקח לדוגמה את ה'מדבר' אשר מרומם הוא בדרגתו לעומת הדומם, הצומח והחי, עיקר מעלתו היא בכח הדיבור שהוענק על ידי הבורא, אולם יש להבחין בין הדיבור עצמו שעדיין אינו מורה על מעלה [שכן גם התוכי מדבר] לבין השכל העומד מאחורי המילים היוצאות מן הפה כי העיקר הוא שהרוח הנפש מדברת. כאשר נתבונן, נבחין שלבעלי חיים יש להם חוש להישמר מפני הדברים המזיקים להם או מפני החיות האורבות להם, זוהי תכונה טבעית אשר חנן הבורא את כל החי אשר על פני האדמה, ואפילו עגל בן יומו יודע כבר להישמר מכל דבר המהווה עבורו סכנה, לעומת זאת תינוק אשר שכלו עדיין לא התפתח וכן אדם מבוגר שנשתטה ואיבד את שכלו אינם נשמרים כלל מהדברים המזיקים להם. נמצא, אם כן, שה'מדבר' הוא הנברא המתייחד בהיותו בעל שכל ובינה, אם רק מאבד הוא את מעלתו הייחודית הוא נעשה גרוע יותר מן החי, שכן בעלי חיים שומרים על עצמם והאדם הזה אינו נזהר. לאור הדברים האלה נשוב להתבונן בברואים הנעלים ביותר - עם ישראל. אם אדם מישראל מאבד את מעלת ישראל שהוענקה לו ומתנהג כגוי ה'מדבר' המצוי אף הוא כמו 'מדבר' שאיבד מעלתו הוא נעשה גרוע יותר מכל הגויים. ולא זו בלבד, אלא אף נחות יותר מן הבהמות, החיות והעופות אשר יש להן חוש שמירה מפני המזיקים, ואילו הוא זנח את הכל. על זאת נזעק הנביא ישעיהו ואמר "ידע שור קנוהו וחמור אבוס בעליו" כי בעלי חיים יודעים, אבל ישראל [ודווקא ישראל, כפי שכתוב בהמשך (ישעיהו מ"ט - ג')] "אתה ישראל אשר בך אתפאר" "לא ידע עמי לא התבונן".

כתוב בגמ' כתובות (דף ס"ו ע"ב), אשריכם ישראל, בזמן שעושין רצונו של מקום אין כל אומה ולשון שולטת בהם, ובזמן שאין עושין רצונו של מקום מוסרין ביד אומה שפלה, ולא ביד אומה שפלה אלא ביד בהמתן של אומה שפלה.

שואלים, כתוב 'אשריכם' גם בזמן שעושים רצונו של מקום וגם בזמן שלא עושים רצונו, ולכאורה המציאות היא שזה לא 'אשריכם' מתי שלא עושים רצונו של מקום, אז איך אפשר לכתוב אשריכם על שתיים? [עי' מהרש"א שם]

ותירץ הרב מבריסק זצ"ל שמזה הראיה שעם ישראל היא בריאה בפני עצמה, כי כתוב שבזמן שבני ישראל עושים רצונו של מקום אין אומה ולשון שולטת בהם, ואילו בזמן שלא עושים רצונו של מקום אנו נופלים למדרגה שפלה [אפילו פחות מגויים]. וזה הסימן שאנו סוג אחר של עם, כי אם היינו רק כמו הגויים עם מעלה יתרה אז בזמן שלא עושים רצונו של מקום לא היינו נופלים לשאול תחתית אלא היינו חוזרים להיות שווים כגויים. ולכן זה 'אשריכם' זה שאנו עם בפני עצמו גם כשלא עושים רצונו של מקום, כי אפשר לראות שאנחנו נמצאים בשאול תחתית, ואנו יכולים לחזור בתשובה ולהתחזק ולהתעלות שוב.

~~~~~

עם ישראל קיים בזכות התורה

יסוד חורבן בית המקדש הוא כדי שנדע להחשיב את התורה, שהתורה זה עיקר הקיום של עם ישראל.

מרן הגראמ"מ שך זצ"ל היה אומר "איך עם ישראל החזיק את עצמו בגלות יותר מאלפים שנה? הרי יש הרבה עמים שכבר נעלמו מזמן? התשובה היא שאנחנו, כעם ישראל, קיימים רק בזכות התורה, לכן עלינו להתחזק ולהחשיב את התורה כפי שצריך וללכת בדרכי השם".

ד"ר משה רוטשילד ז"ל היה מספר שפעם מרן הרב מפוניבז' זצ"ל כשהיה באירופה ביקש ממנו לנסוע לאיטליה כדי להגיע לשער טיטוס [כמדומני שיש שם צלם של טיטוס שמחזיק מנורה ביד וזה היה כשחזר אחרי שהחריב את בית המקדש], כשהגיעו לשם יצא הרב מפוניבז' מהמכונית וקרא בקול "טיטוס, טיטוס, מה יצא ממך? רצית להילחם נגד עם ישראל והנה זה מה שנשאר ממך! פסל! לא נשאר זכר ממך ואנחנו עדיין עומדים כאן חיים וקיימים, יש לנו את התורה והמצוות שמחזיק אותנו כל הדורות".

כתוב בגמ' בבא בתרא (דף כ"א ע"א), זכור אותו האיש לטוב ויהושע בן גמלא שמו, שאלמלא הוא נשתכח תורה מישראל, שבתחלה מי שיש לו אב - מלמדו תורה, מי שאין לו אב - לא היה למד תורה... התקינו שיהיו מושיבין בכל פלך ופלך.

שואלים, הרי תיקן שיתומים ילמדו תורה, וכי כל כך הרבה יתומים היו כדי להגיד שאלמלא הוא נשתכח תורה מישראל?

שמעתי להסביר שגם אז היו קופות צדקה שעזרו ליתומים, נתנו להם כסף ומזון וכו', אבל לא דאגו שילמדו תורה, וזה מה שתיקן רבי יהושע בן גמלא, וכך הכניס המושג שהתורה היא יסוד קיום חיינו.

ה' שיעזור שבזכות שאנחנו מתחזקים בתורה נזכה ליבנה המקדש עיר ציון תמלא ולביאת גואל צדק במהרה בימינו, אמן.

לעילוי נשמת

ר' שלמה ז"ל בן ראב"ד לונדון הגה"צ רבי יוסף צבי הלוי דינר זצוק"ל
נלב"ע ט"ז מנ"א תשנ"ד
ת.נ.צ.ב.ה.

לעילוי נשמת מחשובי תלמידי מרן החזון איש זצוק"ל

הגאון רבי רפאל אביגדור יחזקאל ב"ר עזריאל ברטלר זצ"ל
נלב"ע י"ח אדר ראשון תשע"ט
ת.נ.צ.ב.ה.

לעילוי נשמת

מרת ג'יזל גרסיה בת ר' יצחק מלכה ע"ה
נלב"ע י"ז שבט תשע"ט
ת.נ.צ.ב.ה.

מסביב לשולחן

עורך – הרב שלמה רוזנשטיין

עלון שבועי לבני הישיבות סביב נושא מהפרשה בעיון בהלכה באגדה ובמסור

משולחן גבוה

הרב מאיר שולביץ

עיקרי הענין

דינים ומנהגים של תשעה באב החל במוצאי שבת

א] דין סעודה שלישית בשבת שהיא ערב הצום.
כתב השולחן ערוך (הלכות תשעה באב סימן תקנב סעיף י) אם חל תשעה באב באחד בשבת, או שחל בשבת ונדחה לאחר השבת, אוכל בשר ושותה יין בסעודה המפסקת ומעלה על שלחנו אפילו כסעודת שלמה בעת מלכותו ע"כ. -ומותר לאכול ולשתות יותר מהרגיל בסעודה שלישית בשבת גם אם כוונתו להקל על הצום אבל לא יאמר שעל מנת כן אוכל. שמירת שבת כהלכתה ח"א פרק כ"ח- ועיין במקור חיים (בכרך סימן תקנ"ב סעיף י') דאין לאכול בשבת תשעה באב יותר מג' סעודות ואחר סעודה ג' אין לאכול ולשתות וזאת מים גם אם חל שבת בח' אב ע"כ, ולא נהגו בכל זה וגם בטור לא משמע הכי וע"כ מה שמותר להרבות בסעודה המפסקת כסעודת שלמה בשעתו הוא אפי' אם כבר אכל סעודה ג' ואוכל כעת עוד סעודה. וכתב המשנה ברורה שם סק"ג, ואסור למנוע ממנו אף על גב דאין חיוב לאכול בשר בשבת מ"מ כיון שנמנע משום אבל עבירה היא. והנה אף דכתב המחבר כסעודת שלמה מ"מ ישב בדאבון נפש שלא ינהג בשמחה ולכן לא ישב בסעודת חברים [מג"א] בספר בכור שור חולק ע"ז ודעתו דמי שרגיל בכל שבת לסעוד סעודה זו עם חבריו ומיודעיו ומונע בשבת זו ה"ל כאבלות פרהסיא. ולכ"ע מותר לאכול עם ב"ב ויכול לברך בזימון כיון שהוא שבת [א"ר]. -ועל כן נראה שלא ישיר זמירות בסעודה זו אלא יאמרם דרך אמירה בעלמא. (הגר"ש דבלצקי זצ"ל).

ב] ההנהגה בבין השמשות. כתב הרמ"א (שם בסי' תקנ"ב) צריך להפסיק (סעודתו) מבעוד יום (והביא כן מהסמ"ק). אם גמר סעודתו מבעוד יום ורוצה אחר כך עוד לאכול ולשתות עד השקיעה, מותר לו ואף שבחול לכתחילה צריך להתנות, בשבת לא צריך. (ראה סי' תקנ"ג סק"ב ושער הציון סק"ז) וראוי שיברך ברכת המזון לפני שקיעת החמה דאחר השקיעה יכנס בשאלה על נטילת מים אחרונים, ועל כל פנים יטול ידיו למים אחרונים לפני השקיעה ואם איחר יכול ליטול גם אחר השקיעה. (ספר ט"ב שחל בשבת פ"ט ס"ו). מיד אחר השקיעה נאסר בכל העינויים חוץ מנעילת הסנדל שמותר עד הלילה כשחל ט"ב במוצאי שבת בין נדחה ובין שלא נדחה, גם ת"ת אסור מיד מעיקר הדין מהשקיעה. מותר לשבת על כסא גבוה גם בבין השמשות עד חשכה כשחל ט"ב במוצ"ש. וכ' הגרש"ד לא מבעיא דאסור לשבת על הקרקע או כסא נמוך בבין השמשות של מוצאי שבת אלא אפילו אם ירצה לעמוד כל בין השמשות יש לומר דאסור לו דהוא חד טעמא עם הא דאין חולצין הנעליים בין השמשות דביאר הגר"א בסוף סימן תקנ"ג ד"ה ואם מדהוי זה עינוי עכשיו בכל רגע ורגע ואם כן גם זה שאינו יושב הוי כעינוי עכשיו שאסור בשבת אלא דיש לחלק בין נעילת הסנדל שחשבוהו חז"ל לעינוי לעמידה וכנראה דלעמוד שרי כן וגם אין בזה היכר אבלות.

ג] חליצת המנעלים במוצאי שבת. כתב הרוקח (סימן שי) שחולצים את הנעליים במוצאי שבת, לאחר אמירת ברכו. וכך נפסק ברמ"א (בסי' תקנ"ג, ב): בחול

מדין הגאב"ד הגאון רבי נסים קרלין שליט"א

הבדלה בתשעה באב שחל במוצאי שבת

שאלה: תענית תשעה באב שחל במוצאי שבת, ויולדת שהיא במצב שמותר לה לאכול ביום הצום, מי יבדיל עבורה ביום הצום, האם היא עצמה, או בעלה יבדיל והיא תשתה. והאם כשהוא מבדיל ומגיש לה לשתות הכוס, האם חשיב ככוס של ברכה שאסור לו לשגר לה, או דילמא כיון דאסור לו לשתות מהיין לא חשיב משגר כוס של ברכה, אא"כ שניהם שותים [וה"ה במקדש לאשתו והוא כבר עשה קידוש ושולח לה הכוס שרק היא תשתה, האם חשיב כוס של ברכה].

תשובה: מסתבר דהוא יבדיל והיא תשתה. (חוט שני)

מלוה מלכה

מי שמותר לו לאכול בתשעה באב, מותר לו לאכול מלוה מלכה כשחל במוצאי שבת.

פשיטת הבגדים

כשחל תשעה באב במוצאי שבת, אין לפשוט את הבגדים של שבת רק לאחר צאת הכוכבים ויאמר ברוך המבדיל.

קטן בתשעה באב נדחה

קטן שנהיה גדול בתשעה באב שנדחה יש להתענות, אא"כ הוא כחוש וחלוש.

לשבת על כסא

בתשעה באב המנהג לא לשבת על כסא מתחיל משתחשך.

עיתון בתשעה באב

אין לקרוא עיתונים בתשעה באב, שלא יסיח דעתו מהאבילות. (בנתיבות ההלכה - מד)

נוהגין לחלוץ מנעלים קודם שיאמר ברכו, ואם הוא שבת חולצים לאחר ברכו, מלבד שליח צבור שחולץ קודם ברכו, רק אומר תחלה: המבדיל וכו'. -מבואר אפוא שהציבור חולץ נעליים לאחר ברכו, כדי שלא להראות אבלות בשבת, ומאידך לחזן הקלו לחלוץ לפני ברכו, כדי שלא לבלבלו בתפילה. -והנה מי שנמצא בביתו בשעה זו, נחלקו פוסקי זמננו מה יעשה דבשו"ת שלמת חיים שחולצים נעליים רק לאחר צאת הכוכבים, כי אסור להראות אבלות בשבת. כפי שמבאר, אין בכך בעיה מצד אבלות תשעה באב, כי מראש שקבעו את הצום, קיבלו עליהם שאם יחול במוצ"ש, יסירו נעליים רק לאחר צאת השבת. ומנגד, יש שסברו שיש לחלוץ נעליים כבר מהשקיעה, כי מאחר שנשאר בביתו, ובשעה זו אין באים אנשים לבקרו, הרי שזו אבלות בצינעה ולא אבלות בפרהסיה (כך נהג הגרש"ז אורבך זצ"ל (שש"כ, פרק כח, הע' קלט), והיה שוכב על מיטתו ללא נעליים מתחילת בין השמשות, כדי לצאת מן הספיקות (שלמי מועד, פרק צב, הע' 116); כך גם דעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל (הלכות ומנהגי בין המצרים, עמ' קפג, הע' 7) {צ"ל עפ"י סברה זו דהגרש"ז והגרש"א הרי ק"ל שבשבת זו דברים שבצנעה נוהג, וא"כ מדוע שכל השבת לא יקפיד בביתו שלא ללכת מנעלים אלא נעלי בית שאינם מעור והוי דברים שבצנעה}. -יש בכך חידוש, מפני שיתכן שענין 'אבלות בצנעה' נוגע רק לדברים שהם צנועים בעיקר מהותם – תמיש המיטה – ולא לדברים שרק במקרה נעשים בבית. בנוסף לכך, ייתכן שאין לחלוץ נעליים מפני שאין בכך אבלות אלא עינוי, ועינוי אסור בשבת אפילו בצנעה (כמו שכתב ב'מנחת חינוך' שיג). אכן, מדברי הגר"א (תקנ"ג) מבואר שרק באכילה יש להפסיק מבעוד יום, "מה שאין כן חליצת נעליים", וכן עולה מדברי עוד אחרונים (עי' חיי אדם כלל קלו, א; שו"ת 'שלמת חיים' רכז). גם מנהג החזו"א היה לחלוץ את מנעליו רק לאחר צאת הכוכבים. אך ייתכן שבמקומות החמשים שהרגילות ללכת בהם בבית ללא נעליים, אין חשש בחליצת הנעל (בבית) – אלא שיש להקפיד שלא ללבוש נעלי בד עד הלילה, שיש בכך ביטוי מפורש לאבלות. **המנהג כיום** נוהגים רבים לאחר את תפילת ערבית במוצאי שבת. ובשעת צאת הכוכבים, אומרים (בבית) "ברוך המבדיל בין קודש לחול", חולצים נעליים ומחליפים בגדים, ואחר כך הולכים לבית הכנסת. ראה זה השולחן ח"ב הערות לאר"ח סי' תקנט. והביא שם ראייה דאין לומר הקינות בבגדי שבת מהא דאיתא בסי' תקנט משנ"ב ס"ק לז, שבעלי הברית שלבשו לברית בגדי שבת אם מנהגם לקרוא אחר הקינות איוב וירמיהו והניחו קריאתם לאחר הברית, צריכים לאחר הברית לפשוט את בגדי השבת (וזה למנהג המהר"ל שנהגו לקרוא באיוב וירמיהו אחר הקינות), וא"כ ק"ו דבאמירת קינות ואיכה אין להיות בבגדי שבת דזה חמור יותר מאיוב וירמיהו שהוא עיקר עינוי של יום. וכתב באורחות רבינו שכן היה מנהגו של מרן החזו"א זצ"ל לפשוט הבגדי שבת וללבוש בגדי החול קודם תפילת ערבית דמוצ"ש דליל ט"ב. ויש להקפיד עם יציאת השבת לומר ברוך המבדיל ולחלוץ הנעלים, דאין היתר להשאיר עם נעלי עור לאחר צאת השבת. וכ"כ בספר אוהל משה להגרא"מ הורביץ ח"ב סי' עב, דקשה עליו המנהג שממשיכים בזמן של ודאי לילה במנעלים, אלא מיד כשנעשה ודאי לילה צריך להוריד המנעלים ע"ש. גם הנוהגים להחמיר על עצמם בכל מוצ"ש כזמן ר"ת צריכים לנהוג בחליצת הנעלים והחלפת הבגדים לפי שיטת הגאונים שהוא כ – 30 דקות אחר השקיעה. כ"כ הגר"ש דבליצקי זצ"ל, וטעמו שהיות ואין בחליצת הנעלים ולבישת בגדי חול איסור גמור של חילול שבת, אין להם ע"י האיחור להקל באיסורי ט"ב של נעילת הסנדל. אמנם יש להקפיד ולבדוק מע"ש שאין בכיסי

הגאון הגדול רבי משה שטרנבוך שליט"א
ראב"ד ירושלים וראש הישיבה הגדולה

זמן ניהוגי אבילות בת"ב שחל במוצאי שבת

הנה נבוך אני, במוצאי שבת ת"ב, אם מחוייבין לצמצם לומר ברכו מיד עם צאת הכוכבים, שאז כולם חולצים המנעלים ומקיימין חובת ת"ב, ואין לאחר הזמן כיון שנשארים במנעלים ועוברין באיסור נעילת הסנדל, או דמותר לאחר קצת כדי לקיים מצות תוספת שבת, ואז לא יחלוץ נעליו כיון שקדושת שבת עליו, ואין חיוב לצמצם ולומר ברכו עם חשיכה כדי למחר לחלוץ המנעלים.

אמנם האמת שגם באבל האריכו האחרונים, שטעות היא להקל וללבוש מנעלים כבר בחצות היום בערב שבת, דרך באמירת ברכו פסק דין אבילות דאז היא הכנסת שבת, ועיין בפתחי תשובה יו"ד סי' ת' שמביא בשם שו"ת שיבת ציון (סימן ס'), שמיקל שיכול האבל להקדים ולקבל עליו שבת מזמן מנחה קטנה דוקא, ואין הספר תח"י, אבל דבריו תמוהין שהרי לא חל קבלת שבת אלא מפלג המנחה והלאה, והיאך יכול להפקיע דין אבילות כבר במנחה קטנה, שוב מצאתי בערוך השלחן שם שיכול לקבל ע"ע מפלג המנחה דוקא, ועכ"פ עד קבלת שבת ממש אסור בכל דיני אבילות, ובקבלת שבת שהציבור מקבלין שבת ה"ה נגרר אחריהם בעל כרחו.

ונראה שלענין ת"ב שמוצאי שבת, תלוי במחלוקת האחרונים לענין אבל בערב שבת, עי' ט"ז או"ר סי' ת"ר לענין ציבור שקיבלו שבת ואח"כ הגיע שופר שצריכים לתקוע, שלא מועיל קבלת שבת שלו להפקיע מצות שופר, וכן כאן לא מועיל התוספת שבת שלו להפקיע מצות אבילות, אבל לאחרונים דס"ל דמשעה שקיבל ע"ע שבת אינו נוהג אבילות, ה"ה הכא כל זמן שיש קדושת שבת אין איסורי אבילות, ומעתה נראה שנוהג במוצאי שבת זו כמנהגו בכל שבת ושבת, וממשיך בקדושת שבת אף שנועל מנעליו, דהואיל והוא עדיין בקדושת שבת, לא ציווהו חכמים להתאבל אבילות ת"ב, דלא חמור מאבל ממש שממשיך במוצאי שבת, אבל לא יפריז בזה, וינהג לכל היותר כשיטת רבינו תם ויוסיף עוד כמה דקות לתוספת ולא יותר, שיותר מזה הוי האי חומרא קולא באבילות היום.

ומיהו לפי דרכנו שפושט בגדי שבת ביציאת השבת, ורק אז יוצא לביהכ"נ בלי מנעלים ובגדי חול, נראה שהנוהג להחמיר כרבינו תם רק באיסור שבת ויוה"כ, אבל כל השנה נוהג כמנהג באר"י שבצאת ג' כוכבים הוי לילה, יש לומר דהואיל ורגילים היום לעתים להסתובב בבית בלי מנעלים או עם נעלי בית, דיחלוץ נעליו ויסתובב בביתו בנעלי בית או בלי מנעלים, מזמן ג' כוכבים עד זמן לילה לכל הדעות, ואז יפשוט בגדי שבת ויוצא לבית הכנסת וכמש"נ.

ואחר שכתבתי כ"ז מצאתי בספר "אהל משה" ח"ב סי' ע"ב מהגרא"מ מפינסק זצ"ל, דכתב שקשה עליו המעשה שממשיכים בודאי לילה במנעלים, ואפילו בבין השמשות צ"ע, דלא חמור משבות דשרי בבין השמשות, והכא נמי היה צריך לנהוג אבילות בבין השמשות, ע"ש. ודבריו צ"ע טובא, דהא דהתירו שבות בבין השמשות היינו דוקא לצורך היום גופא, ועוד נראה שאבילות בשבת אינו איסור שבות, רק ע"י האבילות הוא פוגם בקדושת שבת ואסור מה"ת, ומהאי טעמא אפילו אונן אינו נוהג אבילות בשבת, וע"כ אין להתיר בבין השמשות לנהוג אבילות מחשש שפוגם בקדושת שבת, וכן באבל דעלמא ממתין עד צאת השבת דוקא וז"ב.

(מועדים וזמנים ח"ז סי' רנו)

עשיית מלאכה לפני הבדלה במוצאי תשעה באב

כתב בשו"ע [או"ח סי' תקנ"ו ס"א תשעה באב שחל ביום ראשון וכו' בליל מוצאי תשעה באב מבדיל על הכוס, וכבר הקשו בזה היאך מותר לעשות מלאכה ביום ראשון לפני הבדלה, והאיריני בזה הרה"ג רא"י קוק. דהנה בשבת [דף קנ:]: נחלקו ביסוד דברי ראב"י שאסור לעשות צרכיו קודם שיבדיל, דדעת ר' נתן בר אמי שצריך להבדיל על הכוס ככל הלכות ההבדלה, ובמערבא אמרי דסגי לומר המבדיל בין קודש לחול וכו', והלכה כשיטת מערבא, אלא שהראשונים בזה, וג' מחלוקת בדבר, א. צריך הבדלה על הכוס, אלא שאין צריך כל נוסח ההבדלה, ב. סגי בברכת הבדלה אף בלא כוס, ג. סגי באמירת המבדיל בלא ברכה ובלא כוס.

ובשו"ע [או"ח סי' רצ"ט ס"ו] כתב, אסור לעשות שום מלאכה קודם שיבדיל, ואם הבדיל בתפילה מותר, ואף אם הבדיל בלא ברכה מותר לעשות מלאכה, וכתב הרמ"א בשם רבינו ירוחם וז"ל, וי"א דכ"ז במלאכה גמורה כגון כותב ואורג, אבל הדלקת הנר בעלמא או הוצאה מרשות לרשות אי"צ לה, ומזה נתפשט המנהג להקל שמדליקים נרות מיד כשאמרו הקהל 'ברכו' [לפני הבדלה], אבל העיקר כסבאר ראשונה.

ובשער הציון סקנ"א הביא בשם המ"א [סקי"ז] דלא כדעת הרמ"א, דמה שחילק רבינו ירוחם בין מלאכה גמורה למלאכה קלה [כהדלקת הנר או הוצאה או חוץ לתחום], היינו רק מאחר שכבר הבדיל בתפילה, ובזה דעת רבינו ירוחם להחמיר במלאכה גמורה עד שיבדיל על הכוס, והקיל במלאכה קלה, דע"כ מותר להדליק את הנר לצורך הבדלה, אך לפני הבדלה בתפילה אין שום מקור להקל במלאכה קלה.

והנה לדעת הרי"ף דנראה מדבריו דלפני הבדלה על הכוס אין להקל אף במלאכה קלה, קשה מה שהקשה במ"א היאך מדליקין הנר לצורך הבדלה, וכבר עמד על כך הרמ"ך בהגהותיו על הר"מ שם וז"ל, נראה כי הנר יכול להדליק קודם הבדלה, דכיון דצורך הדלקה הוא להדליק הנר תחילה, לא מיקרי מלאכה, אבל מלאכה אחרת נראין דברי הרי"ף דאסור, [דלא כדברי רבינו ירוחם הנ"ל שהקיל בכל מלאכה קלה, וכמש"נ].

ומעתה נשוב להערה הנ"ל, כאשר חל תשעה באב יום ראשון ומבדילין במוצאי תשעה באב, הרי לדברי הרי"ף [והמ"א בדעת רבינו ירוחם] דאסור לעשות מלאכה עד שיבדיל על הכוס, וא"כ יהא אסור כל יום ראשון במלאכה עד שיבדיל במוצאי תשעה באב על הכוס, וזה תמוה, וכן קשה לדעת הרא"ש דאם הבדיל בתפילה עדיין אסור במלאכה עד שיבדיל בברכה, [ולדינא לא קשיא כלל, דלהלכה סגי באמירת המבדיל וכו'].

והנה כתב הר"מ [פכ"ט שבת ה"ה] וז"ל, אסור לאדם לאכול או לשתות יין משקדש היום עד שיקדש, וכן משיצא היום אסור לו להתחיל לאכול ולשתות ולעשות מלאכה או לטעום כלום עד שיבדיל.

ובחידושי מרן ר"י הלוי כתב וז"ל, נראה מדברי הרמב"ם דגם איסורא דעשיית מלאכה כאיסורא דאכילה ושתיה וטעיהם, דעיקר איסורן משום חובת הבדלה הוא ומצות הדלה דרמיא עליה היא האוסרתו בכל אלו, וא"כ אין לאיסור מלאכה זה ענין כלל עם קדושת היום ואיסור מלאכה של שבת, רק הוא ענין אחר לגמרי דמשנתחייב בהבדלה הרי הוא אסור באכילה ושתיה ועשיית מלאכה עד שיבדיל.

והוסיף לפי דבריו הנ"ל, די"ל דדין איסור מלאכה זה דאינו ענין כלל לשם מלאכה שנאמרה באיסור שבת, ובאמת דבש"ס לא הוזכר כלל לישנא דאיסור מלאכה, רק לישנא דגמרא הוא דאסור לו לאדם שיעשה חפציו קודם שיבדיל, ועי' ברכות [דף יד.] אסור לו לאדם לעשות חפציו קודם שיתפלל, ובר"מ [פ"ו תפילה ה"ד] ז"ל אסור לו לאדם שיטעום כלום או שיעשה מלאכה וכו' עד שיתפלל תפילת שחרית, הרי דמפרש לישנא דעשיית חפציו דפירושו עשיית מלאכה, והרי פשיטא דלאו בשם מלאכה תליא איסורא רק במה שעושה חפציו קודם שיתפלל, וא"כ י"ל דגם קודם הבדלה דוגמת איסור עשיית חפציו קודם תפילה.

וכתב הגרי"ז דדבריו הנ"ל תליין בפולגתת רבוותא הנ"ל, שכן לדעת הרי"ף דס"ל דאסור לעשות מלאכה קודם הבדלה על הכוס, שפיר י"ל דיסוד האיסור הוא משום חובת הבדלה דקא רמיא עליה, אך לדעת הראשונים דפליגי וס"ל דאף לפני שהבדיל על הכוס שפיר יכול להבדיל [בלא ברכה לרש"י, או בברכה להרא"ש], אזי מוכרח שלא ככל מש"נ, דכ"ז דעדיין רמיא קמי חובת הבדלה על הכוס אין להתיר מלאכה.

וכתב דע"כ דדעת הראשונים דאיסור מלאכה הוא איסור הוא מדיני שבת האוסרת במלאכה, כלשון רש"י בפסחים [דף נ: ד"ה במוצאי] דכבדו שבת הוא להוסיף מחול על הקודש, והיינו, דאף דכבר יצאה השבת ואין איסור מלאכה לא מדאורייתא ולא מדרבנן, מ"מ יסוד איסור המלאכה משום כבוד שבת היא, [ול' הישועות יעקב (או"ח סי' רצ"ט סק"ד) דעדיין קדושת שבת עליון], ולכן מהניא הבדלה בעלמא להתיר מלאכה.

ולפי דברי הגרי"ז בדעת הר"מ דאיסור מלאכה מחמת חובת הבדלה דרמיא עליה, א"כ ביום ראשון זה דלא רמיא עליה כלל חובת הבדלה, הרי ע"כ דאין איסור עשיית מלאכה, אמנם להראשונים דס"ל דיסוד האיסור משום קדושת שבת, וכלשון הישועות יעקב דעדיין קדושת עליו, קשה למה יהא מותר בעשיית מלאכה ביום ראשון, שהרי כל זמן שלא הבדיל בתפילה עדיין קדושת שבת עליו לענין מלאכה.

וצ"ל בפשוטו, דכיון דיסוד האיסור הוא משום הוספת חול על הקודש כלשון רש"י וכנ"ל, א"כ פשוט דכל זה שייך רק אם באמת מוטל עליו חובת הבדלה, אכן ביום ראשון דאין מוטל עליו חובת הבדלה כלל, הרי ע"כ דאין כאן משום הוספת חול על הקודש, והכרח לזה, שהרי בברכות [דף לג.] איתא דבתחילה הבדילו על הכוס, ואח"כ הענו והבדילו רק בתפילה, הרי דמאחר שביטלו הבדלה על הכוס ממילא אין כאן איסור.

[ברם יש לדון, להמבואר בדברי הרא"ש מו"ק (פ"ג סי' צ"ו) ובתענית (פ"ד סי' י') דעיקר מצות הבדלה הוא במוצאי שבת, ואילו ההבדלה ביום ראשון אינו אלא מדין תשלומין, ומי שהיה אונן במוצאי שבת פטור מלהשלים חובת ההבדלה ביום ראשון, באופן דלפ"י קשה לומר דפקע חובת הבדלה במוצאי שבת וחרז עליו במוצאי התענית, ובאמת דעת הרמב"ן דאין חובת הבדלה כלל אחר דפקע במו"ש.

'סעודה מפסקת בערב תשעה באב שחל בשבת'

בשו"ע נפסק: 'אם חל תשעה באב באחד בשבת או שחל בשבת ונדחה לאחר השבת אוכל בשר ושותה יין בסעודה המפסקת ומעלה על שולחנו אפילו כסעודת שלמה בעת מלכותו'. הרמ"א מביא 'ונהגו שלא ללמוד בערב ט' באב מחצות ואילך כי אם בדברים המותרים בט' באב, ולכן אם חל תשעה באב בשבת אין אומרים פרקי אבות'. הט"ז שם כותב: 'הרבה יש לי לתמוה בזה דאם אין איסור באכילת בשר ויין ואדרבא חוב עליו לאכול בשר בשביל כבוד שבת כמו שכתב הטור ולמה נחמיר עליו שלא ילמד משום אבלות' ומסיק: 'והנראה שהלומד בשבת אחר חצות לא הפסיד שכרו'.

בספר 'בכור שור' סוף תענית מביא ליישב את קושיית הט"ז וכתב 'דעונג לחוד ושמחה לחוד'. אכילת בשר היא משום עונג שבת ולכן איסור למעט ממנה בשבת דכתיב 'וקראת לשבת עונג', אבל לימוד תורה שדבריה 'משמחי לב' היא עניין של 'שמחה' ולא נצטוונו בשבת על השמחה ולכן לימוד התורה בשבת הוא כמצוות תלמוד תורה בכל יום וכשחל בערב תשעה באב הותר רק בדברים המותרים בת"ב.

האחרונים דנים ביסוד שחידש ה'בכור שור' שאין דין שמחה בשבת. אחת הראיות שהביא ה'בכור שור' היא ממה שכתב הרמ"א בסימן ר"צ 'ופועלים ובעלי בתים שאינן עוסקים בתורה כל ימי השבוע יעסקו בתורה בשבת יותר מתלמידי חכמים העוסקים בתורה כל ימי השבוע. ותלמידי חכמים ימשיכו יותר בעונג אכילה ושתיה קצת דהרי הם מתענגים בתלמודם כל ימי השבוע'.

חיוב העונג של אכילה ושתיה בשבת הוא יסוד החיוב של שלש סעודות בשבת. כמו שכתבו הפוסקים שהם מדין עונג שבת. 'ושמרו בני ישראל את השבת לעשות את השבת' כתב בתרגום יונתן: 'לעשות תפנוקיהן ותענוגיהם'. בזמירות ליל ש"ק אנו אומרים: 'לנוח בו ולשמוח בו בתענוג אכול ושתו כל עדת ישראל יעשו אותו'. שזו היא המצווה 'לעשות' את השבת לקדשו ולענגו במאכל ובמשתה.

בעניין אכילת שלש סעודות בשבת הביא ב'מעגלי צדק' דברים נפלאים מהאבודרם. נעתיק אותם כי יש בהם הרבה גופי תורה. וז"ל: 'כתב הרב ר' משה כהן שזה שחייבו לאכול שלש סעודות בשבת, מפני שהאוכל אכילה גסה יצטרך להרחיק זמן האכילה שאחריה וכשיראה שהיא מצווה לאכול שלש סעודות לא יאכל בשום סעודה מהם כי אם בשיעור שיכול לאכול בהגיע זמן סעודה שאחריה'.

משמע מדבריו שמדין מצוות עונג שבת היה עניין לקבוע סעודה גדולה אחת בשבת. רק היה חשש שירבה בה האדם ויבא לידי אכילה גסה וכדי למונעו מזה קבעו חובה לאכול שלש סעודות בשבת ואז במילא לא יאכל בשום סעודה אכילה גסה. כדי שיוכל לאכול את הסעודה הבאה לשובע. כמו שכתב הטור: 'והחכם, עיניו בראשו, שלא ימלא בטנו בסעודת הבוקר כדי ליתן מקום לסעודה ג'".

מוסיף האבודרם: 'ונמצאו כל סעודותיו לשם מצווה ולשובע נפשו ויישאר לבו פנוי לעסוק בדברי תורה ונמצא כובש יצרו בסלקו האוכל מלפניו בעודו תאב לו וכשיעשה זאת ביום המנוחה כל שכן שיעשה זאת ביום המלאכה שלא יכבד עליו לבטל ממלאכתו'.

למדנו אם כן כי שני רווחים גדולים יש לו לנזהר שלא לאכול 'אכילה גסה'. ראשית, נשאר ליבו פנוי לעסוק בתורה. אין נופלת עליו תרדמה כפי שקורה למרבה באכילה. רווח שני הוא 'כבישת היצר בסלקו האוכל מלפניו בעודו תאב לו'.

יחד עם זאת עלינו לזכור כי לימוד התורה הוא הדבר הערב והמענג ביותר. כמו שכתב האור החיים הקד' על הפסוק 'ושמחת בכל הטוב' אין טוב אלא תורה אם היו בני אדם מרגישים מתיקות התורה ועריבותה היו משתגעין ומתלהטים אחריה ולא יחשב בעיניהם מלוא העולם כסף וזהב למאומה. כי התורה כוללת כל הטובות שבעולם. ובחזון איש כתב שכל סגולותיה של תורה נאמרו על עמלה של תורה. 'המאור שבה מחזירן למוטב' וידוע שההנאה של הלימוד באה אחרי עמל גדול.

עריבות התורה היא מעין שכר הניתן כאן ועכשיו בעולם הזה ועל כך תפילתנו 'והערב נא ד' אלוקינו את דברי תורתך בפנינו' שהתורה תהיה עריבה ומתוקה. וידוע מה שכתב מרן בעל הקהילות יעקב צוק"ל שברכת התורה אינה בבחינת ברכת המצוות בלבד אלא היא גם בבחינת ברכת הנהנין.

חיוב השמחה במועדות גם הוא קשור למצוות תלמוד תורה. לימוד התורה בימי חג ומועד נכללים במצוות שמחת יום טוב. ואלו דברי הגהות מימוניות 'הכול תלוי שישמח במועד ומתוך שמחה נוח לו ללמוד ולהבין בהלכות הרגל כדאמרין אין השכינה שורה לא מתוך עצבות וכו'. הימים טובים, ימי המועד, ימי קידוש הם. הם מקדשים את האדם אם ינהג בהם בתכלית ובמטרה שלשמה נתנו 'לעסוק בתורתו הקדושה' 'להיות יגעין בתורה'. להקדיש את עצמו בימים אלו ללמוד תורה. כי ימי המועד ראויים ומסוגלים לכך. ולכן ניתנה מצוות השמחה ברגל ש'מתוך שמחה נוח לו ללמוד ולהבין'.

נתפלל לקב"ה ונבקש 'שיבנה בית המקדש במהרה בימינו' שנוכל לעסוק בתורה יומם ולילה כל ימות השנה 'כי הם חיינו ואורך ימינו ובהם נהגה יומם ולילה' בעונג ובשמחה ונזכה לקיים 'שמחו במלכותך שומרי שבת וקוראי עונג' גם בשבת קודש וגם במועדים.

כמו שמביא הטור את דברי המדרש: 'אמרה תורה לפני הקב"ה, רבונו של עולם כשיכנסו ישראל לארץ זה רץ לכרמו וזה רץ לשדהו, אני מה תהא עלי? אמר לה: יש לי זוג שאני מזווג לך ושבת שמו שהם בטלים ממלאכתם ויכולים לעסוק בך'.

הבגדים מוקצה כיון שלידם עדיין היא שבת לחומרא. ומנהג אידן עפ"י מרן החז"א צוק"ל להמתין 45 דקות מהשקיעה. אמנם מרן הגר"נ קרליץ שליט"א, בחוט שני עניני תעניות, ס"ל דהחושש לענין שבת לדעת ר"ת אין צריך לחלוץ מנעליו קודם, ואעפ"י שאינו אלא בגדר חשש, לא מיקרי חומרא דאתי לידי קולא, דכל זמן שהוא חשש שבת אין צריך לחלוץ. וכמו דחזינו דהציבור חולצין אחר ברכו, אעפ"י דהש"ץ חולץ קודם, א"כ אין קפידא בתוספת הזמן.

דן דין הבדלה במוצאי שבת. גם אם אמר ברוך המבדיל לפני התפילה, אומר אתה חוננתנו בתפילה. ע"י משנ"ב סי' רצד ס"ק א, וסי' רצט ס"ק לה. יש להזהיר הנשים שלא יעשו מלאכה עד שתבדלנה בתפילה או שיאמרו 'ברוך המבדיל בין קודש לחול', ואומרות בלא שם ומלכות. משנ"ב סי' תקנו ס"ק ב, חיי"א כלל קלו סי' ה, וקיצשו"ע סי' קכה סעי' ו, וכה"ח סי' תקנו ס"ק א. הנוהגים תמיד להחמיר שלא לעשות מלאכה עד אחר הבדלה לא צריכים להחמיר בזה במוצ"ש ליל ט"ב, אלא מותרים בעשיית מלאכה תיכף אחר שהבדילו בתפילה או אמרו 'ברוך המבדיל בין קודש לחול'. ראה שו"ת שרגא המאיר ח"ב סי' נא, שכן ראה אצל רבנים קשיאי שהקפידו תמיד שלא לעשות שום מלאכה קודם הבדלה, ועכ"ז כשחל ט"ב ביום ראשון לא הקפידו. אין מבדילין על הכוס במוצאי שבת שחל בו ט"ב, אפילו במקום שיש קטן שיכול לשתות מהכוס. כתב החיי אדם כלל קלו סי' ה, דלא דמי למילה בט"ב שנותנין לקטן לשתות מן הכוס, דהתם לא הוי מילתא דקביעא, משא"כ הבדלה דהרבה פעמים חל ט"ב בא' בשבת, וגזרינן שמא יבא התינוק לשתות גם כשיגדיל, יעו"ש.

ה] ברכת 'מאורי האש': במוצאי שבת כשרואים אש מברכים בורא מאורי האש, וישתדל לברך ברכה זו קודם קריאת איכה. שו"ע סי' תקנו סי' א. והמשנ"ב שם ס"ק א כתב שני טעמים בזה, ע"ש. ומברכים על נר שהדליקו להאיר ומסתכלים על הצפרניים לאורו כנהוג. וכתב אשל אברהם להגה"ק מבוטשאטש מהד"ת סי' תקנו, דיש להדר אחר אבוקה שהיא מצוה מן המובחר ואין לשנות בזה מכל השנה. ונחלקו הפוסקים אם נשים יכולות לברך לעצמן ברכת בורא מאורי האש, ולכן תצאנה יד"ח ע"י המברך בביהכ"ס, או שהאיש יברך בביתו ויוציא יד"ח אשתו ובנותיו. שו"ע סי' רצו סעי' ה, ובביאור"ל שם דיותר נכון דאשה אינה חייבת בברכת הנר לכו"ע. אבל מ"מ כתב באז נדברו ח"י סי' כז, שאין כוונת הביאור הלכה ולומר למעשה שנשים לא תברכנה ברכת הנר אלא שאינן חייבות בכך אך רשאיות לברך אם ירצו. והגר"י זילברשטיין שליט"א הורה דאף שבכל מוצ"ש כשאשה מבדילה יש המתירים לה לברך בורא מאורי האש מאחר שמצוה לסדרה על הכוס ויש לאומרה עם ההבדלה משא"כ בט"ב שאין כוס ואינה מבדילה שלא תברך בורא מאורי האש ע"כ. וכתב בה"ח דג בחג עמ' קפח בשם מרן הגרש"א זצ"ל, דבריטב"א פסחים נד ע"א, מוכח דנשים מברכות בורא מאורי האש, והאנשים מביאים הנר לביתן לברך אף שאין צריך לחזר אחריו הואיל ומחבבות המצוה, ע"ש. וכן שמעתי שהורה מרן הגרש"ה וואזנר זצ"ל, ושו"ר שכ"כ בשו"ת שבט הלוי ח"ז סי' עז, דפשוט הוא, דכמו דנשים חייבות בהבדלה עצמה כן חייבות גם בברכת האש, ואין לשנות מנהג ישראל השומעים ומהבדלים על האש קודם איכה בבית הכנסת, והנשים אם יברכו, יברכו לעצמן בבית [ונראה שהמקור לברך על הנר בביה"כ, נעוץ במנהג להבדיל בביה"כ, ובמוצ"ש זו, שאין מבדילין על הכוס כמוכח, מ"מ נשאר המנהג לברך על הנר. אבל כיום, בביה"כ שאין מבדילין, אולי אין מקום לקיים המנהג לברך על הנר בביה"כ דוקא]. וצ"ל דהביאור"ל לא מיייר אלא לענין חיוב דפטורות מחיוב, אבל לכו"ע רשאיות לברך. ועי' גם בשש"כ פרק סב הע' צח, שהביא בשם הגרש"א שהאשה תברך לעצמה, וטוב יותר שהבעל יוציא אותה בבית קודם לכתו לבית הכנסת [-כמוכן אם יוצא לבית הכנסת רק לאחר צאת השבת]. ונראה שבמקומות שמאחרים התפילה יברך בביתו ברכת האש קודם איכה ויוציא ב"ב. אם שכח יכול לברך ברכת האש כל הלילה, עד עלות השחר. משנ"ב סי' תקנו ס"ק א. וכתב שם הטעם כיון שהחיוב עדיין עליו. ולא יברך ביום, דאין מברכים על הנר אלא במוצ"ש בזמן שנברא – משנ"ב סי' רצט ס"ק יח.

לעלות לתורה למי שאינו מתענה בת"ב

יש לברר האם מותר לעלות לתורה במי שאינו מתענה מחמת סכנה בת"ב. והנה הלכה פסוקה בשו"ע או"ח סי' תקס"ו "שמי שאומר שאין עומד לקרות בתענית ציבור מי שלא התענה, ואם כהן אינו מתענה יצא הכהן מבית הכנסת עומד לקרות בתורה ישראל המתענה". מוכח מסתימת לשון המחבר דה"ה בכל תעניות ציבור (עי' שו"ע או"ח קל"ה ס"ה). הב"ח שם כתב דאם קראוהו לעלות לתורה אפילו במנחה יעלה. דאין איסור בזה אלא מנהג בעלמא, אולם הב"ח כתב בסימן קל"ה "דאפילו כהן שקראוהו אינו עולה ומ"מ אין איסור אם עולה, ודלא כהט"ז בסי' תקס"ו שאם קראוהו לעלות למי שאינו מתענה לא עלה משום שיש בזה משום ברכה לבטלה. אולם בחי' אדם כלל ל"א סי' ט ובשו"ת רעק"א מהדו"ת סי' א' כתב דהעיקר כה"ח. בשו"ת חת"ס או"ח סי' קנ"ד דן במי שלא התענה בת"ב מחמת חוליו האם יכול לעלות לתורה. ומציין דברי הט"ז הנ"ל ודחה דבריו שאין חשש של ברכה לבטלה ואינו לא מנהג. ובסו"ד העלה שני טעמים שיכול לעלות, שדברי השו"ע אמורים רק על מי שאינו מתענה כלל, אבל חולה שאוכל בת"ב עדיין אסור בשאר חיובי תענית וגם באכילה אוכל כשאר צרכיו, וכיון ששייך בתענית יכול לעלות לתורה דהוא נחשב שהוא מן המתענים. וכ"כ בשו"ת מהרי"ל דיסקין קונטרס אחרון אות ע"ה, ועוד אפילו אם הותר לו הכל מ"מ ת"ב יום הוא שנתחייב בקריאת התורה שחרית ומנחה, ואפילו מי שאינו מתענה בו לא יצא מכלל חיוב שהיום גורם החיוב של הקריאה ולא הצום. היוצא מדבריו שחולה שאכל בת"ב יכול לעלות לתורה גם במנחה.

אולם מאידך בשו"ת רעק"א ח"א סי' כ"ה הורה לגבי מי שאכל ביוה"כ משום סכנה שמותר לעלות בקריאת התורה של שחרית שקריאה היא מחמת קדושת היום, אולם הסתפק בקריאה במנחה האם היא משום תענית אלא דבשאר תעניות קוראים "ויחל" וביה"כ קוראים בפרשת ערוית וא"כ מי שאינו מתענה אינו יכול לעלות, מדבריו משמע שבמנחה של ת"ב שקוראים "ויחל" כמו שאר התעניות הקריאה היא משום תענית וא"כ אינו יכול לעלות ודלא כהחת"ס. בשו"ת תשובות והנהגות ח"ב סי' רס"א מדויק מלשון הרמב"ם שהקריאה בשחרית דאין משום הצום ולכן גם מי שאינו צם יכול לעלות לתורה בשחרית. אולם במנחה מפורש שדין הקריאה ככל התעניות ומי שאינו צם שלא יעלה לתורה. (עי' שו"ת מרחשת ח"א סי' י"ד). בשו"ת שנות חיים למהר"ש קלוגר זצ"ל סימן שמ"ב כתב דגם מי שאינו צם בת"ב יכול לעלות לתורה דאין זה דומה לשאר תעניות, דבשאר תעניות היו עיקר התענית ואין בו ענינים אחרים והיו עיקר לתשובה ולכן קורין בו יחל המדבר מענין סליחה לעונות ועיקר הכפרה הוי התענית ולכן מי שאינו מתענה הוי אצלו כשאר יום ומה טיבו לעלות לתורה, אבל בת"ב הרי בו שאר ענינים חוץ מן התענית שאר ענינים ולהיות ח"ו כאבל לנהוג אבילות ולכן אין קורין בו יחל רק בפרשת ואתחנן להזכיר צרת ישראל, א"כ ה"ה ת"ב הוא יום אבל חוץ מהתענית שבו ולכן מה בכך שאינו מתענה הרי שאר עניני ת"ב יש לו. (עי' שדי חמד מערכת אסופת דינים עניני בין המצרים סי' ב' שו"ת דברי נחמיה סי' מ"א ומ"ב, שו"ת מנת אלעזר ח"ב סי' ע"ד שו"ת משנה הלכות ח"ב סי' ע"ד שו"ת קנין תורה בהלכה ח"ז סי' י"ד, ובשו"ת בנין אב ת"ב סימן ל')? חידוש גדול כתב בשו"ת באר עשק סי' כ"א (הובאו דבריו בשו"ת משנה הלכות ח"ג סי' ע"ג), דאין למי שאינו מתענה לעלות לתורה כך אין לו לשמש כבעל קורא לקריאת יחל (עי' שו"ת בית אבי ח"ב סי' כ"ז).

ראוי לציין חידושו של המג"א בסימן תקס"ו סק"ח דאם התענית חל ביום שני או חמישי שבלאו הכי קורים בתורה יכול גם מי שלא מתענה לקרות בתורה, דהיינו שמעיקר הדין עולה גם מי שלא מתענה ואין זה אלא מנהג בעלמא שלא לעלות, וי"ל שהמנהג הוא דווקא כשכל עיקר הקריאה הוא משום התענית היינו ימים א' ג' ד' ו' ולכן בשני וחמישי יכול לקרות, אולם לפי הט"ז בסימן תקס"ו סק"ד ברור שלא יכול לעלות לתורה אף כשחל ת"ב ביום ב' או ה', כיון שבקריאה זו אינו מחויב ואם עולה ברכותיו לבטלה.

בהערות על ספרי בשבילי המנהג ח"א מהגאון ר' יצחק דילברשטיין שליט"א מובאים דבריו וז"ל "למה קריאת מנחה ביוה"כ אינה במנגינת ימים נוראים, הגאון רבי יעקב קלמס זצ"ל ביקר אצל הגאון רבי איסר זלמן מלצר זצ"ל ושאלו מפני מה המנגינה בקריאת התורה במנחה של יום הכיפורים רגילה, ואין קוראים במנגינה מיוחדת לימים הנוראים כפי שקוראים בשחרית של יום הכיפורים ובראש השנה?, הוא מוטיב לה והוא מפרק לה דהואיל וקורים את פרשת איסור עריות. כמבואר בספרי על הפסוק: "וישמע

משה את העם בוכה למשפחותיו" (במדבר י"א י') וכן עיין בשבת ק"ל, לכן אי אפשר לקרוא פרשה זו שנתקבלה על ידם בבכי בניגון של ראש השנה ויום הכיפורים. כאשר שמע בעל האבן האזל הסבר זה קם מכיסאו, ואמר מתוך התרגשות: אנו רואים, עד כמה יש יסוד לכל מנהג בישראל, (בדרך עץ החיים חלק ב' 558). אולי אפשר להוסיף עוד הסבר על פי ההלכה, כידוע, רבותינו דנים על חולה שיש בו סכנה הנצרך לאכול ביום הכיפורים האם יכול לעלות לתורה. ודנו בדבר הגרע"א ועוד רבים מרבותינו. והנה דבר נאה נאמר במרחשת חלק א' סי' י"ד, דבשחרית יכול לעלות לתורה מאחר והקריאה היא בגלל חובת היום, וגם החולה שייך בה, משא"כ במנחה לדעת בני אשכנז המסיימים בברכות המפטיר בברוך אתה ה' מגן דוד כבתענית, בזה אין החולה האוכל יכול לעלות, משום דקריאה זו היא מדין תענית ולא מדין יו"ט ולכן אינו יכול לעלות שהרי לא צם, יעו"ש, ולפי זה אתי שפיר מנהגם של ישראל שאינם מנגנים בניגון ימים נוראים, משום דקריאה זו לא מדין יו"ט אלא מדין תענית ולכן המנגינה היא רגילה.

חקירות הלכתיות

הרב אלחנן פרץ

אכילה בשיעורים נפשותו, מי שמותר לו לאכול, לא צריך לאכול בשיעורים וכלשון השו"ע: "חולה א"צ אומד", וכמ"ז בערוה"ש (סי' תקנ"ד), שבט הלוי (ח"ד סי' נו), וכן היה דעת מרן הגרי"ז זצ"ל כמ"ז בתשובה"נ (ח"ב סי' רס"א), וראה מה שהאריך בצ"א (ח"י סי' כה פט"ז). ברם מו"ר הגר"ח פ' שיעברג זצוק"ל סובר, כי יש צורך בשיעורים גם בט"ב כפי שזכרנו מודברי הבה"ל (סי' תקנ"ד ד"ה דבמקום). וכן נהג המריחשת (ח"א סי' יד). אך שמעתי כי דברי הביאור"ל צ"ל לענין מי שאוכל כדי למנוע מחלה כמו החולירע ר"ל, שאינו חולה בפועל ולכן הצריך אכילה בשיעורים. אבל חולה רגיל פטור מהתענית, ולא שייך שיעורים אצלו, ועיי' הליכות שלמה (מועדים עמו"ת).

ולפי זה אחרות צ"ח, במחלקה שדורשת עירנות או אם נוצר מצב כזה, והיא מרגשת שעירנותה נפגמת, תוכל לשתות לשיעורים, ועיי' הליכות שלמה (מועדים פ"ו אחרות הלכה הע' 14) שהיקל כה"ג בכל הצומות מלבד ת"ב ויוה"כ, ועיי' בדבריו (פ"ג עמו"ת הע' 12).

ודעת מו"ר הגר"ח פ' שיעברג זצוק"ל דחולה, א"צ עתה בפועל, אלא כל שהצום יעשהו חולה (לא מחמת החולשה קתם) כבר עתה דין חולה יש לו. ויש לדון, האם ישתה לשיעורים, דסו"ס בריא הוא עתה, או שמא כיוון שזוהי כדי שלא יחלה יש לו דין חולה וא"צ אומד.

וש להסתפק כשחולה אוכל בת"ב האם מותר לו לאכול שני תבשילין, דלכאורה לא גרע מערב ת"ב, דמסתבר דאף חולה צריך להמנע מזה.

צמיתת כלים כיון שמגמתו הדחת הכלים, שמא נחשב כמו מי שהולך להקביל פני רבו, שנכנס עביר זה לאמת המים (שו"ע סי' תקנ"ד), אכן בעיני מצוה קצת, כמו התם, או הפסד, ועיי' מה שהאריך בזה בבית הלוי (ח"א סי' ע).

רחיצה כיון שאין אבילות בשבת, והרי בט"ב שחל בשבת אוכל כסעודת שלמה בשעתו (שו"ע סי' תקנ"ד), והיינו דאין צורך למעט צנוג שבת. ומפורסמים דברי הביאור"ל (סי' שכו ד"ה במים), דמותרת רחיצה בצונן (או מים שהוחמו מאתמול) במקום צער, ומעתה, מי שלא רחץ כדבעי, והגיע שבת, שמא מותר לרחוץ בחמין מחמת היתר של צער, כיון דבשבת אין מנהגי אבילות, אלא דבעצם דברי הביאור"ל להיתר למצטער לרחוץ, יעויין בבית הלוי (ח"א סי' ע) שהאריך בזה טובא להוכיח לא כן.

ואחר הישוב כזה, נסתפקתי, ומשום שמצאנו ברמ"א (סי' תקנ"א), לענין שבת חזון, דיט מנהגי אבילות בשבת עצמה, ואח"כ הראונו שהגר"ז אויערבך זצ"ל דיבר מזה בשמירת שבת כהלכתה (ח"ב פמ"ב הע' קפח).

איו"ב בשבת

הרצת ללמוד בשבת זו, או בשבת קתם ספר איו"ב או דברים הרעים אחרים, נראה דאין חשש, שהרי יוה"כ הוא יום שמחה לדעת כמה ראשונים, ראה בזה ספר משנת יעב"ץ (מועדים סי' ג), ויש לתמוה שהרי היו קוראים לפני כהן גדול ביום הכיפורים בספר איו"ב (יומא י"ב), ולכאורה איו"ב הוא דברים הרעים ואין יתכן לאומרים ביום שמחה כמו יום הכיפורים. ומזה מוכח לענ"ד כי מותר ללמוד בשבת וזיוס שמחה דברים הרעים, ויש לדחות, וכן בסידור יעב"ץ הו"ד במחז"ר (סי' תקנ"ג) כתב לאסור.

הנושאים הבאים

ואתחנן-ראה- הפסקה.
שופטים- הדיינים בהלכה, שופטים
ושוטרים תתן לך בכל שעריך (טז יח).

מכון ירושלים

אוצר מפרשי התורה

אוצר כל הפירושים והביאורים על התורה
בעריכה תמציתית וייחודית
להשיג בהנויות הספרים

אשת חיל

מדרשים, נפתר,
ראשונים, אחרונים, חסידות

לע"נ הרבנית
הצדקנית מרת
אסתר הרסח ע"ה
בת הר"ר רפאל
יונה זצ"ל

פנינים משולחן רבנו הגאון רבי אברהם גנחובסקי

זצלה"ה

פרשת דברים תשע"ט

לא תכירו פנים

לא תכירו פנים במשפט וגו' (א' י"ז)

הנה כתב בפנים יפות, שיש לבאר לשון "לא תכירו פנים", שלא יכירו בפני עזי פנים. כמו שפירש רש"י בישעיה (ג' ט') על קרא ד"הכרת פניהם ענתה בס", ניכרים הם בעזות פניהם. והיינו שאף אם יראה הדיין בהכרת פניו שהוא עזות פנים, מכל מקום אמרה תורה "לא תכירו פנים במשפט" וצריך להאמינו.

והנה יש לדון בגונוי שאמרו חז"ל דחזקה שאנשים מתנהגים באופן מסויים, מהו אם אנחנו מכירים באיש מסויים שהוא לא מתנהג כך, האם אמרינן ביה החזקה. [א"ה. שיתכן דאינו חזקה מכח רוב, דנימא דהוכח שאיש זה הוא מן המיעוט, אלא החזקה הוא שכך הוא הטבע של אנשים, ואם כן גם אם עשה לא כך, אכתי חזקה שכך הוא טבעו].

ויש לדון בזה בג' גוונים:

א. אין אדם מעיז פניו בפני בעל חובו

הנה אמרינן בגמרא בבא מציעא (ג' א') אמר רבה מפני מה אמרה תורה מודה במקצת הטענה חייב שבועה, ואינו נאמן במיגו דכופר הכל, דאמרינן חזקה דאין אדם מעיז פניו בפני בעל חובו ואם כן אינו יכול לכפור הכל.

וכתב בפנים יפות הנ"ל, דמי שידענו שמעיז פניו בפני בעל חובו, כגון שיראה הדיין בהכרת פניו שהוא עזות פנים, [ולעני"ד היינו בכגון שכפר הכל ועדים העידו שאינו כן], לכאורה לא שייך חזקה זו, ואם כן במודה במקצת יהיה נאמן במיגו דכופר הכל.

אמנם כתב בפנים יפות, דעל זה נאמר "לא תכירו פנים", דגם בכהאי גוונא אמרינן חזקה דאינו מעיז פניו, ואם כן אינו נפטר מחמת המיגו אלא חייב שבועה.

[ואין לטעון שחשוד על השבועה, דאין הא קיימין לפוטרו מפאת מיגו. ואם לא יאמן מפאת מיגו, יש לדון דדינו כחשוד ושכנגדו נשבע ונוטל. אך לקושטא באמת אינו נפסל לשבועה דאמרינן דהא דכופר הכל לאשתמוטי הוא דעבד].

ב. אין אדם פורע חובו תוך זמנו

הנה כעין זה אשכחן בדברי הפוסקים לדון בהא דקיימא לן (בבא בתרא ה' ב') דחזקה דאין אדם פורע חובו תוך זמנו, היאך יהא כשידענו בו שפרע חוב אחר תוך זמנו. [א"ה. עיין בפתחי חושן ח"י פי"א הערה ל"ו ד"ה ויש].

ג. לאחזוקי איניש בגנבי לא מחזקינן

כעין זה יש לדון בהא אמרינן בגמרא שבועות (מ"ו א') ראוהו שיצא מבית של השני והטמין כלים תחת כנפיו ויצא ואמר לקוחין הן ביד, נאמן בעל הבית לומר שאין לקוחין. ולא אמרן אלא אם הבעל הבית אומר שהן שאולין, אבל אם אומר שהן גנובין, לאו כל כמיניה, דאחזוקי איניש בגנבי לא מחזקינן. ואף במיגו אינו נאמן. [כמבואר בתוספות שם מ"ו ב' ד"ה וספרא].

מעתה יש לעיין מהו כאשר ידענו שהוא גנב דברים אחרים.

דיין שאינו הגון

לא תכירו פנים במשפט וגו' (א' י"ז)

פירש רש"י, זה הממונה להושיב הדיינים, שאסור למנות דיין שאינו הגון, שלא יאמר איש פלוני נאה או גבור אושיבנו דיין, איש פלוני קרובי אושיבנו דיין בעיר, והוא אינו בקי בדיניו ונמצא מחייב

את הזכאי ומזכה את החייב, מעלה אני על מי שמנהו כאילו הכיר פנים בדין. נמצא שהמעמיד דיין שאינו הגון עובר בלאו.

ויש לדון מהו אם שנים העמידוהו:

א. תליא בכללים דשנים שעשאוה

לכאורה תליא בכללים דשנים שעשאוה, דאם זה יכול וזה יכול, שניהם פטורים. ואם זה אינו יכול וזה אינו יכול, שניהם חייבים. ואם זה יכול וזה אינו יכול, הוה זה שאינו יכול מסייע שאין בו ממש ופטור. ואם שלשה העמידוהו וצריך רק שנים, הוה ליה כדינא של הזרע אמת (להגאון רבי ישמעאל הכהן ממדונא, ח"א סי' מ"ד) לענין שבת, שאם שלשה עשו מלאכה ביחד, וכל אחד לבד אינו יכול, ושנים ביחד יכולים, כולם פטורים, דכל אחד מהם הוה מסייע שאין בו ממש ופטור, כדן זה אינו יכול וזה יכול, דהאינו יכול הוה מסייע שאין בו ממש. [ולפי' לה הזרע אמת מדין זב השוכב על ה' ספסלים ומבהמה, דאמרינן דאם סגי באחד פחות, כולם טהורים]. וכך כתב הגרע"א (גליון הרמב"ם פ"א מהל' שבת ה"ט"ז).

ב. לחלק

אך אולי יש לחלק בין מנוי דיין שאינו הגון ובין שאר איסורי תורה. דאם לא נחלק, נמצא דכשיש מאה ממנים וסגי בתשעים ותשע יהא מותר מן התורה למנוע דיין שאינו הגון. [וכן יש לעיין בעשיית פסל על ידי כמה אנשים דאם היה אחד פחות גם היה נעשה]. אך בפשוטו אין לחלק. [א"ה. והיינו דדן רבינו אם לומר כהסברא באות הבאה].

ג. לענין לפני עוור

כמו כן יש לעיין כהנ"ל לענין לאו דלפני עוור, כששניים נותנים היין לנזיר על מנת להפטר מדין זה יכול וזה יכול.

מי אמרינן דפטור משום שנים שעשאוה, דהרי בפעולה עצמה כל אחד מיותר, או דילמא חייבין, דכלפי עיקר האיסור, והיינו שמכשיל השני בעבירה, הרי אחד לא היה עושהו, נמצא דהוה זה אינו יכול וזה אינו יכול ושניהם חייבים.

ולכאורה יש לחלק בין איסור לפני עוור לבין איסורי שבת, דלענין לפני עוור ודאי חייבים, דעיקר האיסור היינו הא שמכשיל השני, ואם כן הרי אחד לא היה מגיש היין להנזיר, נמצא דרך על ידי השנים נכשל, והוה זה אינו יכול וזה אינו יכול, אע"פ שבפעולה עצמה כל אחד מיותר.

משא"כ לענין איסורי שבת, כולם פטורים, אע"פ דשלשה עושים פעולה ורצונם לעשותו רק בשלושה כדי להפטר, מכל מקום בפשוטו לא מקרי זה אינו יכול וזה אינו יכול, אלא מקרי זה יכול וזה אינו יכול, דהתם בשבת הנידון בהפעולה.

[א"ה. והיינו הספק לענין מינוי דיין שאינו הגון, האם נימא דעיקר האיסור אינו בהפעולה של המנוי, אלא בהתוצאה שיש דיין שאינו הגון, ואם כן באופן ששניים מינו הדיין ביחד כדי להיפטר מהאיסור, לא יפטרו, דהרי אינם יכולים לעשות כל אחד לבד מחמת האיסור. אך כתב רבינו דבפשוטו אין לחלק כך, משום דעיקר האיסור במעשה המנוי].

ספק ממנה דיין שאינו הגון

הנה יש לעיין מהו בספק אם בפעולה שלו יהא מינוי של דיין שאינו הגון. וכן מהו באיכא בזה ב' ספיקות:

א. ספק דאורייתא לחומרא

הנה בעושה פעולה של מנוי לדיין שאינו הגון, רק מסופק אם פעולתו תצליח, אסור לו לעשות כן מן התורה, דספיקא דאורייתא לחומרא.

לברך שנית מן התורה, מעתה יש לדון מהו אם נשבע שלא לברך, מי אמרינן דלא חלה השבועה, דכיון דדינו לברך מספק, אם כן נימא דאין שבועה חלה לבטל את המצוה, או דילמא חלה השבועה, דהרי להצד שאינו חייב לברך, חיילא השבועה, והוה ליה שבועת ספק.

וכעין זה נפקא מינה בספק אם נטל לולב ביום הראשון, ונשבע שלא ליטול, האם נימא דחלה השבועה מספק ונאסר לו ליטול הלולב.

ומתבאר מדברי הגאון מכתם לדוד (לבעל חסדי דוד על התוספתא, הגאון רבי דוד פרדו, יו"ד סי' ל"ב) כהצד השני, דבאמת השבועה חיילא מספק.

ואם כן הוא הדין לכאורה בנידון דידן שנשבע לעשות פעולה שספק אם תעמיד דין שאינו הגון, מספק תחול השבועה, ויצטרך לעשות הפעולה.

ג. לחלק דדינו רק בשב ואל תעשה

אבל באמת אינו כן, דבברכת המזון ולולב כיון דיש ספק שבועה אסור לו לברך ויהא בשב ואל תעשה, אבל בנידון דידן אע"פ שיש ספק שבועה למנות הדין, מכל מקום לא נוכל לומר שמספק יעשה הפעולה, דילמא יש כאן איסור של מינוי דין שאינו הגון.

וכגון הנשבע לאכול ספק נבילה, נהי דיש כאן שבועת ספק, אבל ודאי שלא יאכל. והלכך יהא דינו שחייב להשאל על השבועה.

ד. יחול בתורת ודאי

הנה לענין הנשבע על ספק לולב שלא יטלנו, דכתבנו דחיילא השבועה מספק ובאמת לא יטלנו, יש לעיין כיון דבמציות אינו נוטל, אם ישבע עכשיו שנית שלא יטלנו, תחול שבועה השניה בתורת ודאי, ואם כן נימא דגם השבועה הראשונה תחול בתורת ודאי, כיון שחלת מיהת הספק, והנידון אם אמרינן זאת בבת אחת.

ויש לומר דאזלינן בתר קודם השבועה, ואם כן תחול רק מספק. וצריך תלמוד.

ה. אם אחר מבקשנו איכא לפני עוור

הנה בהא דכתבנו דבנשבע למנות דין שאינו הגון, וספק אם פעולתו תצליח, יש כאן שבועה מספק, אך אם אחר מבקשנו להשבע, בשומע לקולו מכשילו בהכשלה, [היינו לפני עור על לפני עור], ואם כן לא תחול השבועה בתורת ודאי, דהרי בהכשלת ספק קא עבר בלפני עור ודאי, דהרי יענש על זה שלא פרש מן הספק. ואמנם בתשובות ויען יוסף (לגאב"ד פאפא זצ"ל, ח"א או"ח סי' פ"ד) משמע דהוה ספק לפני עוור.

כמה נידונים בענין תפילת ענוו

עוד העירוני לחלק, בין אם דיינינן מתחילה לומר או לא, דאז קאמרי הגאונים שלא יאמר, ובין היכא דאמר אם שרינן להפקיע למפרע, דזה שרינן. ואין הסברה ברורה.

ב. יאכל גם קודם חצות

הנה יהא נפקא מינה בהאמור, לדינא דגמרא דאומר היחיד ענוו אף בשחרית, ואחזתו חולשה לפני חצות, ויכול לאכול או קודם חצות או לאחר חצות, האם יש לו לאכול דוקא לאחר חצות כדי שלא יתבטל הענוו. ולהאמור דבדבר המתחדש לא איכפת לן, אם כן יכול לאכול גם קודם חצות. [א"ה. כמו כן נפקא מינה להמחבר בתענית ציבור שאומר ענוו בשחרית].

ג. להשאל על התענית

בהלכות קטנות (ח"א סי' כ"ה) דן אם מותר להשאל על תענית יחיד, דבזה גורם שאמר ענוו שלא כדן. וכתב דאין להשאל, דדמי להא דחיישינן שמא יאחזנו חולי או בולמוס.

ויש לעיין בזה, דהא דמי להך דלווה ופורע לתירוצים הנ"ל. [דהרי הוה דבר המתחדש, וגם הנידון להפקיע למפרע].

ויש לומר דהכא גרע דפקע עיקר שם תענית למפרע.

עוד תירוצים על שיטת הגאונים

הנה יש לדון בעוד ג' תירוצים ליישב קושיית התוספות הנ"ל על שיטת הגאונים:

א. איירי לאחר חצות

לכאורה יש ליישב קושיית התוספות, דיש לומר דהא דלווה על

ב. ספק אם יצליח וספק אם הגון

אך אם מסופק אם פעולתו תצליח, וגם מסופק אם הדין הגון או אינו הגון, בזה לכאורה מותר מדין ספק ספיקא. אלא שיש לדון דהוה ספק ספיקא בתרי גופי. [וכתב הגרע"א (קמא סי' ר', ר"ה כ"ט א') דזה לא אמרינן].

ג. ספק אם יצליח וספק אם בלאו הכי היה עומד

הנה אם מסופק אם פעולתו תצליח, דיתכן שלא יתמנה, וכן מסופק אם בלעדיו לא יתמנה, כגון שלהעמידו צריך עשרה ממנים, ומסופק אם יהא תשע או עשר או אחד עשרה, יש לעיין האם אמרינן דזה ספק ספיקא, שמא לא יצליח ושמא איכא מיותר, או דילמא נימא דב' הספיקות הם משם אחד, האם פעולתו משפיעה או לא. [וכן לענין שבת בג' פועלים, וספק אם יצליחו, וכן ספק אם סגי בשנים, האם חשיבא ספק ספיקא]. ולענ"ד יותר נראה דהוה ספק ספיקא.

נשבע להעמיד דין שאינו הגון

הנה אם נשבע להעמיד דין שאינו הגון, הוי שבועת שוא. ואם יש ספק ספיקא לקולא שאינו עובר על האיסור של העמדת דין שאינו הגון [וכגונוי שכתבנו בסיומן הקודם] חיילא השבועה. אלא יש לדון מהו אם איכא רק ספק אחד.

א. ספק אשה אינו יכול להוציא אחר

הנה חזינן (ראש השנה כ"ט א') דספק איש ספק אשה חייב לתקוע בשופר דשמא הוא איש, אבל אינו יכול להוציא אחר, וכי תימא הרי חייב לתקוע מספק ואם כן יוכל להוציא אחר, אינו כן, מכיון דבעצמותו הוי ספק. ואם כן הכי נמי בנידון דידן נימא דבעצמותו הוה ספק וחלה השבועה מספק.

אך באמת אינו מכריח בנידון דידן דשבועה אם חלה או לא, דבשלמא התם לענין להוציא אחרים ידי חובתם, תליא בעצמות החיוב, משא"כ הכא לענין הא דאין שבועה חל לבטל איסור, תליא בהנהגה בפועל, והרי בפועל אינו יכול למנות הדין מחמת ספק דאורייתא לחומרא, ואם כן נימא דהוי ודאי שבועת שוא.

ב. שבועה חלה על ספק מצוה

הנה לענין ברכת המזון באכל כדי שביעה ומסופק אם בירך, חייב

שמא יאחזנו בולמוס או חולי

הנה כתב רש"י בשבת (כ"ד א') בשם תשובות הגאונים, דיחיד אומר ענוו רק במנחה אבל לא במערב ושחרית, שמא יאחזנו בולמוס או חולי ויטעו, ונמצא שקרן בתפילתו.

וכתב ברשב"א (תשובות ח"א סי' קמ"ב) דאייירי רק בזמן הזה דנחלשו הדורות, אבל מדינא דגמרא מודו הגאונים דאומר ענוו גם בשחרית. [וכמבואר בגמרא שבת (שם)].

והקשו בתוספות בשבת (שם ד"ה תענית) דהא חזינן (שבת י"א א') דבתענית יחיד לווה אדם תעניתו ופורע, [היינו שאם קבל עליו תענית מותר להפסיקה ולאכול ולפרוע את חוב תעניתו ביום אחר], והרי מדינא דגמרא אומרים ענוו גם בשחרית ורק אחר כך היה תקנת הגאונים הנ"ל, ואם כן הרי התפלל שחרית ואמר ענוו, ואם יבטל התענית ימצא שקרן בתפלתו, אלא על כרחך חזינן דלא כהגאונים, ולית לן בה כיון שבשעה שהתפלל היה בדעתו להתענות ושוב אירע לו אונס לא מיקרי שקרן בתפלה, וכדאסברה בתוספות הרא"ש (שם), ואם כן גם אם יאחזנו חולי. ונשאר תוספות בקושיא.

[בבית יוסף (סי' תקס"ה) כתב ליישב, דהא דלווה תעניתו, איירי באופן שלא אמר ענוו שחשש שיהא שקרן בתפילתו. וצריך עיון דהרי בזמן הגמרא לא חששו לזה].

ויש לדון בקושייתם בכמה אנפי:

א. מתחילה מספקין

יש לחלק בדעת הגאונים, דהכא מתחילה מספקין שמא יאחזנו חולי, משא"כ התם אירע דבר המתחדש שרצה להפסיק תעניתו. נמצא דאם באמת מסופק לכתחילה שמא יפסיק תעניתו, לא יאמר ענוו.

תענית, איירי לאחר חצות, דבזה הא לא קפדינן אף שיאחזנו בולמוס, וכמו דחזינן דאומר עננו במנחה, והטעם, דלא יהיה שקרן בתפלתו מכיון דעכ"פ התענה עד חצות.

ויש לומר דמשמע להתוספות דהא דלוה תעניתו ופורע, איירי בכל גוונא ויכול להפסיק התענית גם לפני חצות.

עוד יש לומר דסבירא ליה להתוספות דגם בלווה תעניתו לאחר חצות, פקע התענית למפרע, ואפילו הכי שרינן. [א"ה. היינו שחשיב שגם בשעה שהתפלל שחרית לא היה תענית, נמצא דעננו דשחרית היה שלא כדין]. אמנם צריך עיון בהאי תירוצא, דאם נימא הכי יקשה פסקא דהלכות קטנות דאין להשאל על התענית מכיון דפקע למפרע.

ב. אומרים עננו רק במנחה

שוב ראיתי בט"ז (סי' תקס"ה סק"ג) שכתב ליישב קושיית התוספות, דהגאונים סברי דבאמת מדינא דגמרא אין אומרים עננו בשחרית משום דשמא יאחזנו בולמוס, וכיון דאומרים עננו רק במנחה, שפיר לווה ופורע עד מנחה, וכתב דזה דלא כהר"ן (תענית ד' ב') דבזמן הגמרא היו אומרים עננו בכל ג' תפילות.

ולא הבנתי דאכתי תיקשי על הר"ן (שם) ועל הרשב"א (שם) שכתבו לא כך, דדינא דהגאונים רק בזמן הזה דנחלשו הדורות.

ועוד מה יענו הגאונים לסוגיא בשבת (כ"ד א') ולירושלמי (תענית פ"ב ה"ב) דאיתא דאומר עננו בכל התפילות, ובשלמא להמחבר (סי' תקס"ה סע' ג') דהגאונים לא איירי בתענית ציבור ניחא, אבל להרמ"א דאיירי גם בתענית ציבור (שם) תיקשי.

ג. למחבר לחלק בין תענית יחיד לתענית ציבור

הנה בתורת רפאל (סי' צ"ז ד"ה והנה רש"י) כתב ליישב, דיש לחלק בין תענית יחיד לתענית ציבור, דהגאונים איירי בתענית יחיד, דגם מדינא דגמרא אינו מזכיר עננו בשחרית שמא יהא בולמוס, והלכך לווה ופורע מכיון דלא אמר עננו, והא דאיתא בגמרא (שבת שם) דאומר עננו בשחרית, איירי בתענית ציבור, דשם אף אם יהא חולה לית לן בה, דבתענית ציבור ליכא לדינא דהגאונים.

אך תירוצא דידיה הוא לדעת המחבר (סי' תקס"ה סע' ג') דבתענית ציבור ליכא לדינא דהגאונים, אמנם להרמ"א (שם) דגם בתענית ציבור קאמרי הגאונים, אם כן אכתי תיקשי היאך מבואר בגמרא דאומר עננו בשחרית, אלא על כרחך דמדינא דגמרא לא חיישינן לבולמוס ורק אחר כך תיקונו הגאונים, ואם כן בתענית יחיד נמי, ואם כן שוב תיקשי היאך לווה ופורע.

האם אומר עננו באינו מתענה

איתא במשנה ברורה (ביאור הלכה סי' תקס"ה סע' א') בשם מאמר מרדכי, דמי שאינו מתענה אינו אומר עננו. ומשמע דאיירי גם בתענית ציבור. [וכך כתב במכתב הגר"ק שליט"א שנדפס בסוף ספר אשי ישראל אות ש"ג].

אמנם לאידך גיסא, אייתי במשנה ברורה (סי' תקס"ה סק"ג) בשם נהר שלום, דאם טעה ואכל בתענית ציבור, אכתי אומר עננו, דשייך לומר "עננו ביום צום התענית הזה" דהרי תיקנו חכמים להתענות בו. ויליף לה בנהר שלום מהא דסבירא ליה למחבר (סי' תקס"ה סע' ג') דבתענית ציבור אומר היחיד עננו אף בשחרית.

נמצא דמאמר מרדכי ונהר שלום פליגי, ואם כן תיקשי היאך הביא במשנה ברורה לתרויהו.

א. חילוק של השבט הלוי

הנה כתב בשבט הלוי (ח"ה סי' ס' אות ד', ח"ח סי' קל"א) לחלק, דהך דמאמר מרדכי איירי במי שפטור להתענות, כגון בחולה ומעוברת, משא"כ הך דנהר שלום איירי באכל בטעות, דכל דין תענית עליו, הלכך יאמר עננו. [ויש לעיין מהו בצריך לאכול סוג מסויים של אוכל. ולכאורה אכתי לא יאמר עננו, דמכל מקום לא הוי צום].

ולפי זה מי שמכיר עצמו ששוכח מהתענית ואוכל, עדיין יוכל לומר עננו במנחה ולא דמי לחולה.

והנה הא דכתב בנהר שלום שבאכל יאמר עננו, על כרחך איירי לא רק בטעה אלא גם בחולה שפטור מהתענית, דהרי יליף לה מהא

דלהמחבר בתענית ציבור לא חיישינן לחולי. ומכל מקום בדעת המשנה ברורה שהעתיק לנהר שלום אף לדידן דבתענית ציבור אינו אומר אלא במנחה, שפיר נימא דלא העתיקו אלא בגוונא שאכל בטעות.

[הנה מי שמדינא פטור מלהתענות ובכל זאת התענה, כגון מעוברת ומיניקת דמדינא פטורה ומכל מקום באינה מצטערת הן צמות, יש לדון האם יוכל לומר עננו, ולפום חילוקא דשבט הלוי יש לומר דלא יאמר. אך בפשוטו יש לומר דאף לשבט הלוי שפיר יאמר עננו, כיון דמכל מקום מתענה].

ב. קושיא מבולמוס

אמנם תיקשי, דבתוספות בשבת (כ"ד א' ד"ה תעניות) הביאו דברי הגאונים דבזמן הזה אין אומר היחיד עננו בשחרית, מפאת דשמא יחלה או שמא יאחזנו בולמוס ונמצא שקרן בתפילתו. [ושליח ציבור דאומר מפאת דבציבור ודאי יהא אחד שיצום].

ותיקשי התינח בחשש שיהא חולה הרי תפקע ממנו התענית, אבל בבולמוס הא לאחר שאכל חוזר לתעניתו, ואם כן שפיר יאמר עננו.

ג. ליישב מבולמוס

יש לדון ליישב בג' אנפי, חדא, דשאני בולמוס דבאותה שעה שרי ליה למיכל, ואם כן לא חשיבא צום. ולפי זה מי שתפסו בולמוס ואכל וממשיך לצום לא יאמר עננו.

תו יש לומר, דחיישינן שהבולמוס ימשיך עד כלות התענית.

תו יש לומר, דבולמוס לאו דוקא אלא חולשה. [והרי ברשב"א ור"ן (שם) כתבו דדוקא בזמן הזה דנחלשו הדורות, ולענין בולמוס מאי שנא. ויש לדחות דהאידינא שכיחא בולמוס טפן].

ד. אולי רק בבולמוס קודם חצות

הנה כתבנו באות הקודם דלתירוץ הראשון (שם) אם תפסו בולמוס ואכל ואחר כך ממשיך לצום לא יאמר עננו, כיון דבאותה שעה היה שרי ליה למיכל.

והנה כתב ברמ"א (סי' תקס"ב סע' א') דאומר עננו אע"פ שאינו משלים התענית. ותיקשי הא אגן קיימא לן כהגאונים (סי' תקס"ה סע' ג') דבשחרית לא יאמר שמא יאחזנו בולמוס, חזינן דאם אינו משלים התענית אין לומר עננו.

ותירץ בתורת רפאל (סי' צ"ז) דבמגן אברהם (סי' תקס"ה סק"ד) מבואר דיש חילוק בין קודם חצות ולאחר חצות, ורק אם אכל קודם חצות אינו אומר עננו. ואם כן כל החשש של הגאונים היינו שמא יאחזנו בולמוס קודם חצות.

מעתה יש לומר דאם אחזו בולמוס קודם חצות, לא יאמר עננו במנחה אף שממשיך לצום.

אבל באחזו בולמוס לאחר חצות יש לעיין לענין מנחה שלאחר מכן, מי נימא דכבר הפסיק תעניתו בעת הבולמוס ולא יאמר עננו, או דילמא כיון דחוזר לתעניתו יאמר. ולכאורה יותר נוטה שלא יאמר. [א"ה. אמנם להאמור מתורת רפאל, באמת יאמר עננו מכיון דהוה לאחר חצות].

[אבל העירוני דיש לומר דאף באחזו בולמוס לפני חצות, אם נתרפא הימנו יאמר עננו, והא דחיישינן בשחרית, הוא לבולמוס שימשיך עד הערב. [א"ה. וכתירוץ השני באות הקודם]. ואינו מוכרח, דיש לומר דכל שאין לו תענית עד חצות לא מהני. ויש נפקא מינה גם כן בשחרית, אם אחזו בולמוס ונתרפא ועוד לא התפלל שחרית אם יאמר בשחרית, לדינא דגמרא דאומרים עננו גם בשחרית לפני תקנת הגאונים].

ה. בערב שבת כשאנו משלים התענית

הנה נחלקו קמאי בעשרה בטבת שחל ביום ששי אם משלים תעניתו, והובאה האי פלוגתא בביאור הלכה (סי' רמ"ט סע' ד'), ואגן קיימא לן דמשלים.

והקשה בבגדי ישע (ביאור השל"ה הקדוש על המרדכי, עירובין אות תצ"ד) על ר"י הזקן בעל התוספות (מובא במרדכי שם) דסבירא ליה דאינו משלים, היאך יתפלל עננו במנחה. ותיירץ דהתפלל מנחה מקודם.

מבואר מדבריו דלאחר שאכל אינו אומר עננו במנחה. ולא תיקשי מינה על נהר שלום, דהתם בבגדי ישע מותר לאכול בדין. ונראה דעדיפא אף מהא דהמאמר מרדכי, דהתם רק משום שהוא חולה, משא"כ הכא הסתיים עיקר הצום.

ומכל מקום לפני שאכל אומר עננו, אע"פ שלדעת ר"י הזקן רשאי להפסיק הצום ולאכול.

והנה בהא דנקט בבגדי ישע שלאחר שאכל לא יאמר, לכאורה קשה דבליל תענית ציבור אומר עננו אע"פ שאוכל, וטעמא כתב במשנה

מי ששכח יום אחד ספירת העומר אינו יכול להוציא אחרים, מעתה לכאורה אם הוציא אחד בגוף הספירה ולאחר מכן שכח יום אחד, הפסיד השומע הספירה, דאגלאי מילתא למפרע דלא היה בר חיובא.

ג. הוה בר חיובא רק אינו ראוי

העירו ליישב, דהנה ביארנו לעיל (באות הקודם) דהטעם דלשיטת הגאונים שליח ציבור שאינו מתענה לא יכול לומר עננו, היינו מכיון דלא הוה בר חיובא בעננו משום שאינו מתענה.

אמנם יש לבאר הענין באופן אחר, דהנה באמת הא דעת הטור דהשליח ציבור אומר עננו אע"פ שאכל, והשתא הגאונים דפליגי, יש לומר דהיינו רק דמכל מקום אינו ראוי שיאמר עננו כיון דהוא אוכל, אבל לא שאינו בר חיובא בעננו.

ואם כן השתא לענין חשש שמא יאכל, לענין הא לא חיישינן כיון דלדידיה הוה רק ספק. והיינו דרך אם יודע השליח ציבור שודאי יאכל לפני חצות, בזה לא יהא שליח ציבור, אבל מספק שפיר דמי.

ד. האם מדינא חיישינן לבולמוס

הנה בהא דאמרין דשליח ציבור אומר עננו ולא חיישינן לבולמוס בציבור, כיון דעכ"פ ישאר אחד שמתענה, הקשה במאמר מרדכי (הובא בביאור הלכה ס"י תקס"ה סע' ג') הרי לא סגי באחד אלא בעינן עשרה מתענים.

[דהנה בתענית ציבור סבירא ליה לשערי תשובה דסגי בשבע, ולדעת אליה רבה ופרי מגדים גם בתענית ציבור בעינן עשרה, כמבואר כל זה במשנה ברורה (ס"י תקס"ו ס"ק י"ד), אבל בתענית שקיבלו הציבור לכולי עלמא בעינן עשרה. ומכל מקום אומר השליח ציבור עננו בשחרית, ובהוה תיקשי כהנ"ל שמא אחד מהציבור יאכל ונמצא שאין כאן עשרה מתענים].

ותירץ במאמר מרדכי, דשאני הכא דאירי שיש עשרה שדעתם להתענות, ורק חיישינן שמא אחר כך לא יוכלו להתענות, בזה אמרינן כיון דעכ"פ ישאר מעט שיתענו כל היום לא מיחזי כשקרא. [אבל אם יודע בשעת התפילה שאין שם עשרה שדעתם להתענות אם כן אינו שליח של צבור לענין עננו].

והנה יש לבאר כוונת המאמר מרדכי, דעיקר חשש בולמוס אינו ספק שקול, ומדינא היה ראוי להקל ולנקוט שכל אחד יתענה כל היום, ואם כן חשיב שיש עשרה מתענים, אלא לענין עננו מחמירין מכיון דספק שיהא שקר, אבל היכא דהוא שליח ציבור לא מקרי מחזי כשיקרא.

[והיינו דביאור תירוצא דמאמר מרדכי, דהא דכתב דלא הוה מחזי כשיקרא מפאת שדעת הציבור להתענות, הוא רק להפיס את החשש שיאמרו בני אדם שהיה שקר, דגם חשש זה אינו מדינא, ותועיל סברא שלא מדינא, למנוע חשש שלא מדינא].

מעתה לפי זה נתיישבה קושייתנו היטב במה דנתקשנו שמא יאכל השליח ציבור ואז אינו יכול להיות שליח ציבור, דהרי מעיקר הדין לא חיישינן לשמא יאכלו, רק מחמת מיחזי כשיקרא, משא"כ בשליח ציבור אין מיחזי כשיקרא מפאת שאחד מהציבור ודאי יתענה.

אמנם מתחילה היה נראה לבאר דברי המאמר מרדכי באופן אחר, דדעתו לתרץ דבאמת מדינא חיישינן שמא יהא בולמוס ולא יתענה, ואם כן חיישינן שיהא כשיקרא, אבל הכא בשליח ציבור מדינא אין מחזי כשיקרא כאשר ישאר יחיד דדעתו היתה להתענות.

מעתה קושיין לא תתורץ בזה, שהרי אם מדינא חיישינן שמא לא יתענה, אם כן הרי אינו שליח ציבור, ואז נצטרך לומר כדרכים הקודמים.

ג' עובדות לאור נידונים הנ"ל

במשנה ברורה (ס"י תקס"ב בשער הציון אות ו' בשם פמ"א) דאפשר דשרי דלא גרע תענית ציבור מדין יחיד דחשיבא צום. [והיינו אם ידלג צום תעניתנו]. והוא חידושא רבתא, דאע"פ שאוכל יכול לומר עננו, ומבגדי ישע שהבאנו (בסוף עמוד הקודם) שמעינן בפשוטו דאינו כן, אלא אם כן נחלק בין אוכל לכבוד שבת ובין אוכל מחמת חולי. [והגר"ח שקליט"א (מובא שם) כתב דלא נהגו כן, היינו דלא יאמר כלל, אף בצום מחצית היום].

ג. אכל בטעות

עובדא הוה באחד שאכל בטעות, ודנו האם יכול להיות שליח ציבור. ובפשוטו יכול, דהא כתב במשנה ברורה (ס"י תקס"ח סק"א) כנהר שלום דמי שאכל אומר עננו, ואם כן יש לומר דהוא הדין כשהוא שליח ציבור יכול לאומרו כברכה בפני עצמה. ולהטור (ס"י תקס"ה) הא אף חולה יכול להיות שליח ציבור. וכמו כן לענין לעלות לתורה בפשוטו יכול.

ברורה (ס"י תקס"ה סק"ט) בשם הר"ן דהוה יום תענית, ואם כן נימא הכי גם בעשרה בטבת סמוך לשבת. ויש לחלק דשאני התם דכבר גמר תעניתו. [והנה דעת הר"ז דבג' צומות אינו אומר בלילה, ורק בתשעה באב אומר בלילה, וכן הוה מנהג בני ספרד, כדכתב בכף החיים ס"י תקס"ה אות טו"ב].

ו. בתענית ציבור גם כשיאכל אומר עננו

הנה מתבאר מדברי המחבר (ס"י תקס"ה סע' ג') דבתענית ציבור ליכא לדינא דהגאונים. ואם כן לכאורה אף כשיאכל אומר עננו.

ותיקשי, דאם כן היאך כתב במאמר מרדכי דמי שאכל אינו אומר עננו גם בתענית ציבור. [וכי תימא דשאני בהא דהמחבר דעדיין לא אכל, אם כן בתענית יחיד נמי]. והרי במאמר מרדכי פסק כהמחבר.

וצריך לומר דדעת המאמר מרדכי דדוקא להא דחששו הגאונים שמא יאכל לא חיישינן, משא"כ אם באמת אכל לא יאמר עננו אף להמחבר.

והיינו דיש שני עניינים, חדא מחזי כשיקרא, ותו דאין שייך לתפילה, ולהמחבר בתענית ציבור איכא רק להא דאין שייך לתפילת עננו, הלכך חולה שיאכל, אינו שייך להתפילה, אף דליכא משום מחזי כשיקרא, משא"כ לענין לחשוש שיאכל, לא חיישינן, כיון דהשתא לא אכל, וליכא משום מיחזי כשיקרא, דאף אם יאכל שפיר שייך למימר "עננו ביום צום התענית הזה" כיון שתיקנו חכמים להתענות בו, הלכך מספק לא מפקעינן.

עננו בשליח ציבור

הנה כתבו תוספות (שם) דלהגאונים שליח ציבור אומר עננו בשחרית, דאע"פ דשמא הוא יאכל, אבל עכ"פ אי אפשר שלא יתענה לפחות אחד מהציבור. וכך נקטינן בשולחן ערוך (ס"י תקס"ה סע' ג').

ותיקשי, דהנה בטור (ס"י תקס"ו) מביא דעת הגאונים דשליח ציבור שאינו מתענה אינו יכול להיות שליח ציבור, שכיון שאינו מתענה אינו יכול לומר עננו, אבל הטור חולק דהרי במקום "ביום תעניתנו" יכול לומר "ביום תענית הזה" דהרי הוה תענית לאחרים. וקיימא לן (ס"י תקס"ו סע' ה') שלא יהא שליח ציבור, כהגאונים ודלא כהטור.

מעתה היאך אמרינן דשליח ציבור אומר עננו אע"פ שאינו מתענה, הרי שליח ציבור שאינו מתענה אין לו להיות שליח ציבור.

יש לדון ליישב בכמה אנפי:

א. הגאונים סברי כהטור

אולי הני גאונים דסברי דלא יאמר עננו בשחרית מכיון דחיישינן שמא יאכל, סברי כהטור דיכול להיות שליח ציבור.

ולדידן יש לומר דהוה ספק ספיקא, שמא השליח ציבור לא יאכל, ושמא כהטור דגם אם אכל יכול להיות שליח ציבור.

ב. השתא חשיבא בר חיובא

יש למידן ליישב באופן אחר, דהכא מודינן להטור, מפאת דעדיין לא אכל, ואם כן השתא חשיבא בר חיובא.

אבל בסברא אינו כן, דהרי אגלאי מילתא למפרע דלא היה בר חיובא. והרי בכגון לדעת הפרי חדש (ס"י תפ"ט סע' ח') דלשיטת הבה"ג

א. ספק שקול אם יהא מוכרח לאכול

יש לעיין בהא דאמרין דלהמחבר (ס"י תקס"ה סע' ג') לא חיישינן בתענית ציבור לבולמוס וחולי, וגם לכולי עלמא לא חיישינן בשליח ציבור שמא יקבל בולמוס, מהו בצם עכשיו רק יש לו מיחוש וספק השקול אם יאמר הרופא שמוכרח לאכול.

וצדדי הספק, האם האמור היינו רק מפאת דהבולמוס והחולי הוא התחדשות, או דילמא מפאת דהוה רק ספק, ואם כן הוא הדין אם עכשיו איכא ספק שקול מה יאמר הרופא אם לאכול או לא.

ולא אחד דסתמא משמע טפי דהכל דומה לבולמוס.

ב. אכל לפני מנחה

הנה באשי ישראל (פרק מ"ד הערה ל"ג) אייתי בשם הגרשז"א זצ"ל דבצם בדי צומות ולפני מנחה צריך לאכול, אכתי יאמר עננו במנחה, וכדכתב

יחי ראובן

מתוך הספר "יחי ראובן" מאוצרותיו של הגאון הצדיק רבי ראובן קרלנשטיין זצ"ל

די זהב - תוכחה וסניגוריה כאחת

וְלִבְּנוֹתָיִם וְדִי זָהָב (א,א)

רש"י מפרש, שכל המקומות הללו המוזכרים בפסוק, הם רמז ששם הכעיסו את הקב"ה.

"די זהב" הוא אחרון החטאים המוזכרים. ועל איזה חטא מדובר כאן? מפרש רש"י: "הוכיח על העגל שעשו בשביל רוב זהב שהיה להם". ויש לתמונה על כך - מדוע חטא העגל הוזכר רק לאחר "חצרות" דהיינו מחלוקת קורח, הלא הוא היה קודם, שכן היה חטאם הראשון במדבר?

ואומר על כך הרבי רבי העשיל בספרו "חנוכת התורה", שהנה מצינו במדרש (שמות רבה מג, ה) שלאחר חטא העגל, כאשר עמד משה רבינו להגן על עם ישראל, אמר לפני הקב"ה: מפני מה אתה רוצה להענישם על חטא העגל, הלא אמרת 'אנכי ולא יהיה לך בלשון יחיד, ולי צוית ולא להם. וזוהי היה מלמד עליהם זכות. והנה במחלוקתו של קרח אמרו: כולנו שמענו מפי הקב"ה אנכי ולא יהיה לך, וכוונתם היתה, שמאחר ושמענו 'אנכי ה'" בלשון יחיד, אם כן כל אחד ואחד מאתנו חשוב בעיני הקב"ה כמשה. ומאותו זמן פסקה הסניגוריה של משה רבינו שטען שרק הוא נצטווה ב'אנכי ה'".

ולפי זה מובן היטב הענין ש"חצרות" הוקדם ל"די זהב", כי מנח החטא של קרח ועדתו שהיה בחצרות, התעורר הקסרוג על עוון די זהב, דהיינו חטא העגל, כי רק לאחר שאמרו קרח ועדתו כי כולם נצטוו ב'אנכי ה'" איבדו בני ישראל את הזכות שלימד עליהם משה רבינו, ונמצא שרק על ידי עוון "חצרות" בא עוון "די זהב", ולפיכך נכתב "די זהב" בסוף.

וב"די זהב" התוכחה היתה לא רק על עצם חטא העגל, אלא משהו עמוק יותר, שקשור לגורם שהביא לחטא העגל. ורש"י כבר עמד על כך וביאר שהחטא נגרם "בשביל רוב זהב שהיה להם". כלומר, משה רבינו רמז לעם ישראל, שכל החטא בא להם מרוב זהב שהיה להם, וכפי שהוכיח הושע הנביא את עם ישראל ואמר (ב, ז): "כסף הרבתי להם, וזהב עשו לבעל".

עצם מעשה העגל הוא חמור ביותר, אך מלבד זאת אמר להם משה רבינו: השי"ת נתן לכם הרבה זהב, אם בבית מצרים ואם בבית הים, ואתם הייתם צריכים להכיר טובה לה' על כך, ותחת זאת לקחתם את הזהב הזה ועשיתם ממנו עגל והכעסתם את הקב"ה. נראה ואיום.

אם כן, כשמשה אמר "די זהב", כוונתו היתה להוכיח את עם ישראל. אולם לא כך משמע בגמרא (ברכות לב ע"א), שם למדו מהמילים "די זהב" משהו אחר לגמרי: "כך אמר משה לפני הקב"ה, ריבונו של עולם, בשביל כסף וזהב שהשפעת להם, לישראל, עד שאמרו די, הוא גרם שמשו את העגל". ועל כך מובא שם: "אין ארי נוהם מתוך קופה של תבן, אלא מתוך קופה של בשר", כלומר כשהארי שמח, הוא משתגע ומזיק (רש"י). ולפי זה מה שאמר משה "ודי זהב" לא היה תוכחה אלא לימוד סניגוריה על עם ישראל.

האמת היא שזו כלל אינה שאלה. כי לאמתו של דבר הסניגוריה הזאת מאד חלשה. שכן מי שה' ברח אותו בכסף וזהב לרוב, האם יש לכך הצדקה שיעשה מהם עגל? ובכל זאת, משה רבינו, הסניגור הנאמן של עם ישראל, מנצל כל טענה, תהיה חלשה ככל שתהיה, אולי בכל זאת תביא איזושהי תועלת, וכדאי הדבר. אז הוא אמר את הדברים להשי"ת בתור סניגוריה, אבל את אותם דברים אמר גם לעשרם ישראל בתור תוכחה גדולה ומיסירת.

וזהו שאמר הכתוב (משלי כח, כג): "מוכיח אדם אחר" - כך אמר הקב"ה: משה פונה אלי ואומר לי "למה יחרה אפך בעמך", וכי כך מדברים לריבונו העולם? האם הביטוי "יחרה אפך בעמך" מתאים למלך? ובכל זאת הקב"ה מתרצה ואינו כועס על משה, כי אומר: אני יודע שמשו מתכוון לשובתם של ישראל, שהרי הוא "מוכיח אדם אחר", שלאחר שדיבר עמי והתאמץ לפייסני, הלך לעם ישראל ואמר להם: "אתם חטאתם חטאה גדולה", וכך גם במילים "ודי זהב" - אל הקב"ה דיבר משה רבינו דברי סניגוריה - מדוע הנך כועס עליהם, הרי יש להם הרבה זהב ואין ארי נוהם וכו' אלא מתוך קופה של בשר", אבל לאחר מכן הוא פונה לעם ישראל, ובאותם המילים הוא מייסרם בשבט מוכיחים.

כשהספיד רבי אלימלך אשכנזי את הרבי מסאטמר זצ"ל אמר: "רבי לוי יצחק ממברדיטשוב זצ"ל היה געוואלדיגער מלמד זכות. תמיד היה היה לו מה לומר

לשובת עם ישראל. ובכל זאת, כשדיבר אל הציבור, הוכיחם כראוי והיה אומר להם דברים כדרכונות.

והנה בגמרא (ברכות לד ע"א) מובא שרב כהנא אמר: "חציף עלי מאן מפרש חטאיו", כלומר, פירוש החטאים נחשב לחוצפה, ולכאורה הכתוב במשלי (כח, יג) סותר את דבריו, שנאמר: "מכסה פשעיו לא יצליח" - אם כן, נראה שפירוש החטאים דוקא טוב, ומהי אפוא הדרך הנכונה?

התשובה היא: רב כהנא דיבר על פירוש חטאים שבין אדם למקום, כלומר אדם העומד בפני השי"ת ומפרש את חטאיו עם ישראל - הוא חצוף, כי לפני השי"ת צריכים רק ללמד סניגוריה ולדבר טוב על ישראל. אבל בין אדם לחברו, כשרב מוכיח את צאן מרעייתו, אדרבה ואדרבה, "מכסה פשעיו לא יצליח", צריך לומר את האמת בפנים, לייסר ולהוכיח.

כך היה הברדיטשובער, וכך נהג גם משה רבינו. "ודי זהב" - בפני הקב"ה לימוד זכות ובפני ישראל תוכחה.

פלאי פלאים.

אם ראייתם שמזדווג לכם - ברחו לתורה

פְּנֵי לְכֶם צִפְנָה (ב,ג)

ובמדרש (דברים רבה א, יט): "מהו 'פנו לכם צפונה'? אמר רבי חייא, אמר להם: אם ראייתם אותו שמבקש להתגרש בכם - אל תעמדו נגדו, אלא הצפינו עצמכם ממנו, עד שיעבור עולמו, הוי 'פנו לכם צפונה'. אמר רבי יהודה בר שלום, אמרו לו ישראל: ריבונו של עולם, אביו מברכו 'על חרבך תחיה', ואתה מסכים עמו, ואומר לנו הצפינו עצמכם מפניו? ולהיכן נברח? אמר להם: אם ראייתם שמזדווג לכם - ברחו לתורה, ואין 'צפונה' אלא 'תורה' שנאמר (משלי ג, ז): 'צִפְּנֵי לְיִשְׁרָאֵל תִּשְׁפִּיחַ'. עם ישראל באו בשאלה לקב"ה: יצחק לא מברך סתם את עשו. הוא מברך אותו כי אתה הסכמת לכך! אם כן, כיצד נצפין את עצמינו מפניו, לאן נברח? הוא זורק עלינו פצצות, הוא דוקר אותנו ברחובות! כל ההשתדלויות שאנו עושים הן משענת קנה רצוף. 'צדו צִפְּנֵינוּ מִלִּקְּחַת בְּרַחֲבֵינוּ', לאן נברח? והקב"ה משיב: 'צִפְּנֵי לְיִשְׁרָאֵל תִּשְׁפִּיחַ' - יש רק עצה אחת: לברוח אל התורה הקדושה! זה 'המקלט' שלנו!

בקרית ים סוף נאמר: "וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל הָלְכוּ בִּבְשָׁה בְּתוֹךְ הַיָּם". יש מפרשים על דרך הרמז כי כמו שכאשר בני' הלכו בתוך הים, והמים ניצבו כחומה מימין ומשמאלם, הם הבינו שהליכתם היא בדרך נס, ותלויה בכל רגע ורגע, בדיו ובחסדיו של הקב"ה, שהרי בכל רגע יכולים המים להיסגר עליהם - כן צריכה להיות הרגשתו של כל אחד בעת שהוא הולך על היבשה, בצורה השבעית, שהוא תלוי אך ורק בקב"ה, שמוליך אותו, ושומר עליו.

הבה נתבונן: וכי על היבשה כל כך פשוט ללכת? וכי לא יתכן שניפול לתוך מים, והרי 'רוקע הארץ על המים'? התשובה היא: גם הטבע נתון רק בידיו של השם יתברך. רק מכוחו אנו חיים, נושמים והולכים. אנחנו בידיים של אבא! אנחנו לא יכולים להסתדר לבד. ריבונו של עולם, שמור עלינו! 'בְּצֵל כְּנָפֶיךָ יִחְסִינָו'!

הנביא (ירמיהו סז, יט) אומר: 'ה' יְצַי וְיַעֲזִיב וְיִגְנוֹסִי בְּיָוֶם צָרָה', פירושו: בעת צרה, רחמנא ליצול, להיכן יש לאדם לנוס? רק אל ה'! רבי יחזקאל אברמסקי זצ"ל סיפר, כי בהיותו בלונדון, בזמן מלחמת העולם השנייה, הגרמנים הפציצו את בית הדין בו ישב. באותה שעה הוא היה בעיצומו של דין תורה. הוא לא זז מהמקום, אלא נשא עיניו למרום ואמר: "ריבונו של עולם! הכתוב אומר (תהלים לו, ח) 'וּבְנֵי אָדָם בְּצֵל כְּנָפֶיךָ יִחְסִינָו' - הריני מעוטר בשלית קטן, חוסה בצל כנפך, שמור עליי" ובחסדי שמים אכן ניצל.

וכן כתב ב"נפש החיים", שכאשר אדם מתמסר כולו לקב"ה, ומרגיש באמת כי הכל בא ממנו, אף לא אחד יכול להזיק לו, אף גם אף לא אחד יכול לעזור לו, והוא נתון כל כולו בידיו של הקב"ה. זהו המקלט הטוב ביותר שיש לאדם, הוא בידיים של אבא, והטוב בעיניו של אבא - הוא יעשה.

אם ראיתם שמדווג לכם - ברחו לתורה

פנו לכם צפונה (ב,ג)

ובמדרש (דברים רבה א, ט): "מהו פנו לכם צפונה? אמר רבי חייא, אמר להם: אם ראיתם אותו שמבקש להתגרות בכם - אל תעמדו כנגדו, אלא הצפינו עצמכם ממנו, עד שיעבור עולמו, הוי 'פנו לכם צפונה'. אמר רבי יהודה בר שלום, אמרו לו ישראל: ריבונו של עולם, אביו מברכו 'על חרבך תחיה', ואתה מסכים עמו, ואומר לנו הצפינו עצמכם מפניו? ולהיכן נברח? אמר להם: אם ראיתם שמדווג לכם - ברחו לתורה, ואין 'צפונה' אלא 'תורה' שנאמר (משלי

ב, ו): 'צפן לַיִשְׂרָאֵל תְּנוּשָׁה'."

עם ישראל באו בשאלה לקב"ה: יצחק לא מברך סתם את עשו. הוא מברך אותו כי אתה הסכמת לכן! אם כן, כיצד נצפין את עצמינו מפניו, לאן נברח? הוא זורק עלינו פצצות, הוא דוקר אותנו ברחובות! כל ההשתדלויות שאנו עושים הן משענת קנה רצוף. "צדו צַעְדֵינוּ מִלְכַּת בְּרַחֲבֵיתִי", לאן נברח? והקב"ה משיב: "צַפֵּן לַיִשְׂרָאֵל תְּנוּשָׁה" - יש רק עצה אחת: לברוח אל התורה הקדושה! זה "המקלט" שלנו!

בקרעת ים סוף נאמר: "וַיִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל הַלֶּכֶּה בְּצִבְשָׁה בְּתוֹךְ הַיָּם". יש מפרשים על דרך הרמז כי כמו שכאשר בנ"י הלכו בתוך הים, והמים ניצבו כחומה מימנם ומשמאלם, הם הבינו שהליכתם היא בדרך נס, ותלויה בכל רגע ורגע, בידיו ובחסדיו של הקב"ה, שהרי בכל רגע יכולים המים להיסגר עליהם - כן צריכה להיות הרגשתו של כל אחד בעת שהוא הולך על היבשה, בצורה הטבעית, שהוא תלוי אך ורק בקב"ה, שמוליך אותו, ושומר עליו.

הבה נתבונן! וכי על היבשה כל כך פשוט ללכת? וכי לא יתכן שניפול לתוך מים, והרי "רוקע הארץ על המים"? התשובה היא: גם הטבע נתון רק בידיו של השם יתברך. רק מכוחו אנו חיים, נושמים והולכים. אנחנו בידיים של אבא!

אנחנו לא יכולים להסתדר לבד. ריבונו של עולם, שמור עלינו: "בְּצִלְ כַּנְפֶיךָ יִחְסִינִי!"

הנביא (ירמיהו טו, טז) אומר: "ה' עָזָי וּמַצְיָי וּמְנוּסִי בְּיוֹם צָרָה, פִּירוּשׁ: בעת צרה, רחמנא ליציל, להיכן יש לאדם לנוס? רק אל ה'!"

רבי יוחנאל אברמסקי זצ"ל סיפר, כי בהיותו בלונדון, בזמן מלחמת העולם השנייה, הגרמנים הפציצו את בית הדין בו ישב. באותה שעה הוא היה בעיצומו של דין תורה. הוא לא זז מהמקום, אלא נשא עינו למרום ואמר: "ריבונו של עולם! הכתוב אומר (תהלים לו, ח) 'וַיִּבְנֵי אֱדָם בְּצִלְ כַּנְפֶיךָ יִחְסִינִי' - הריני מעוֹשֵׂה בטלית קטן, חוסה בצל כנפיי, שמור עלי!" ובחסדי שמים אכן ניצל.

וכן כתב בי"פוש החיים, שכאשר אדם מתמסר כולו לקב"ה, ומרגיש באמת כי הכל בא ממנו, אף לא אחד יכול להזיק לו, אך גם אף לא אחד יכול לעזור לו, והוא נתון כל כולו בידיו של הקב"ה. זהו המקלט הטוב ביותר שיש לאדם, הוא בידיים של אבא, והטוב בעיניו של אבא - הוא יעשה.

נאמן אתה להחיות מתים

ארבעה סוגי תחיית המתים

בברכה השנייה שבתפילת שמונה עשרה אנחנו מזכירים ארבע פעמים את תחיית המתים:

אַתָּה גְּבוֹר לְעוֹלָם ה' מְחִיָּה מֵתִים אַתָּה רַב הַלְוִשִׁיעַ, מְשִׁיב הָרוּחַ וּמוֹרִיד הַגֶּשֶׁם / מוֹרִיד הַטָּל. מְכַלְכֵּל חַיִּים בְּחֶסֶד, מְחִיָּה מֵתִים בְּרַחֲמִים רַבִּים סוֹמֵךְ נוֹפְלִים, וְרוֹפֵא חוֹלִים, וּמַתִּיר אֲסוּרִים, וּמַקְנִים אֲמוּנָתוֹ לִישְׁנֵי עָפָר מִי כְמוֹךָ בְּעַל גְּבוּרָתוֹ, וּמִי דוֹמֶה לָּךְ, מֶלֶךְ מְמִית וּמְחִיָּה וּמַצְמִיחַ יְשׁוּעָה. וְנֶאֱמַן אַתָּה לְהַחְיֹת מֵתִים. בְּרוּךְ אַתָּה ה' מְחִיָּה הַמֵּתִים."

הריטב"א, במסכת תענית, מבאר שישנם ארבעה סוגים של תחיית המתים: תחיית המתים הראשונה היא ירידת גשמים. הגמרא (תענית ז ע"א) אומרת, שלפיכך קבעו את "משיב הרוח ומוריד הגשם" בתוך ברכת מחיה המתים, "דאמר רב יוסף: מתוך שהיא שקולה כתחיית המתים - קבעוה בתחיית המתים."

הריטב"א מבאר כי ירידת הגשמים נחשבת לתחית המתים משתי סיבות: האחת משום שהגשם מחייה את הזרעים הקבורים באדמה, ומצמיח אותם. ועוד, בלי גשמים אין לאדם מה לאכול. אין לו חיות. על ידי הגשמים - יש לאדם מה לאכול, וכך הוא חי. הגשמים מְחִיִּים, אפוא, את הזרעים ואת האדם. "מְחִיָּה מֵתִים אַתָּה רַב הַלְוִשִׁיעַ, מְשִׁיב הָרוּחַ וּמוֹרִיד הַגֶּשֶׁם."

תחיית המתים השנייה היא בהיותו של הקב"ה סומך נופלים, רופא חולים ומתיר אסורים. בן אדם חולה הוא "שבר כלי". שבור ורצוף. בקושי מצליח

לזוז ולתפקד. הקב"ה מרפא אותו, מוסיף לו שנות חיים, וכמו שהוסיף לחזקיה המלך, ובכך יש מעין תחיית המתים.

"מְחִיָּה מֵתִים בְּרַחֲמִים רַבִּים סוֹמֵךְ נוֹפְלִים, וְרוֹפֵא חוֹלִים, וּמַתִּיר אֲסוּרִים." תחיית המתים השלישית מתייחסת להיסטוריה: למתים שמתו והקב"ה החייה אותם, כמו אותם המתים שהחיה יחזקאל, כמו המתים שהחיו אלישע, וכמו מתים נוספים שהוזכרו בגמרא שהתנאים הקדושים החיו אותם.

"מֶלֶךְ מְמִית וּמְחִיָּה."

תחיית המתים הרביעית מתייחסת לתחיית המתים העתידה להיות במהרה בימינו, בה יקיצו כל המתים לתחייה, בזמן הגאולה השלמה.

"וְנֶאֱמַן אַתָּה לְהַחְיֹת מֵתִים."

חתימת הברכה "בְּרוּךְ אַתָּה ה' מְחִיָּה הַמֵּתִים" מתייחסת לכל ארבע סוגי התחיות האלו.

גישמאקער ביאור!

תחיית המתים לאבלי ירושלים

חשבתי להוסיף משהו שנראה לי ממש גיוואלדיג! אמיתו של תורה: חז"ל אומרים (תענית ל ע"ב): "כל המתאבל על ירושלים - זוכה ורואה בשמחתה, ושאינו מתאבל על ירושלים - אינו רואה בשמחתה, שנאמר (ישעיהו סו, י) שִׁמְחוּ אֶת יְרוּשָׁלַם וְגִילוּ בָּהּ כָּל אֹהֲבֶיהָ שִׂישׁוּ אַתָּה מְשׁוֹשׁ כָּל הַמִּתְאַבְּלִים עָלֶיהָ. שואל הריטב"א: והרי היו הרבה צדיקים שהתאבלו על ירושלים, וכבר מתו והלכו לעולמם, ולא יראו את השמחה הגדולה שתהיה בבניין ירושלים?

מסופר, לדוגמא, על ה"חתם סופר" זצ"ל, שבכל ערב תשעה באב היה יושב על הרצפה ובוכה בדמעות שליש על החורבן, עד שהיה ממלא כוס שלמה עם דמעות, ובסעודה המפסקת היה טובל את הלחם בדמעות ואוכל, לקיים מה שנאמר (תהלים מ, ו) "הִתְאַבְּלָתֶם לָחֶם דְּמָעָה וַתִּשְׁכַּחמוּ בְּדַמְעוֹת שְׁלִישׁ". נו? איך אנשים כאלו יראו בשמחת ירושלים?

הריטב"א מחדש שתהיה תחיית המתים מוקדמת, מיוחדת, לכל אלו שהתאבלו על ירושלים עוד לפני בניין המקדש וירושלים! הם יקומו לתחייה ויראו את השמחה הגדולה שתהיה בבניין ירושלים!

תחיית המתים הזאת תתרחש, כאמור, לפני בניין ירושלים, והיא תהיה רק לאלו שהתאבלו על ירושלים כדת וזכריו.

לאחר מכן תהיה תחיית המתים הכללית לכל עם ישראל. ונראה לי לומר, כי תחיית המתים הזו, רמוזה אף היא בברכה השנייה של שמונה עשרה הנ"ל. למעשה מוזכרת שם פעם נוספת, חמישית, תחיית המתים: "וּמַקְנִים אֲמוּנָתוֹ לִישְׁנֵי עָפָר", והיא מתייחסת לתחייה הזו שתהיה לאותם צדיקים שהתאבלו על ירושלים.

ונראה לי להוסיף ולהמתיק את הדברים על פי מה שאמרו חז"ל (ברכות יח ע"א) שצדיקים במיתתם - קרויים חיים. נמצא שהם רק בגדר "ישְׁנֵי עפר" - יְשִׁנִּים באדמה. ועליהם, על הצדיקים שהתאבלו על ירושלים, מתייחס קטע הברכה: "וּמַקְנִים אֲמוּנָתוֹ לִישְׁנֵי עָפָר."

ממש גיוואלדיג!

פלאי פלאים ממש!

"רגע קטן" ו"רחמים גדולים"

במאמר המוסגר, ישנו ווארט נפלא בנוגע לשמחה הגדולה שתהיה בזמן בניין ירושלים: הכתוב אומר (ישעיהו נד, ז) "בְּרַגְעַ קָטָן עֲצַבְתֶּיךָ וּבְרַחֲמִים גְּדוֹלִים אֶקְבְּצֶךָ."

הבה נתבונן מה קרה בעטיו של אותו "רגע קטן" שהקב"ה עזב אותנו. ממש נורא נוראות. אלפיים שנות גלות. נהפכנו כצאן לטבח יובל. נמסרנו למיתות קשות, משונות ואכזריות. אינקוויזיציות, שואה, מאורעות, פוגרומים, פיגועים. הכול, הכול, בעטיו של אותו "רגע קטן" שהקב"ה עזב אותנו.

וזוה נלמד על הגאולה השלמה, בניין המקדש וירושלים, עליהם אומר הכתוב "ברחמים גדולים אקבצך". אם ראינו מה כוחו של "רגע קטן" נוכל לקבל מושג על גודל הניסים והישועות שיהיו בעת "הרחמים הגדולים" שיהיו בזמן הגאולה.

(דורש טוב- בין המיצרים)

